

faro

TIJDSCHRIFT
over cultureel
ERFGOED

Focus cultureel erfgoed & toerisme

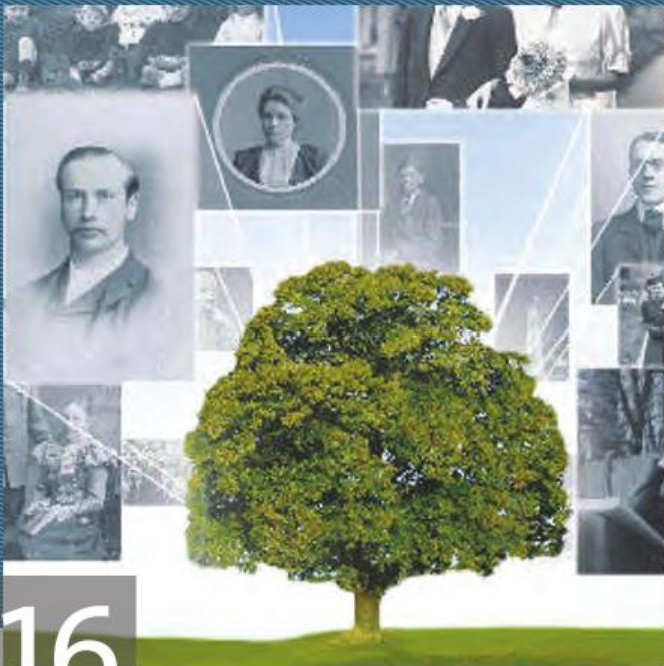
Op zoek naar gemeenschappelijke belangen

Kom, kijk en blijf

Erfgoedtoerisme in de Vlaamse kunststeden

Oorderen en/in Bokrijk

Culturele biografie van een schuur

16

Genealogisch toerisme: onderbenutte economische opportuniteiten

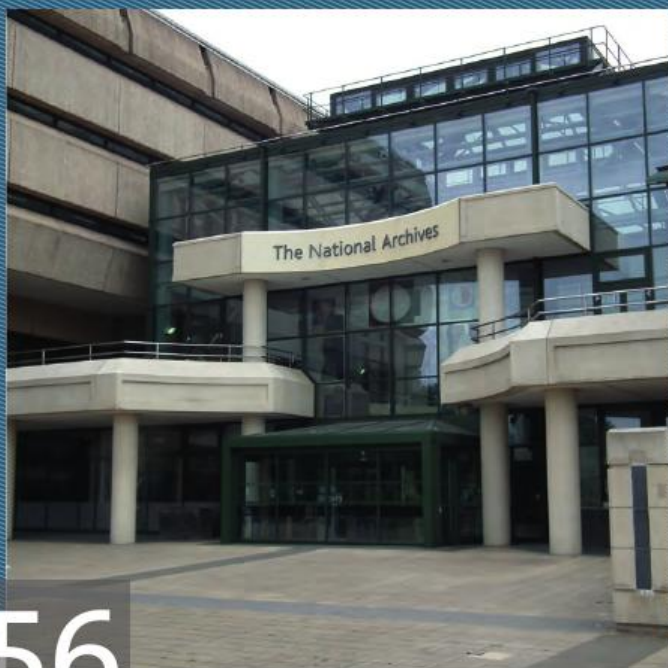
34

Het museale spanningsveld tussen conserveren en exposeren

Inhoud september 2013

Focus Cultureel erfgoed & toerisme

- 4 Groot Onderhoud III: Grand Tour
- 5 Erfgoedtoerisme en archieven. Vooruit in Gent: een stadsAPP met inhoud *Bart De Wilde*
- 10 Erfgoedtoerisme in Mechelen *Jana Kerremans & Tina Vanhoye*
- 16 Genealogisch toerisme. Terug naar thuis als toeristische bestemming en andere gaten in de markt *Marc Jacobs*
- 30 Leuven experimenteert met toeristisch onthaalbeleid *Karolien Hellemans & Isabel Lowyck*
- 34 Niet aan raken alstublieft. Musea in het spanningsveld tussen bewaren en tonen *Leon Smets*
- 38 *But who are they anyway?* Een verdere inkleuring van de zes Vlaamse erfgoedprofielen
■ *Alexander Vander Stichele*

56

Een inspirerende inblik in de educatieve werking van The National Archives (GB)

- 52 Schapen, karren of containers? ■ *Sofie Clerix*
- 56 Archieven als educatoren. Werkbezoek bij het departement Education and Outreach van The National Archives
■ *Bart De Nil*
- 62 Vijf vragen over kwaliteitszorg in de erfgoedsector. Afscheidsbrieven van en voor Anita
■ *Jacqueline van Leeuwen (red.)*
- 68 PINFO ■ *Annemie Vanthienen & Bram Wiercx*
- 70 Vooruitblik

■ COLOFON

faro | tijdschrift over cultureel erfgoed, 6 (2013) 3
ISSN 2030-3777

REDACTIERAAD

Leen Breyne, Roel Daenen, Bart De Nil, dr. Marc Jacobs, Leon Smets, dr. Alexander Vander Stichele, Hildegard Van Genechten, dr. Jacqueline van Leeuwen, dr. Olga Van Oost, dr. Gregory Vercauteren en dr. Jeroen Walterus.

redactie@faronet.be

BEELDREDACTIE

Katrijn D'hamers

EINDREDACTIE

Birgit Geudens & Annemie Vanthienen

VORMGEVING

Silke Theuwissen

HOOFDREDACTEUR

dr. Rob Belemans
rob.belemans@faronet.be

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

dr. Marc Jacobs, p.a. Priemstraat 51, BE-1000 Brussel

TECHNISCH-ADMINISTRATIEVE ONDERSTEUNING

FARO-secretariaat

Druk

Drukkerij Artoos, Kampenhout

ABONNEMENTEN

Een abonnement kost in België 25 euro (30 euro in het buitenland). Meer informatie en aanmelding op www.faronet.be/abonnements. Prijs los nummer: 8 euro.

BLIND PEER REVIEW

De artikels in dit tijdschrift worden aan een procedure van blind peer review onderworpen.

© FARO. Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed vzw

De redactie heeft er naar gestreefd de wettelijke bepalingen in verband met de intellectuele eigendom van de beelden na te streven. Indien u meent dat voor een bepaald beeld het auteursrecht van de maker of zijn/haar erfgenamen werd geschonden, neem dan contact op met de redactie.

Lees *faro* ook online en laat je inspireren door de digitale extra's:

www.faronet.be/tijdschrift

KLIJMAATNEUTRAAL GEDRUKT
certificaat nr. 015-030-010-030
www.aflos.be

Met steun van de
Vlaamse overheid

Groot Onderhoud III

Grand Tour

Op 25 oktober verzamelt de cultureel-erfgoedsector voor het derde Groot Onderhoud. Niet toevallig koken we Brugge uit als de plek waar we het dit jaar willen hebben over de verhouding van het cultureel erfgoed tot het hedendaags toerismebedrijf. Brugge als pars pro toto voor de naar evenwichten zoeken de relatie tussen cultureel erfgoed en toerisme met als centrale vraag: hoe kunnen we elkaar duurzaam en wederzijds versterken, zonder elkaars eigenheid uit het oog te verliezen?

Grand Tour

De Grand Tour was tijdens de 17e en 18e eeuw een onderdeel van de opvoeding van adellijke jongelui. Het was een reis van ettelijke maanden die hen langsheen de culturele hoogtepunten voerde van het (oude) Europa. Italië, als bakermat van de Romeinse cultuur, was de hoofdbestemming. De Grand Tour was ook een *rite de passage*: na de Grand Tour werd de jongeman aanzien als een 'man van de wereld'. Deze formule maakt zowel prominent deel uit van de voorgeschiedenis van het moderne toerisme als van de belangstelling voor erfgoed de voorbije twee eeuwen.

Het thema is meer dan ooit actueel. Dankzij meer vrije tijd, een toegenomen mobiliteit en een groeiende welvaart kennen we een pijlsnelle toename van het toerisme in binnen- en buitenland. Het kunsthistorisch erfgoed in Vlaanderen staat daarbij met stip genoteerd op het lijstje van de cultuurtoerist. Overheden en allerlei toerismeactoren halen met succes steeds meer toeristen naar de eigen stad of regio en zetten daarbij hun erfgoedaanbod volop in de kijker. Maar dit succes kan ook een keerzijde hebben. Het risico bestaat dat voorbijgegaan wordt aan de noden en ook de kwetsbaarheid van erfgoedsites en -collecties. Er bestaat een zekere bezorgdheid bij cultureel-erfgoedorganisaties dat de eigen werking en basisfuncties onder druk komen van een eenzijdig toeristische agenda. Het doel is dan vooral de creatie van economi-

sche meerwaarde, waarbij cultureel erfgoed onvoldoende de vruchten kan plukken van de opbrengsten die het (indirect) voor het toerisme genereert.

Bij beleidsverantwoordelijken en bij toerisme- en erfgoedprofessionals op het terrein neemt het bewustzijn toe dat cultureel erfgoed en toerisme belang hebben bij een evenwaardige samenwerkingsrelatie, met respect voor elkaars eigenheid en autonomie. Een concept als 'duurzame ontwikkeling' (van cultureel-erfgoedtoerisme) kan als katalysator en brug werken zodat de samenwerking kansen biedt voor zowel toerisme als cultureel erfgoed. Het is de bedoeling dat we die kansen tijdens het Groot Onderhoud ontdekken en benoemen. Daarom roepen we de toerismesector ook op om deel te nemen.

FARO wenst ook na het Groot Onderhoud de dialoog verder te zetten. In het maartnummer 2014 van *faro* zullen we de balans opmaken van het derde Groot Onderhoud. Dan zullen we een aantal pistes presenteren die we verder kunnen bewandelen, samen met geïnteresseerde partners in de erfgoed- en toerismesectoren. Als smaakmaker voor het Groot Onderhoud kan u in dit nummer van *faro* alvast enkele bijdragen lezen die een soms verrassende kijk bieden op wat cultureel erfgoed en toerisme voor elkaar (kunnen) betekenen. Tijdens de themasessies op 25 oktober gaan we er dieper op in. En afsluiten doen we met de uitreiking van de cultureel-erfgoedprijs van de Vlaamse Gemeenschap. Niet te missen dus. Laat uw frigo-gerust thuis: het event is 'all inclusive'.

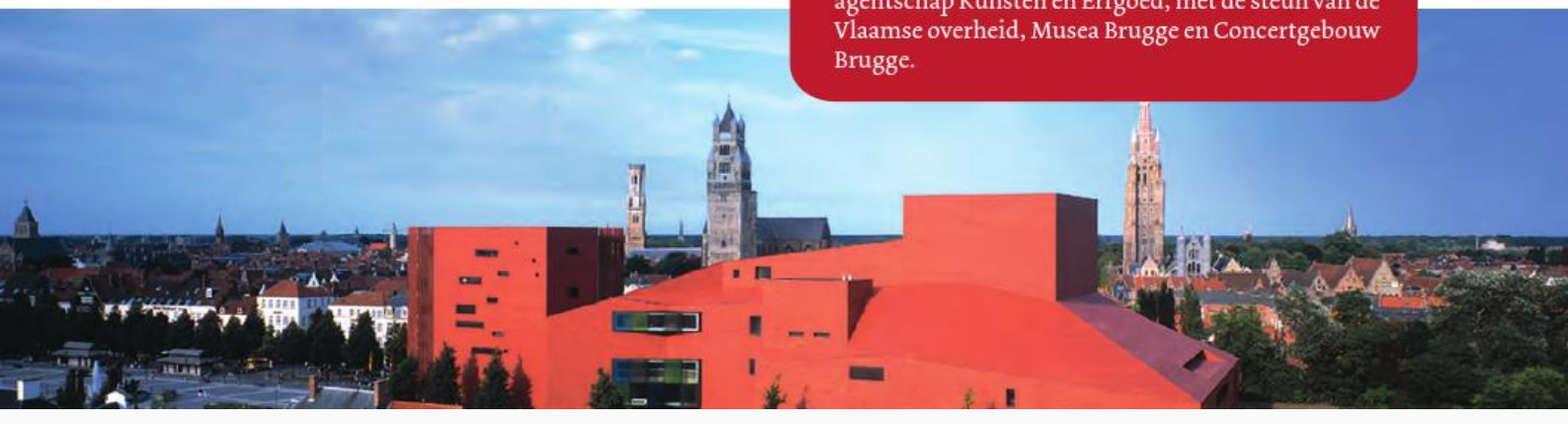

GROOT_{25.10.13}
Onderhoud

Brugge,
Concertgebouw

Bekijk het programma en schrijf u in via
www.hetgrootonderhoud.be

Het Groot Onderhoud is een organisatie van FARO, i.s.m. de Adviescommissie Cultureel Erfgoed en het agentschap Kunsten en Erfgoed, met de steun van de Vlaamse overheid, Musea Brugge en Concertgebouw Brugge.

Erfgoedtoerisme en archieven

■ © Vooruit

Vooruit in Gent: een stadsAPP met inhoud

TEKST Bart De Wilde

In 2013 viert het Gentse Kunstencentrum Vooruit vzw zijn honderdjarig bestaan. Onderdeel van het uitgebreide feestprogramma is een stadsAPP¹ waarbij het verhaal van Vooruit wordt geprojecteerd op het stedelijk weefsel. De doelstelling daarbij was om bezoekers duidelijk te maken dat Vooruit meer was en is dan een gebouw, een hoop stenen in de stad. Een staaltje van erfgoedtoerisme waarbij uitgebreid archiefwerk de content leverde voor een boeiende, alternatieve stadsverkenning.

In de aanloop naar de honderdjarige viering van het Kunstencentrum Vooruit werd in 2012 de opdracht gegeven om een digitale stadswandeling uit te werken. Bedoeling was om zo de verbondenheid van Vooruit met zijn omgeving, stad, regio, met de context waarin het ontstond en actief is, aanschouwelijk te maken in de stad. Met dat doel wordt de gebruiker een stadsverkenning aangeboden die de meest platgetreden, bekende paden zou verlaten en ook andere dan de evidente en/of aantrekkelijke plaatsen zou aandoen. Het Vooruitverhaal in de stad werd opgehangen aan een aantal thema's. Het thema 'Oude Vormen' confronteert de bezoeker met sporen van een wereld die we niet meer kennen: arbeid, huisvesting, voeding en de dominantie van koning auto in de stad zijn slechts enkele insteken van waaruit duidelijk wordt waarom oude vormen en gedachten moesten verdwijnen. Bij het thema 'Vernieuwing' worden dan weer plaatsen bezocht die voor vernieuwing staan: nieuwe kunstvormen of benaderingen van economie of huisvesting, politieke vernieuwing en nieuwe consumptiepatronen. De tocht door de stad via het thema 'Strijd' laat de bezoeker kennismaken met facetten van de strijdcultuur. Stakingen, betogingen, verzet en actie waren soms nodig om bepaalde zaken in beweging te krijgen. Langs het traject 'Feest!!' ontdekt de bezoeker dan ►

■ Foto boven: © Karin Borghouts.

Foto rechts: Alhoewel de onafgewerkte gebouwen reeds in 1913 in gebruik werden genomen, was de officiële opening van het volledig afgewerkte Feestlokaal Vooruit voorzien op 15 augustus 1914. Door het uitbreken van Wereldoorlog I enkele dagen voordien ging de officiële inhuldiging nooit door.

weer hoe mensen zich ontspanden in de stad en welke rol Vooruit daarin speelde. Sport, 1 mei-optochten, theater en film, feestmaaltijden en de Gentse Feesten zijn slechts enkele onderwerpen waarbij dan wordt stilgestaan. ‘Kunst veredelt’ is voor het Feestpaleis en Kunsten centrum een belangrijke leuze. Bij het traject ‘Veredeling’ worden plaatsen aangedaan waarbij opvoeding en onderwijs centraal staan. Want ook het overdragen van een basiskennis over gezondheid, hygiëne en politiek werd in de werking van Vooruit als noodzakelijk gezien. In een laatste thema, ‘Grenzeloos’, worden binnen de stad sporen van de kosmopolitische houding van Vooruit belicht. De betekenis van Vooruit beperkte zich immers niet tot de stedelijke regio. Inspiratie en invulling werd ook buiten die grenzen gehaald. Vooruit en Gent hebben en hadden een interregionale en zelfs internationale component. Niet toevallig opende de Vooruit in 1913 de deuren, het jaar waarin de wereld in Gent te gast was op de Wereldtentoonstelling.

“Onderzoek in archieven leverde voor alle geselecteerde plaatsen op verschillende manieren de juiste content op. Zo was de precieze plaatsbepaling soms door de verandering van straatnamen of huisnummering een niet-evidente opdracht, die via archiefonderzoek toch lukte.

Uiteindelijk werden rond de verschillende thema’s zo’n 150 plaatsen geselecteerd en beschreven. Omdat het daarbij dikwijls om minder gekende plekken ging of om minder gekende facetten van bekende plaatsen, was intensief opzoekwerk aangewezen. Op het Veerleplein bijvoorbeeld wordt het verhaal over de eerste Gentse volkskeuken in het Wenemaersgodshuis (1871-1872) gebracht (Veerleplein 9). De Kongoster (tuin Tentoonstellingslaan - President Rooseveltlaan) vormt dan weer de aanleiding om het over ons koloniaal verleden te hebben en bijvoorbeeld ook de plantages van de Bank van de Arbeid in Rwanda te vermelden. De Donkersteeg (de eerste Gentse straat die in 1976 naar Nederlands voorbeeld verkeersvrij werd gemaakt) is dan weer het decor om het mobiliteitsverhaal van de stad te brengen.

Onderzoek in archieven leverde voor alle geselecteerde plaatsen op verschillende manieren de juiste content op. Zo was de precieze plaatsbepaling soms door de verandering van straatnamen of huisnummering een niet-evidente opdracht, die via archiefonderzoek toch lukte. Zo kon de exacte locatie van een winkelpand in de Veldstraat waar reeds in de 19e eeuw condooms werden verkocht (de winkel van Pol De Schampheleire) pas worden bepaald na vergelijking van een porseleinkaart van de betreffende winkel (met illustratie van de winkelpui toen) met de huidige situatie (Veldstraat 19). In 1906 werd in de toen recent ontwikkelde Zalmstraat een wapenarsenaal – bestemd voor Russische revolutionairen – in beslag genomen in een depot van de socialistische metserscoöperatie. Pas na uitgebreid archiefonderzoek kon worden vastgesteld dat dit zich afspeelde in het pand met het huidige huisnummer 4. De 19e-eeuwse feestzaal Parnassus, waar de

vroeg-socialistische beweging dikwijls gebruik van maakte, is inmiddels volledig verdwenen, maar situeerde zich in de Oude Houtlei ter hoogte van huisnummer 44 en dus niet in het huidige, even verderop gelegen, sociale restaurant Parnassus op nummer 124.

Soms moest archiefonderzoek ook de nodige correcte achtergronden leveren: de eerder vermelde eerste Gentse volkskeuken kwam er op initiatief van de Gentse vrijmetselarij en naar Brussels en Nederlands voorbeeld. De eerste Gentse watertorens (Kattenberg) werden in 1881 gebouwd op het hoogste punt in de stad en maakten het dan pas mogelijk een waterleidingnetwerk in Gent aan te leggen. Ook voor exacte en genuanceerde achtergronden bij de figuur van Edouard Anseele, bij de houding van de socialistische partij over het vrouwenstemrecht of bij de eerste Gentse universiteitsstudentes dienden de archieven dikwijls geraadpleegd te worden. Archiefwerk kon ook helpen om een aantal hardnekkige stadslegendes te ontcrachten. Zo werd olifant Betsy niet op een groot banket door de Gentenaars opgegeten bij de sluiting van de Gentse zoo (Muinkpark). Evenmin is het waar dat Constant 'Pruuke' Dossche, de gekende 19e-eeuwse Gentse arbeidersleider, al zwemmend ontsnapte uit het Gentse justitiepaleis. En het Gentse protestlied 'Koevoet es beter dan boulie' is niet van de hand van Karel Waerie, maar was eigenlijk een anoniem Gents carnavalslied uit 1857, gebaseerd op spontaan protest van volkswomen na een sermoen van de echtgenote uit een van de belangrijke Gentse katoenfabrikanenfamilies, enkele maanden voordien (Kapel Poortackere, Oude Houtlei 56).

“ Om aansprekend illustratiemateriaal, voor een stadsAPP geen onbelangrijk element, te vinden, werd volop gebruikgemaakt van de archieven. Pamfletten, kaarten of origineel beeldmateriaal dienden als ondersteuning of zelfs als bron om de verhalen bij bepaalde plaatsen aanschouwelijk te maken.

Om aansprekend illustratiemateriaal, voor een stadsAPP geen onbelangrijk element, te vinden, werd volop gebruikgemaakt van de archieven. Pamfletten, kaarten of origineel beeldmateriaal dienden als ondersteuning of zelfs als bron om de verhalen bij bepaalde plaatsen aanschouwelijk te maken. Daarbij werd zoveel mogelijk gelet op de herkenbaarheid van het materiaal. Een foto van de Vooruit in opbouw (op de achtergrond van een betoging voor het algemeen enkelvoudig stemrecht in 1913 vanuit de Bagattenstraat) biedt de mogelijkheid het verhaal van het stemrecht te brengen en legt de link met het Feestlokaal. Een foto van het in 1894 opgerichte ontspanningscentrum 'Nieuwe Circus' (Sint-Pietersnieuwstraat) uit de jaren 1930 met een herkenbaar balkon (van het huidige café 'De Ploeg') is aanleiding om het Zuidkwartier voor te stellen als uitgaanscentrum van de stad.

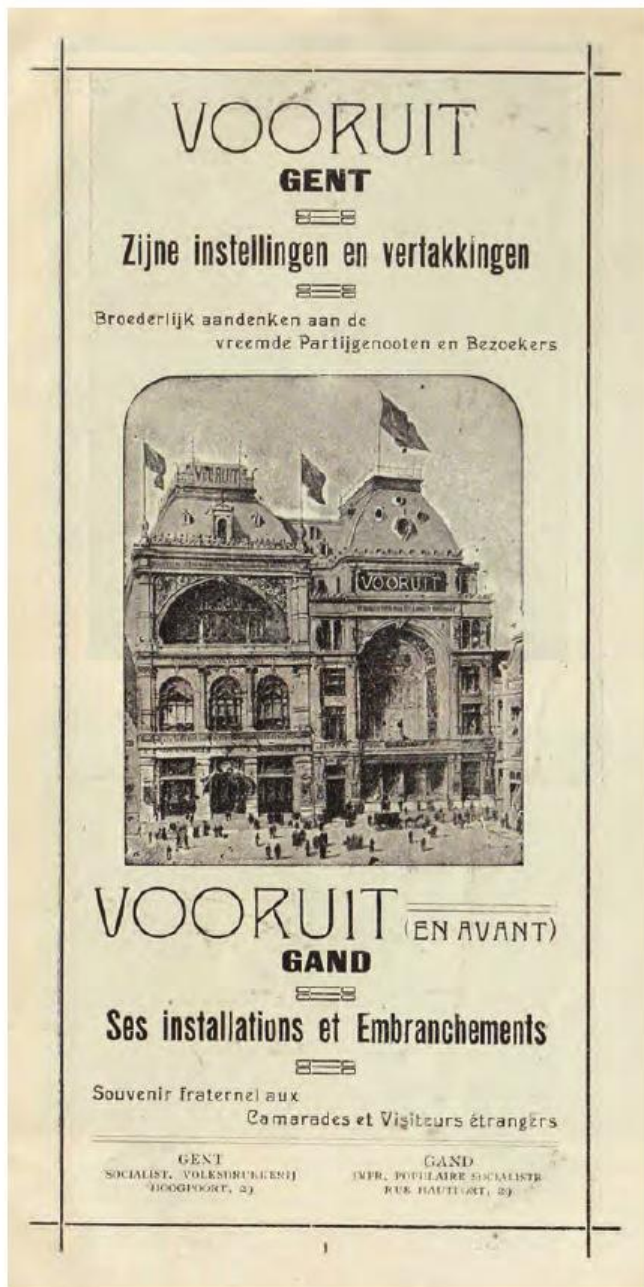
Tot slot waren er ook de anekdotes die het geheel konden verlevendigen. Opzoekwerk kon in vele gevallen net dat ietsje ►

■ Foto uit de jaren 1950 van de ingang van de vlasspinnerij La Linière Gantoise (Vogelenzang), een van de zogenaamde 'natte continues'. De directiegebouwen links op de foto zijn de enige overblijvende en nu nog duidelijk herkenbare restanten van dit reusachtig fabriekscomplex.

■ Bank van de Arbeid (Volderstraat) uit 1924.

■ Voorblad van een 'socialistische' toeristische stadsgids, uitgegeven door Vooruit naar aanleiding van de Wereldtentoonstelling in Gent in 1913.

“ Gezien de variatie van onderwerpen, plaatsen en redenen voor het opzoekwerk moest een beroep worden gedaan op bijna alle Gentse documentatie- en archiefinstellingen om de nodige inhoud te leveren. Maar soms was het ook noodzakelijk om een privé- of zelfs bedrijfsarchief te raadplegen.

meer leveren om de APP aantrekkelijk te maken. Zoals bijvoorbeeld de verhalen over het eerste Feestlokaal van Vooruit, de voorloper van het huidige Feestlokaal, even verderop gelegen (Bagattenstraat 132), dat in 1896 werd gekocht van een liberale koormaatschappij door een Franstalige Brusselaar, die daarbij als stroman voor Vooruit opereerde. Toen in 1910 de grote trap in dat Feestlokaal het begaf onder het gewicht van de vele bezoekers, raakten de plannen om een grootse Volksschouwburg op te richten in een stroomversnelling.

Gezien de variatie van onderwerpen, plaatsen en redenen voor het opzoekwerk moest een beroep worden gedaan op bijna alle Gentse documentatie- en archiefinstellingen om de nodige inhoud te leveren. De Zwarte Doos, het Amsab-IG, het Liberaal Archief, het MIAT, de Centrale Bibliotheek UGent en het Huis van Alijn zorgden via hun verschillende fondsen, bibliotheken en beeld- en krantenarchieven voor de hierboven beschreven content. Maar soms was het ook noodzakelijk om een privé- of zelfs bedrijfsarchief te raadplegen. Voornamelijk bij meer recente fenomenen als co-housing (Meerhemproject), nieuwe coöperatieven (zoals de coöperatieve kaasmakerij Het Hinkelspel, Lousbergkaai of de ecologisch coöperatieve vennootschap voor schilderwerken en afwerking Tinteleyn cvba, Verkortingsstraat 53) of bewonersinitiatieven (als de eerste fietsstraat, Vissierij) werden de initiatiefnemers gecontacteerd om de juiste informatie te bekomen.

Bij de start van de feestelijkheden op 1 mei jongstleden werd een eerste, nog beperkte versie van de APP 'Vooruit in Gent' gelanceerd. In de loop van de feestelijkheden zal de APP nog verder aangevuld en uitgebreid worden. Het basiswerk daarvoor is alvast gebeurd en kan in de toekomst worden gebruikt voor een inhoudelijk nog sterkere Gentse stadsAPP. Dit praktijkvoorbeeld toont duidelijk aan dat er achter een (goede) historische stadswandeling en APP meer zit dan enkele mooie beelden en wat leuke verhaaltjes en dat voor het creëren van een historisch aanbod voor toeristen archieven en erfgoedbibliotheken een rijke en onontbeerlijke bron vormen.

Bart De Wilde is historicus en was inhoudelijk verantwoordelijk voor de stadsAPP 'Vooruit in Gent'.

1. Meer info over deze APP en waar u die kan downloaden: <http://vooruit100.be/programma/in-de-stad>

ONTDEK *private*
KUNSTCOLLECTIES

KUNST
PRIVE

KUNSTPRIVE.BE

ZONDAG

13

OKTOBER
2013

VOLG
ONS OP

Surf naar
www.kunstprive.be
en ontdek ons
volledig programma

www.kan-fo.be
vrbk.013 - Niet op de openbare weg gooien
Verantwoordelijke uitgever: Willy Leneers, Ooststraat 35, 2060 Antwerpen

■ De Sint-Romboutstoren is een van de toeristische trekpleisters van de stad. Toerisme Mechelen ijvert voor het toegankelijk maken van dit erfgoed. © Layla Aerts

Erfgoedtoerisme in Mechelen

Mechelen zonder Sint-Romboutstoren? Het lijkt ondenkbaar. Net zoals het Mechels erfgoed inherent is aan de stad, is het essentieel voor haar toeristische werking. In dit artikel schetsen we de vruchtbare samenwerking tussen de Mechelse erfgoedspelers en Toerisme Mechelen, lokale actoren die samen borg willen staan voor de duurzame toeristische ontsluiting van het uitgebreid Mechels patrimonium.

TEKST Jana Kerremans & Tina Vanhoye

■ Vanuit Toerisme Mechelen wordt voor de Kazerne Dossin de productontwikkeling in de markt gezet onder de noemer 'Van onrecht tot mensenrecht'. © Stijn Bollaert

Mechelen is net als Antwerpen, Gent, Brugge en Leuven een van de vijf Vlaamse kunststeden. Van bestuursstad en residentiestad van landvoogdes Margaretha van Oostenrijk en speeltuin voor Karel V groeide Mechelen ooit uit tot hoofdstad en religieus centrum van de Nederlanden en middelpunt in het Europese treinnetwerk. Voor een middelgrote stad telt Mechelen een opvallend groot aantal belangwekkende erfgoedsites en bekende tradities. Drie daarvan – de Sint-Romboutskathedraal, het Groot Begijnhof en het belfort – werden door UNESCO erkend als werelderfgoed. De Ommegang met zijn reuzenfamilie staat dan weer op de Representatieve lijst van immaterieel cultureel erfgoed van de mensheid. Een deel van het aanwezige erfgoed wordt beheerd door de musea en archieven van de stad. Daarnaast is er het religieuze erfgoed, beheerd door de kerkfabrieken. Een aantal interessante erfgoedspelers varen onder privé-vlag – bv. de Koninklijke Manufactuur van Wandtapijten De Wit, de Beiaardschool, het Speelgoedmuseum en het Horlogeriemuseum – terwijl andere met steun van de Vlaamse Gemeenschap vanuit Mechelen actief zijn: Het Firmament, expertisecentrum voor podiumerfgoed, ETWIE, Expertisecentrum voor Technisch, Wetenschappelijk en Industrieel erfgoed, Heemkunde Vlaanderen en de recent geopende Kazerne Dossin, Memoriaal, Museum en Documentatiecentrum over Holocaust en Mensenrechten.

De aanwezigheid van talrijk goed bewaard én ontsloten cultureel en onroerend erfgoed op een kleine oppervlakte vormt de belangrijkste troef van Mechelen voor zijn bezoekers. De

ontsluiting van de monumenten, collecties en tradities is niet alleen het werk van de erfgoedpartners in de stad. Ook de jarenlange samenwerking met Toerisme Mechelen draagt bij tot het duurzaam ontsluiten van het Mechels patrimonium.

“ De ontsluiting van de monumenten, collecties en tradities is niet alleen het werk van de erfgoedpartners in de stad. Ook de jarenlange samenwerking met Toerisme Mechelen draagt bij tot het duurzaam ontsluiten van het Mechels patrimonium.

Het prille begin: evenementen als hefboom

De relatie tussen toerisme en erfgoedontwikkeling in Mechelen kende een mooie start in 2000. In de zomer van dat jaar herdacht Mechelen de 500e geboortedag van Karel V met de tentoonstelling 'Los Honores'. Keizer Karel woonde immers ooit in Mechelen, in het paleis van zijn tante, Margaretha van Oostenrijk. Voor 'Los Honores' werden negen kostbare wandtapijten, die ooit aan de vorst toebehoorden, overgebracht uit Spanje. De Koninklijke Manufactuur van Wandtapijten De Wit mocht ze eerst reinigen en herstellen. Om het evenement de nodige ruchtbaarheid te geven en de productie tot een goed einde te brengen, werd intens samengewerkt tussen de ►

■ In het kader van evenementen zoals de Hanswijkcavalcade en de Ommegang werken de diensten toerisme en erfgoed samen.
© Toerisme Mechelen

culturele diensten van de stad en Toerisme Mechelen. In datzelfde jaar werden cultuur en toerisme als beleidsdomeinen verenigd binnen één schepenampt. Enkele jaren later, in 2003, zag het departement Culturele Zaken binnen de stedelijke diensten het levenslicht. Het herbergt sindsdien niet alleen de kunst- en erfgoeddiensten maar ook Toerisme Mechelen.

In 2005 stond Margaretha van Oostenrijk vervolgens zelf in de schijnwerpers tijdens het evenement 'Stad in Vrouwenhanden'. Opnieuw sloegen de culturele en toeristische diensten van de stad de handen in elkaar. 'Stad in Vrouwenhanden' werd een groot succes. Het was duidelijk: de mayonaise pakte. Beide evenementen waren voor die stedelijke diensten de beste gelegenheid om elkaars werking beter te leren kennen: met vallen en opstaan, met (on)begrip en geduld. Dit kan alleen maar dankzij de betrokken stedelijke diensten en stedelijke vzw's (zoals MMMechelen), plekken met mensen aan boord die geloven in de interessante combinatie van toerisme en erfgoed.

Erfgoedtroeven uitspelen

Anno 2013 situeert de samenwerking tussen erfgoed en toerisme zich in Mechelen op diverse niveaus. In het kader van evenementen blijven de diensten elkaar versterken, zoals dit jaar voor de Hanswijkcavalcade en Ommegang 2013. Maar daarnaast wordt er steeds meer structureel samengewerkt. Het unieke samenhuizen van cultuur en toerisme binnen eenzelfde stedelijk departement vergemakkelijkt de samenwerking. Beide partners treffen elkaar regelmatig op interne overlegmomenten. Het tijdig bij elkaar aftoetsen van nieuwe ideeën en projecten wordt steeds meer een reflex.

De teksten op de viertalige toeristische infoborden die her en der in de stad verspreid staan, werden samengesteld door de stedelijke diensten Musea, Archief, Archeologie en Monumentenzorg. Zij stonden borg voor correcte historische informatie en de nieuwe kijk op onze vroegste geschiedenis, die de archeologische opgravingen opleverden. Toerisme Mechelen nam de coördinatie, vertaling en plaatsing op zich. Dezelfde diensten werkten samen om de geschiedenis van Mechelen op de toeristische website en in de toeristische brochures uit te schrijven. Deze correcte historische informatie wordt vanaf 2014 ook ontsloten via de digitale infozuilen in de stad.

Begin 2013 stelde de afdeling Erfgoedontwikkeling het *Beleidsplan ontsluitingsplan voor de acht historische kerken van Mechelen* voor. Bij de redactie van dat plan werd Toerisme Mechelen van meet af aan actief betrokken, als lid van de klankbordgroep. Samen met de Sint-Romboutstoren horen de acht kerken immers tot de toeristisch meest bezochte plekken van Mechelen. Dit verhaal van wederzijdse betrokkenheid vond zijn kiem in de ondertekening van de overeenkomst ter subsidiëring van de restauratie van de acht kerken, toen Vlaams minister bevoegd voor onroerend erfgoed én voor toerisme Geert Bourgeois stelde: "De stad engageert zich om nu verder te werken aan de verdere ontsluiting van dit erfgoed, specifiek gericht op de dagtoerist en de verblijfstoerist". Op initiatief van Toerisme Mechelen werd de Sint-Romboutstoren in 2009 al toegankelijk gemaakt voor individuele bezoekers. Voordien kon dat enkel voor groepen.

Eveneens vanaf 2013 wordt Toerisme Mechelen in een vroeg stadium betrokken bij MaMuze, het visietraject naar aanleiding van de inrichting van een nieuw stadsmuseum voor

Mechelen, met de Erfgoedcel Mechelen als drijvende kracht. Voor 2014 staat de ontwikkeling van een meertalige digitale applicatie op het programma, die een zintuigelijke beleving van de stad zal combineren met een blik op bestaand én verdwenen Mechels erfgoed. Naast de typische toeristische informatie komt ook heel wat materiaal voor die applicatie uit de regionale beeldbank, een online databank met duizenden historische foto's en prentbriefkaarten die door het Stadsarchief beheerd wordt. Een voorbeeld hoe het verleden van onze stad ook voor haar bezoekers makkelijk en visueel toegankelijk wordt gemaakt.

Toetssteen voor elkaar

Het wordt een klassieker: bij het opzetten van erfgoedevenementen en bij het ontwikkelen van nieuwe erfgoedstructuren in Mechelen wordt Toerisme Mechelen van bij aanvang betrokken. Er zijn dan ook boeiende kruisbestuivingen te vinden. In 2010 startte het adviesbureau Karvansera in opdracht van het departement Culturele Zaken met de redactie van het *Strategisch Plan Toerisme Mechelen en Sint-Katelijne-Waver*. De collega's van de stedelijke kunst- en erfgoedsector werden actief betrokken bij de ontwikkeling van het plan. Tegelijkertijd zorgde hetzelfde adviesbureau voor een 'toetsingskader toeristische uitstraling', met daarin de randvoorwaarden opdat een cultureel evenement ondersteuning kan verwachten van de publieke en private toeristische part- ▶

“ *Het unieke samenhuizen van cultuur en toerisme binnen eenzelfde stedelijk departement vergemakkelijkt de samenwerking. Beide partners treffen elkaar regelmatig op interne overlegmomenten. Het bij elkaar tijdig aftoetsen van nieuwe ideeën en projecten wordt steeds meer een reflex.* ”

■ *De Koninklijke Manufactuur van Wandtapijten De Wit biedt bezoekers de kans om met haar unieke collectie en werking kennis te maken, zonder het delicate werkproces te verstoren. © Milo Profi*

■ Onder leiding van ervaren gidsen kunnen de bezoekers in kleine groepjes de fragiele muurschilderingen in de Sint-Janskerk bekijken.
© Layla Aerts

ners. Toeristische promotie is niet zomaar een wondermiddel dat hogere bezoekerscijfers genereert. Bovendien is niet elk thema aantrekkelijk genoeg om toeristen ertoe aan te zetten om Mechelen te bezoeken. Dit weerhoudt Toerisme Mechelen er echter niet van om ook voor minder evidente onderwerpen ook in het buitenland naar een nichepubliek te zoeken en dit publiek te bedienen. Een mooi voorbeeld hiervan is de meertalige bezoekersgids *Hedendaagse beeldende kunst in Mechelen*. Toerisme Mechelen ontwikkelde deze gids om de bezoekers van de hedendaagse kunsttentoonstelling 'Newtopia: de staat van de mensenrechten' (2012) een warm welkom te heten in Mechelen en hen ook op weg te helpen naar de meest interessante kunst-, eet-, en drinkadresjes in de stad.

“ De vermarkting van erfgoed kan doorslaan richting het evenementiële en commerciële, waarop erfgoed als pure beleving zijn historische geloofwaardigheid en vaste grond verliest. Niet zo in Mechelen. Vanuit respect voor de draagkracht van de stad, en vooral die van haar erfgoedsites, kiest Mechelen expliciet voor een duurzame omgang met erfgoedtoerisme.

Toerisme heeft baat bij de uitstraling van cultureel en onroerend erfgoed dat dankzij de deskundigheid van erfgoedexperts goed bewaard wordt en bij het gemeenschapsgevoel dat een degelijke erfgoedwerking op stedelijk niveau kan genereren. Erfgoed heeft dan – vooral op het gebied van ontsluiting – weer heel wat te winnen bij wat we de eerder 'typische' toerismepijlers kunnen noemen: de inzet op onthaal, de aandacht voor promotie en de toeristische ervaring in marketing en productontwikkeling.

■ Onthaal

Mechelen wil zijn bezoeker op verschillende plekken in de stad welkom heten en dit zowel fysiek als digitaal. Decentralisatie van toeristische informatie staat hierbij centraal en verloopt via een netwerk van info- en onthaalpunten. Dit 'decentraal' onthaal wil de stad in de toekomst ook voorzien op de belangrijkste erfgoedplekken, door een aanbod van toeristische informatie en producten aan te bieden. Op die manier kunnen de betrokken erfgoedsites en musea nog beter inspelen op de vragen die leven bij hun bezoekers. Toerisme Mechelen voorziet bovendien voor het personeel van de erfgoedpartners een 'onderdompeling' in de werking van toerisme en een kennismaking met de voornaamste Mechelse toeristische troeven en attracties. Deze inzet op opleidingen voor onthaalpersoneel van erfgoedsites en musea zal, mede in samenwerking met de andere kunststeden en de vzw Kunststeden Vlaanderen, in 2014 een vervolg krijgen.

■ Promotie

Het vele erfgoed dat de stad rijk is, vormt telkens een speerpunt in de nationale en internationale promotie van Toerisme Mechelen. Voor de recent geopende Kazerne Dossin, Memoriaal, Museum en Documentatiecentrum over Holocaust en Mensenrechten werd vanaf september 2011 met steun van Toerisme Vlaanderen een projectcoördinator aangeworven om de toeristische publiekswerking in goede banen te leiden. Als *landmark* is het nieuwe museum voor de 'toevallige passant' onder de citytrippers aantrekkelijk, mede dankzij de spraakmakende architectuur van bOb Van Reeth en de vernieuwende museale scenografie. Maar Kazerne Dossin fungeert tegelijk ook als sterk inhoudelijke *reason to visit* voor bezoekers met interesse in herinneringstoerisme. Beide invalshoeken vragen om een proactieve maar steeds respectvolle toeristische promotie. De thematiek van het museum leent zich immers niet tot sloganese marketingtrucs. De promotie van Kazerne Dossin gebeurt bijgevolg in nauw overleg met de dienst Communicatie en promotie van het museum, met opname van de eigen marketingtools. Vanuit Toerisme Mechelen zelf worden het museum en de productontwikkeling die erbij hoort in de markt gezet onder de noemer 'Van onrecht tot mensenrecht'. De potentiële doelgroepen van herinneringstoeristen en *Jewish Heritage tourists* spreken we aan via gerespecteerde reisorganisaties.

De expertise die met Kazerne Dossin wordt opgebouwd, is een maatstaf voor de toekomstige promotie van Mechelse erfgoedplekken. Zo werd bij de conceptontwikkeling van het nieuwe Mechels stadsmuseum van bij aanvang de vraag gesteld op welke manier een stadsmuseum er zowel kan zijn voor de Mechelaar, alsook de toerist kan interesseren.

■ Productontwikkeling

Recent ontwikkelde Toerisme Mechelen enkele 'producten' die zich specifiek richten op de bezoeker met een hart voor erfgoed en kunst – een toeristische 'publieksbemiddeling' van erfgoed, zo u wil. Naar aanleiding van de opening van Kazerne Dossin begon de 'Mechelse Mensenrechtenwandeling' aan een nieuw leven: een ontdekkingsstocht langs minder evidente locaties en minder belicht Mechels erfgoed. De wandeling voert de bezoeker door het historische centrum, langs locaties die een rol speelden in de mensenrechtengeschiedenis van Mechelen of kleur gaven aan het humanistisch verleden van de stad, waaronder het Memoriaal van Kazerne Dossin en het Hof van Busleyden. Maar ook de realiteit van de hedendaagse interculturele stad wordt niet geschuwd.

Naar een duurzaam erfgoedtoerisme

Productontwikkeling en inzichten in bezoekersonderzoek en marketing kunnen de erfgoedsector een heel eind vooruit helpen. Niet voor niets organiseerde FARO dit jaar de vormingscyclus 'Marketing in de erfgoedsector: vloek of zegen?'. Die ietwat sloganese titel voor een vormingscyclus houdt echter ook een waarschuwing in. Want de vermarkting van erfgoed kan doorslaan richting het evenementiële en commerciële, waarop erfgoed als pure beleving zijn historische geloofwaardigheid en vaste grond verliest. Niet zo in Mechelen. Vanuit respect voor de draagkracht van de

stad, en vooral die van haar erfgoedsites, kiest Mechelen expliciet voor een duurzame omgang met erfgoedtoerisme.

Exemplarisch hierbij is de meertalige rondleiding in de Koninklijke Manufactuur van Wandtapijten De Wit. Deze Mechelse privéonderneming geniet wereldfaam op het vlak van de reiniging en herstelling van kostbare wandtapijten. Elke zaterdag zijn individuele bezoekers er welkom. Groepen kunnen er op afspraak terecht. Zo biedt het bedrijf iedereen de kans om met zijn unieke collectie en werking kennis te maken, zonder het delicate werkproces te verstoren.

Een ander voorbeeld is de Sint-Janskerk met haar recent ontdekte en gerestaureerde muurschilderingen en een triptiek van Rubens. De locatie en kwetsbaarheid van de muurschilderingen vereisen een voorzichtige aanpak inzake bezoekersaantallen. Daarom kozen Toerisme Mechelen en de diensten Musea en Monumentenzorg samen voor een respectvol en diepgaand onthaal: de muurschilderingen in de Sint-Janskerk fungeren als vaste halte in de historische wandeling door Mechelen, die zowel aan groepen als aan individuele bezoekers aangeboden wordt. Onder leiding van ervaren gidsen van de Mechelse Gidsenbond kunnen de bezoekers in groepjes van twaalf personen de fragiele muurschilderingen in de toren van de kerk aanschouwen.

Ook wat de toeristische werking rond Kazerne Dossin betreft, wil de stad blijvend inzetten op duurzaam en respectvol herinneringstoerisme. De recente ontsluiting van de Koninklijke Beiaardschool Jef Denyn, met beiaardiers als expert en gids ter plaatse, en de medewerking van Toerisme Mechelen aan de verdere ontsluiting van de Wintertuin van het Ursulinenklooster in Onze-Lieve-Vrouw-Waver, vormen de volgende ijkpunten op de as van het duurzaam erfgoedtoerisme.

Jana Kerremans werkt bij Toerisme Mechelen als projectcoördinator toeristische publiekswerking voor Kazerne Dossin, Memoriaal, Museum en Documentatiecentrum over Holocaust en Mensenrechten.

Tina Vanhoye leidt de afdeling Toerisme en UiT van de stad Mechelen.

Bronnenlijst

Strategisch plan Toerisme Mechelen en Sint-Katelijne Waver. Mechelen, Karvansera, 2009.

Beleids- en ontsluitingsplan voor de acht historische kerken van Mechelen. Mechelen, Afdeling Erfgoedontwikkeling stad Mechelen, 2013.

L. SMITH, *All Heritage is Intangible: Critical Heritage Studies and Museums*. Amsterdam, Reinwardt academie, 2010.

WES, *Kunststedenonderzoek 2011. Eindrapport*. Studie uitgevoerd in opdracht van Toerisme Vlaanderen en de kunststeden Antwerpen, Brugge, Gent, Leuven en Mechelen. Assbroek-Brugge, WES, 2012.

Genealogisch toerisme

Terug naar thuis als toeristische bestemming
en andere gaten in de markt

TEKST Marc Jacobs

“Genealogical tourism represents a niche segment of the market and has potentially been historically undervalued, but is now becoming recognized as a valuable tool for destination promotion.” (Robinson, 2012)¹

Op steeds meer websites van toeristische diensten van buurlanden en -regio's, maar nog niet in (die van Toerisme) Vlaanderen en Nederland, duiken links naar genealogische hulpbronnen en websites op. Op het snijvlak tussen cultureel erfgoed en toerisme wordt in de vakliteratuur 'genealogisch toerisme' als een interessante 21e-eeuwse nichesector met hoog potentieel geïdentificeerd. Familiekunde, marketing en economie als een gouden driehoek met economisch valoriseerbare hulpbronnen waarvoor pakkende formules kunnen ontwikkeld worden? Is dit echt een van die witte konijnen of melkkoeien waar beleidsmakers naar op zoek zijn?

Toerisme: de genealogische blik

Alvast de geschiedenis van het toerisme maakt deel uit van het *Abc van de genealogie* in België. In het recente gelijknamige compendium van Johan Roelstraete is het volgende lemma opgenomen:

“**Toerisme** → zie vakantie. Belangstelling voor het toeristisch verleden is van recente datum, het moderne toerisme trouwens ook. Het bronnenmateriaal is eerder schaars en bevindt zich bijna uitsluitend in privébezit. Religieuze gebeurtenissen zorgden voor de eerste vormen van toerisme. Zo waren er al vroeg uitstapjes naar bedevaartsoorden en bekende processies zoals de H.-Bloedprocessie in Brugge, de boeteprocessie in Veurne. De bakermat van het moderne toerisme ligt in Groot-Brittannië. De Britten plaatsten vakantiebestemmingen als de Franse Riviëra, de Belgische kust, de Zwitserse bergen en de Duitse kuuroorden op de landkaart. De ontwikkeling van een dicht spoorwegnet heeft ook haar steentje bijgedragen tot de ontwikkeling van het toerisme.”²

Onder 'vakantie' wijst Roelstraete op de wet van 1936, die betaalde jaarlijkse vakantie mogelijk maakte en zo de evolutie inzette waardoor toerisme ook voor brede lagen van de bevolking mogelijk werd: “Vakanties maken sindsdien een belangrijk deel uit van de familiegesciedenis, zoals de familiealbums duidelijk aantonen.”

Het *Abc van Roelstraete* is een interessante bron omdat het niet alleen de neerslag is van een leven van expertiseopbouw, maar ook een fraaie poging om 'de wereld' in het begin van de jaren 2010 te bekijken en te vatten vanuit het perspectief van een genealoog (in Vlaanderen).

■ De organisatie *Scottish Clans & Castles* organiseert reizen op maat voor families op zoek naar hun verleden in Schotland. Voor de *Vanderplaat-MacNaughton* familie uit Canada betekende dit een private tour van tien dagen langs plaatsen aan het Loch Tay, waar de overovergrootvader was geboren. De reis leidde onder andere langs het huisje waar de *MacNaughtons* hadden gewoond en het kerkhof waar familieleden lagen begraven. Bron: *Ancestral Tourism in Scotland*, www.clansandcastles.com © Dave Morris

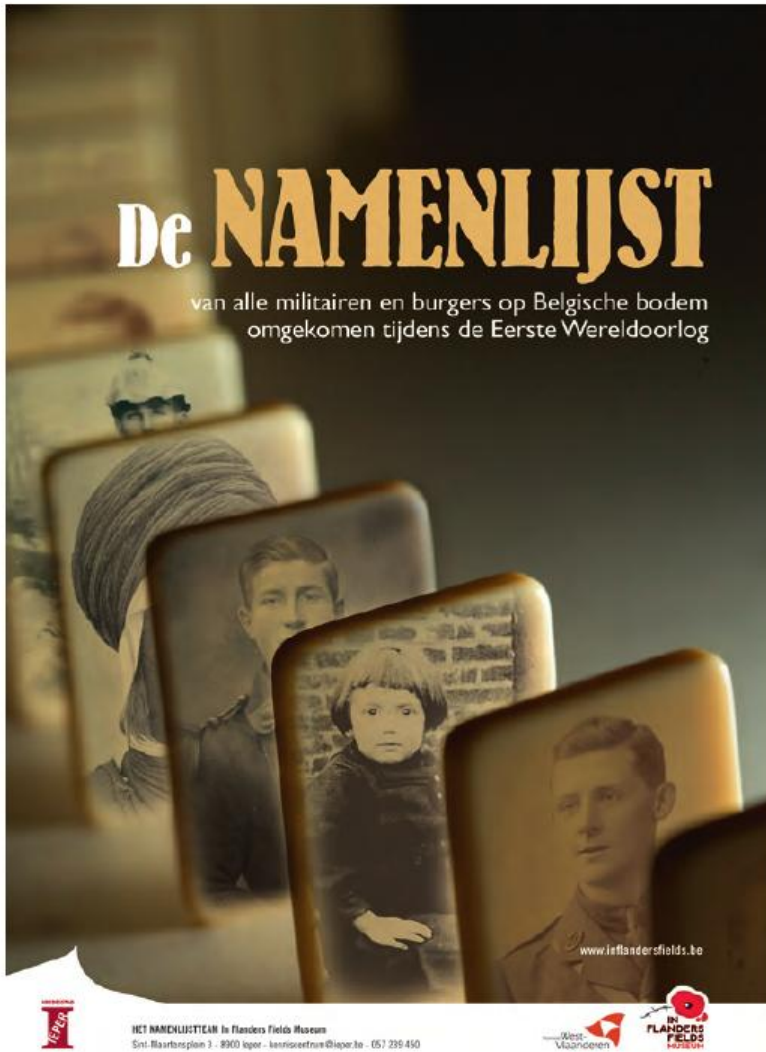
Opmerkelijk is ook de intrigerend ingekleurde interpretatie van 'geografie':

“**Geografie** (de) aardrijkskunde. Zie ook *Cartografie*. Als je een genealogische reis maakt, als je met andere woorden aan toeristische genealogie doet, heb je enige kennis van (historische) geografie nodig (landen, steden en dorpen, landschappen).”³

Toerisme komt dus niet alleen als onderzoeksthema in beeld, maar via een achterpoortje ook als activiteit voor de genealogisch geïnteresseerde. Zal in een soortgelijk *Abc* in Vlaanderen binnen tien jaar een volwaardig lemma 'genealogisch toerisme' nodig zijn?

Er zijn verschillende begrippen gelanceerd ter aanduiding van het domein dat we hier willen behandelen: (*personal*) roots tourism, genealogical tourism, family history travel, ancestral tourism, genealogical mobility of legacy tourism.⁴ In een recente bundel over genealogie en ... geografie stelde Dallen Timothy, een van de goeroes van het onderzoek naar de relatie tussen toerisme en erfgoed, een mooie omschrijving voor: “*emergence of genealogy-motivated tourism to archives and ancestral sites*”.⁵ Door genealogie – of ruimer, door familiekunde – gemotiveerd toerisme: daarover gaat het.

Ondanks het feit dat het onderwerp de voorbije vijftien jaar af en toe in de vakliteratuur van de toerismestudies opduikt, stelden Carla Almeida Santos en Grace Yan in 2010 dat er nog maar weinig onderzoek is verricht naar wat er precies gebeurt in genealogische bibliotheken en archieven en nog minder naar de aard en plaats van bezoekersactiviteiten vooraf, tussenin en achteraf. Naast het Mormoonse 'mekka' voor genealogen, het Family History Center in Salt Lake City, zijn er in de Verenigde Staten verschillende andere instellingen die zich specifiek op deze doelgroep hebben afgestemd. Santos en Yan onderzochten zelf een van de Amerikaanse instellingen die sterk heeft ingespeeld op de nationale hausse van genealogisch onderzoek in de 21e eeuw: het Historical Genealogy Department van de Allen County Public Library in Fort Wayne (Indiana). Ze ondervroegen bezoekers over de redenen van hun onderzoek en wat ze belangrijk vonden. Daarbij kwamen 'toewijding', 'detail' en 'met een doel' als motieven naar voren: “*being a genealogical tourist meant being devoted, detailed and purposeful*.”⁶ De bezoekers gaven ook aan dat ze het feit apprecieerden dat de omgeving van de bibliotheek erop was afgestemd om mensen voor een weekje 'werk-vakantie' te ontvangen. Voor, tussen en na het 'werk' waren er de botanische tuinen, musea, restaurants en shops ter plaatse als bijdrage aan de tevredenheid over een weekje Fort Wayne. De tevredenheid werd daarnaast vooral geput uit contacten met andere genealogen, gedane vondsten en meegenomen kopieën van stukken in het documentatiecentrum. Die kopieën van authentieke bronnen of informatie uit hulp-instrumenten waren ook een heel bijzonder soort souvenirs. Door de hoge concentratie aan hulpbronnen, databanken en informatie die op genealogisch onderzoek is toegesneden, gaan nogal wat mensen voor een herhaalbezoek naar Fort Wayne. Gelet op een aantal karakteristieken van dit type relatief bemiddelde, de leefomgeving van de inwoners niet versturende, rustige en niet-seizoensgebonden (genealogie is een *all seasons activity*) tevreden bezoekers, verbaasden Santos en Yan zich over het feit dat toeristische ondernemers en managers – die toch in een zeer competitieve markt voort-

■ Het In Flanders Fields Museum en de Provincie West-Vlaanderen werken aan een namenlijst van alle militairen en burgers omgekomen tijdens de Eerste Wereldoorlog in België. Een potentiële hefboom om toeristen te overtuigen?
© In Flanders Fields Museum

durend op zoek zijn naar behoeften en noden van nicheklanten waarmee geld kan worden verdiend – het potentieel van het genealogisch toerisme-marktsegment tot hier toe over het hoofd gezien hebben. Zeker nu de met pensioen gaande babyboomgeneratie de tijd en de middelen heeft om gemobiliseerd te worden.

Recent is dit evenwel veranderd en wordt die genealogische bedrijvigheid omarmd als een economisch interessante activiteit. Zo werd de organisatie van de jaarlijkse conferentie (21 tot 24 augustus 2013) van de Federation of Genealogical Societies in Fort Wayne toegejuicht door de plaatselijke middenstand. De bijdrage aan de lokale economie van de komst van 1.500 genealogen gedurende een weekje werd op 1,3 miljoen dollar geschat. Extra hoopvol was ook het vooruitzicht dat een deel van deze genealogische bezoekers onder de indruk van de onderzoeksfaciliteiten zou terugkomen.⁷ In de Verenigde Staten beginnen alerte ondernemers genealogie ook met een toeristische of zelfs economische blik te herbejken of te ontdekken. Hoe zit dat in Europa?

Carnet généalogique in Frankrijk

Atout France, het agentschap van de Franse overheid dat instaat voor de promotie van toerisme, heeft van genealo-

gisch gemotiveerd toerisme nog geen speerpunt gemaakt, maar heeft alvast een *quick win* ook niet laten schieten. Lonkend naar de populatie van kapitaalkrachtige potentiële reizigers uit Québec, heeft Atout France een eenvoudig instrument ontwikkeld dat gericht is op het gebruiken van familiebanden als aanleiding, excuus, motivatie of leidraad om een streek in Frankrijk te bezoeken.⁸ Met medewerking van Marcel Fournier, genealoog uit Québec, werden 9.300 personen geïdentificeerd die in de 17e en 18e eeuw (1608-1760) vanuit Frankrijk naar Québec emigreerden. Het segment van hun nakomelingen of verwanten binnen de zes miljoen Franstalige Canadezen blijkt vandaag voldoende groot te zijn om er een marketingcampagne op los te laten en genealogie een plaats te geven op de website voor toeristen en professionals uit de sector.

Het systeem werkt als volgt. Er wordt gevraagd een familienaam op te geven op <http://ca.franceguide.com/special/genealogie>. Als u bijvoorbeeld Dupont intikt, worden twintig voornamen en regio's in Frankrijk vermeld van emigratiepioniers "die uw familie zouden kunnen zijn". Van elk van hen wordt de geboortedatum, plaats en streek van herkomst weergegeven. Als u niet zeker bent of een voorouder van uw gezin of vrienden ertussen zit, wordt u naar de site van de Federatie voor Genealogie in Québec geleid, die u in contact kan brengen met een genealogische vereniging en

VOTRE ANCÊTRE

DUPONT, gilles

Sumon et validation	
Lieu d'origine en France	Evreux-de-Camples
Département	Ille-et-Vilaine
Région	Bretagne
Année de naissance	1827

* Origine titre de service canadienne et citée dans le RQRI

VOTRE ANCÊTRE VIENT DE BRETAGNE

Région de caractère attachée à ses particularismes, la Bretagne est un monde à part aux noms de pays, Pays de marais et de légendes, la Bretagne séduit au premier contact.

De Canarie au goût du Mériban, ses kilomètres de côtes se composent de criques, longues plages, et jolis ports aux maisons de granit où l'on dégustera une crêpe et une bolée de cidre.

Découvrez des noms et des lieux dans votre région d'origine aux sources de l'histoire de la Nouvelle-France et du Canada!

VOS RETROUVAILLES AVEC LA BRETAGNE
PARTEZ SUR LES TRACES DE VOTRE ANCÊTRE

AURAY
Le port de Saint-Goustan, lieu d'embarquement d'Isaac de Razilly et de 300 colons pour l'Amérique en 1622.
Pour en savoir plus : www.aury-tourisme.com ou www.saint-goustan.net

BELLE-ÎLE-EN-MER
Lieu d'établissement de plusieurs familles acadiennes en 1765 suite à la déportation de 1156.
Pour en savoir plus : www.belle-ile.com

BREST
Le port, lieu d'embarquement des troupes du marquis Montcalm pour la Nouvelle-France entre 1758 et 1760.
L'emplacement de la maison natale de Louis Hébert, auteur du roman « Mère Châtelaine » sur la rue Vétérinaire.
Pour en savoir plus : www.brest-montcalm-tourisme.fr

DINAN
Ville fondée sur la France, lieu d'origine de Pierre Durois, Évêque, Gouverneur de la Nouvelle-France de 1661 à 1663.
Pour en savoir plus : www.dinap-tourisme.com

PLEURTUIT
Le manoir de Penthièvre, lieu d'origine de René-Martin Juchault de Penthièvre, gouverneur de Québec, son frère est plus connu sous le nom de Frontenac.
Pour en savoir plus : www.manoir-de-penthièvre-dalcales.com

genealogische werkinstrumenten. Zo kan u proberen met in Canada toegankelijke bronnen uw stamboom te maken en aan te laten sluiten op een spoor van een migrant uit de databank. Als u daarin slaagt, bent u wellicht extra gemotiveerd om nu ook een reis naar Frankrijk te maken. Als uw stamboom al gemaakt is of als u al tevreden bent met een “à peu près”-overeenkomst van de naam, kan u verder op de website van de dienst voor toerisme. Door op een knop te drukken bij de fiche over uw migrerende voorouder, wordt binnen een oogwenk – gratis – een gepersonaliseerde *Carnet généalogique* aangemaakt. Dat is een brochure van een twintigtal pagina's in pdf-vorm. In een gepersonaliseerde brief van de directrice-generaal van de afdeling van Atout France in Canada wordt u eerst uitgelegd wat hier door uw andere vaderland wordt geschonken: “*Nous vous offrons ici un carnet de voyage personnalisé qui vous permettra de partir sur les traces de votre ancêtre. Nous vous invitons à le partager avec votre famille et vos amis et espérons vous accueillir bientôt en France, dans notre pays qui est aussi le vôtre*”. Vervolgens wordt met kaartjes en foto's getoond uit welke Franse streek uw voorouder kwam, wat daar allemaal te zien en te beleven is en zo mogelijk ook welke sporen er in diverse steden en dorpen nog te zien zijn uit de periode van het vertrek van uw voorouder. Informatie over hoe u er met Air France en andere transportmiddelen geraakt, wordt eveneens meegeleverd.

Coming Home in Ierland

In Ierland is de overheid de voorbije twee decennia veel verder gegaan om de relatie tussen genealogie en toerisme te ontwikkelen.⁹ De voorbije 250 jaar hebben miljoenen Ieren hun groene eiland verlaten. Toen tussen 1845 en 1851 een aardappelziekte de oogsten deed mislukken, kwamen een miljoen van de meer dan zeven miljoen Ieren van de honger om. Meer dan twee miljoen Ieren emigreerden in die jaren, om een beter leven te zoeken overzee, in de eerste plaats naar de Verenigde Staten. De herdenkingen naar aanleiding van de 150e verjaardag van de grote hongersnood in Ierland en de enorme migratiegolf die daarop volgde, resulteerden onder andere in de doorbraak van het vertoog over een 'Ierse diaspora'. In het licht van de aanslepende en bloedige burgeroorlog in Noord-Ierland en met de homogene, katholieke en starre identiteitsconstructie als hinderpaal voor de verwachte ontwikkelingen van globalisering in de 21e eeuw, werd heel bewust aansluiting gezocht bij de naar verluidt meer dan zeventig miljoen mensen van Ierse afkomst die niet meer op het eiland wonen. President Mary Robinson verwees in de jaren 1990 in haar speeches frequent naar die vele emigranten en benadrukte dat het tijd was om thuis (op bezoek) te komen. Beroemd is in dat verband de (elke nacht brandende lamp in de vorm van een) kaars die gedurende haar ambtstermijn voor een venster van het presidentieel paleis in Dublin stond: een internationaal opgemerkt 'welkom thuis'-signaal.

Dit viel samen met het uitwerken van genealogische projecten in Ierland, waaronder het in 1988 gelanceerde Irish Genealogical Project. Het project stelde voor om een netwerk van *regional country-based centres* uit te bouwen, om samen met vrijwilligers parochieregisters en andere bronnen te ontsluiten en te digitaliseren. In het begin van de 21e eeuw was merkbaar dat er niet alleen een opvallende interesse was van

■ Atout France tracht Canadezen met onder andere een gepersonaliseerd boekje over hun genealogische afkomst in Frankrijk te overtuigen op zoek te gaan naar hun voorouders. In de 'Mon carnet généalogique' krijgt men een blik op de regio van afkomst en tips voor bezoeken in verband met deze familiegeschiedenis.
© <http://ca.franceguide.com/special/genealogie>

BONUS 28-PAGE GETTING STARTED GUIDE
Easy-to-follow advice and tips for family history beginners

WIN
a professional genealogist for a day

BRITAIN'S **BESTSELLING** FAMILY HISTORY MAGAZINE

WHO

DO YOU THINK YOU ARE?

BEHIND THE SCENES
UNA STUBBS' UNTOLD STORY

Find more records at **The National Archives**

AROUND BRITAIN
EAST LOTHIAN DATA AND TIPS

Research your factory workers
Expert advice from the *WDYT YA?* lead genealogist

Poor Law – the best websites
Track down online data to find kin on the breadline

New TNA naval records go online
How a recent data release could reveal new relations

Industrial schools
Uncover life in an institution

Discover hop pickers in Kent
Working holidays for London's East Enders

NEW SERIES!
Eureka moment
How a Bible broke down a brick wall

10 BEST FAMILY TREE BUILDERS
We cut through the jargon to help you make the right choice and save time

www.whodoyouthinkyouaremagazine.com

Om de belangstelling van kijkers van het programma 'Who do you think you are?' vast te houden en verder te benutten, wordt er ook regelmatig een magazine gemaakt.
© Immediate Media

afstammelingen van Ierse emigranten die naar het Groene thuiseland 'terugkeerden' om te zien waar en hoe hun voorouders leefden. Velen bezochten ook het genealogisch documentatiecentrum in de nationale bibliotheek van Ierland en andere archieven, op zoek naar sporen en bewijsstukken. De jarenlange 'Kom (even) terug (en breng uw vrienden, familie en geld mee)'-campagne sloeg aan.¹⁰ Het rootstoerisme in de 21e eeuw werd ook een nieuw onderwerp van wetenschappelijk onderzoek, dat resulteerde in een proefschrift en diverse artikelen.¹¹

Ook (en meer dan ooit) na de diepe economische crisis en implosie van de Ierse economie sinds 2008 wordt de genealogische troefkaart verder uitgespeeld, bijvoorbeeld via het webplatform www.irelandxo.com. Mensen uit parochies worden gevraagd zich als vrijwilligers in te zetten om de parochie (registers en grafstenen) te verbinden met uitgeweken voorouders elders in de wereld. Naast het beschikbaar zijn om vragen te beantwoorden en bezoekers op te vangen,

is er ook een reach-outcomponent, waarbij mensen in bijvoorbeeld de Verenigde Staten worden gecontacteerd om hen erop te wijzen dat er aanknopingspunten voor hun stamboom zijn in lokale archieven, op grafstenen of in huizen in Ierland. Het systeem drijft op vrijwilligerswerk en archiefonderzoek, maar ook de nieuwe technieken van DNA-sampling worden reeds ingezet. Door het opsturen van wat speeksel kan een gemeente of streek worden aangeduid met de meeste matchende DNA-profielen. Een van de doelen is om mensen uit het buitenland tot in de streek en bij voorkeur tot in de parochie te krijgen: "IrelandXO offers an extraordinary opportunity for local parish communities to extend the numbers of people committed to their parish by inviting its own Diaspora worldwide to become involved in their place of origin. This programme is an opportunity to boost tourism and bring economic benefit to the area." Merk ook op door wie en hoe het outreachprogramma wordt uitgevoerd. Indien een marketingbureau of een lokale dienst voor toerisme mensen in de Verenigde Staten zou identificeren als afstammelingen en hen direct zou aanschrijven,

■ De campagne 'Homecoming Scotland' uit 2009 trachtte in te zetten op de Schotse diaspora en identiteit.
© EventScotland en VisitScotland

zou dat wellicht als een agressieve inbreuk op de privacy beschouwd kunnen worden. Maar hier komen de mails van vriendelijke genealogen, parochianen en andere vrijwilligers uit achtergebleven families die nu contact zoeken.

En in Noord-Ierland

Ook in Noord-Ierland wordt ingespeeld op deze nieuwe trend. In 2011 werd een strategisch rapport openbaar gemaakt over *Genealogy and Roots Tourism*.¹² Daarbij wordt uitgegaan van een populatie van ongeveer 25 miljoen mensen die deel zouden uitmaken van de zogenaamde 'NI Diaspora'. Voor wat de wakker geworden vraag betreft, wijst het rapport expliciet op het succes en de impact van de televisieserie *Who Do You Think You Are?* van de BBC (NBC en andere zenders over de oceaan). Maar om de opgewekte belangstelling en het po-

“ *Het gaat om rijkere, vaak hoger opgeleide 55-plussers: een aangroeiende bevolkingsgroep met tijd en geld. Bovendien – en dit is erg belangrijk – is voor hen het seizoen minder belangrijk.* ”

tentieel te benutten, moet er creatief nagedacht worden over goede evenwichten, bruikbare formules en ook over nog te verrichten ontsluitings- en onderzoekswerk om het aanbod te verrijken. Wat wil zo een geïnteresseerde 'cliënt'-terugkomer beleven en aantreffen als hij, zij of meerdere mensen samen een trans-Atlantische vlucht maken? Voor de onderzoekers is het wel duidelijk dat de doelgroep van deze niche een uiterst aantrekkelijk profiel lijkt te hebben. Het gaat om rijkere, vaak hoger opgeleide 55-plussers: een aangroeiende bevolkingsgroep met tijd en geld. Bovendien – en dit is erg belangrijk – is voor hen het seizoen minder belangrijk. Het zijn toeristen die niet noodzakelijk in zonnige periodes of rond Kerstmis moeten komen, maar ook in het laagseizoen, buiten schoolvakanties, willen komen. Het mag zelfs in minder evidente of toeristisch platgetreden plekken op het platteland zijn of net in 'onverkoopbare' erfgoedinstellingen als archieven.

Vanaf 2005 wordt deze niche actief opgevolgd en gemonitord. Zo bleek het aantal mensen waarvoor de hoofdreden om naar Noord-Ierland te reizen het verrichten van genealogisch onderzoek was, continu te stijgen van 4.000 in 2005 tot 9.400 in 2007 en zelfs 10.000 in 2008, om een jaar daarna, in volle crisis, stand te houden op 8.200. De cijfers van toeristen die tijdens hun verblijf ook *en passant* een archief bezochten of genealogische activiteiten ontpleooiden, evolueerden van ►

■ De website www.ancestralscotland.com stelt tours voor aan toeristen die op zoek zijn naar de geschiedenis van hun clan. Om de opwinding van het zoeken naar familiegesciedenis te ervaren, moet u een bezoek brengen aan de plaatsen waarover u leest, schrijft men. Wie bijvoorbeeld op zoek is naar de geschiedenis van de clan Gordon vindt op de website een tour van zeven dagen langs musea, kastelen en dorpen in het noordoosten van Schotland.
© www.ancestralscotland.com en Oxford Cartographers

Paul Basu en roots tourism in Schotland

In 1999 besloot het Schotse parlement bij de aanvang van een nieuwe legislatuur om roots tourism tot een van de drie speerpunten voor toerisme in Schotland te maken. Het economisch potentieel moest onderzocht worden en, indien relevant, moesten geschikte instrumenten ontwikkeld worden. Hoe de Schotse overheid dat doet, onderzoeken we in de volgende paragraaf. Eerst wil ik uw aandacht vestigen op het academisch onderzoek van Paul Basu die probeerde aanvullend, corrigerend en verdiepend te werken, terwijl de overheids campagne net op gang kwam.

Basu is vandaag niet alleen bekend als redacteur van het *Journal of Material Culture*, maar ook als coördinator van de museumstudies- en erfgoedopleiding aan het University College van Londen. Hij is antropoloog en erfgoedconsultant. Ruim een decennium geleden maakte hij een doctoraat over roots tourism in en rond Schotland, dat in 2007 bij Routledge verscheen.¹³ Hij ging tussen 1999 en 2001 in Schotland in de archieflezalen, op kerkhoven, in de *bed and breakfasts*, op websites en in e-mailgroepen, in erfgoedverenigingen, bij overheden en bij touroperators op zoek naar een groep die voor onderzoekers buiten beeld gebleven was: genealogisch gemotiveerde toeristen. Ze bleken in significanten getale naar Schotland te komen, niet alleen uit de rest van Groot-Brittannië, maar ook uit Australië, Nieuw-Zeeland, Canada en de Verenigde Staten.

Basu bestudeerde niet alleen klassiek genealogisch onderzoek maar ook marketingstunts zoals de 'Orkney Homecoming', een toeristisch experiment voor een moeilijk verkoopbare regio. Na een doordachte campagne waarbij genealogisch en erfgoedonderzoek gecombineerd werd met een marketingoffensief in Canada, waren in 1999 150 mensen uit Canada, die een familieaffiniteit met de eilanden voor de noordoostelijke kust van Schotland vermoedden, ingegaan op de uitnodiging voor een *homecoming event*. De antropoloog volgde en onderzocht de deelnemers over het idee van thuiskomen.

Basu plaatste kritische kanttekeningen bij het overnemen van een vertoog over een 'diaspora', zoals dat de voorbije decennia furore maakte bij allerlei groepen of 'populaties'. Waarom werd in de onderdelen van Groot-Brittannië, al dan niet discreet gesteund door organisaties uit de toerismesector zoals VisitBritain of VisitScotland, het idee van *diasporic homecoming* zo gecultiveerd en vertaald in een soort pelgrimstochten, waarbij leden van *diasporic communities* 'terugkeren' naar landen van herkomst: *homelands*?¹⁴ Hoewel er discussie

15.600 in 2005 naar 22.400 in 2007, 19.300 in 2008 en 15.300 in 2009. Het is een kleine niche vergeleken bij het totale aantal bezoekers aan Noord-Ierland, maar wel een niche die relatief standhoudt als een desastreuze crisis toeslaat, wat kan afgelezen worden uit de terugval van meer dan 2.100.000 bezoekers in 2007 naar bijna 1.950.000 bezoekers in 2009. De cijfers van PRONI, het Public Record Office Northern Ireland, tonen aan dat in 2009 meer dan 17.000 bezoekers geregistreerd waren, waarvan 4.000 voor de eerste keer. Bijna 60 % daarvan kwam uit Noord-Ierland zelf, tegenover 13 % uit Engeland en Wales en 7 % uit de Verenigde Staten. De cijfers over het gebruik van de website van PRONI tonen dat 83 % van de één miljoen bezoekers van buiten Noord-Ierland kwam. Verder bleek bij een onderzoek naar de belangstelling voor genealogie dat meer dan 54 % van de inwoners van Noord-Ierland (en 58 % in Ierland) interesse had om meer te vernemen over de geschiedenis van de familie en dat vooral 50-plussers en met name 65-plussers effectief in het verrichten van familiekundig onderzoek interesse hadden. Bij de groep tussen 25 en 49 jaar bleek er wel interesse te bestaan om kennis te nemen en zich te laten verrassen, zonder zelf veel tijd in archief- en bibliotheekwerk te kunnen investeren. Meer dan 35 % gaf aan interesse te hebben om plaatsen gelinkt aan de familiegesciedenis te bezoeken. Het Noord-Ierse rapport stelt terecht dat er een potentieel is, maar dat er goed moet over nagedacht worden welke formules optimaal zijn om de nichemarkt te ontwikkelen en vooral ook voor er heel veel geld gepompt wordt in *flagship events*, zoals in Schotland met wisselend succes gebeurd is in 2009.

bestaat over het feit of het begrip 'diaspora' al dan niet ook op niet-Joodse migratie mag toegepast worden, blijkt het concept gebruikt te worden voor twee soorten fenomenen: enerzijds voor een vaak traumatische verspreiding vanuit een 'thuisland' naar twee of meer andere landen en anderzijds voor de expansie vanuit een thuisland waarbij mensen vertrekken voor werk, handel, missionering en voor het vervullen van koloniale ambities (zoals in Brits imperialisme).¹⁵ Basu wijdde in deelprojecten ook aandacht aan de manier waarop nakomelingen van dat soort van 'diaspora's' op het einde van de 20e en in het begin van de 21e eeuw genealogie omarmen: *"to explore the ways in which members of an unsettled settler society succeed in re-rooting themselves in - and re-routing themselves to - what they regard as their ancestral homeland. Utilizing the fruits of their family history research, this entails the creative intertwining of autobiographical and genealogical narratives with broader cultural and historical narratives associated with particular regions of Scotland: an intertwining of family surnames, place names and place-stories, with notions of Highland clanship, clan lands and clan lore, which may be understood as creative insofar as they are also generative of the relationships and continuities they assert."*¹⁶ Tijdens zijn vraaggesprekken stelde Basu vast dat nogal wat van die reizigers zich niet graag als toeristen lieten karakteriseren, maar dat ze onderstreepten dat ze voor iets anders kwamen. Hoe konden ze nu toerist genoemd worden als ze 'thuis (op bezoek en/of op onderzoek) kwamen' in 'hun Schotland'?

Gespecialiseerde organisaties in Schotland, zoals Ancestral Roots Travel, bereiden zo'n reizen tot in de puntjes voor, zo constateerde Basu. Voor afstammelingen van rijkere families wordt soms het voorouderlijke huis of kasteel opgezocht, wordt contact opgenomen met de bewoners om na te gaan of een bezoek mogelijk is en of er onverwachte, niet-online beschikbare documentatie voorhanden is. Soms worden genealogische bezoekers ingewijd in oude ambachtelijke technieken, beroepen of gebruiken van hun voorouders en kunnen ontmoetingen geregeld worden met verwanten. Soms kunnen door firma's zoals Hooked on Genealogy Tours de werkzaamheden in de archieven voorbereid worden door alvast een vooronderzoek te doen, geschikte bronnen te identificeren en klaar te leggen, zodat ter plekke de namen of de sporen meteen kunnen ontdekt worden door de kapitaalkrachtige cliënt.¹⁷

Om al deze ontwikkelingen te faciliteren, investeerde de Schotse overheid fors in genealogie en wel via uitgekende een-tweetjes tussen de subsidielijnen en agentschappen voor erfgoed en voor toerisme. Zo werd een website gelanceerd met een serieuze perscampagne aan beide zijden van de Atlantische Oceaan en in Oceanië: www.scotlandpeople.gov.uk. Heel deze machine kwam op gang in de jaren net voor de economische (banken)crisis van 2008. Visit Scotland deed marktstudies, wierf genealogische experts aan en organiseerde intervisiegroepen en workshops over het vraagstuk hoe dit best kon aangepakt worden. In het hogervermelde strategisch rapport voor Noord-Ierland wordt verwezen naar het Schotse voorbeeld, maar met de waarschuwing dat er lessen uit moeten getrokken worden.¹⁸ De campagne Homecoming Scotland 2009 was deels opgezet om te *cashen* op de Schotse diaspora en identiteit, maar had toch niet opgeleverd wat de *marketing boys & girls* verwacht hadden. Het project werd deels opgezet als een marketingcampagne,

waarbij EventScotland 5,5 miljoen pond investeerde in het sponsoren van 'events' en Visit Scotland en Visit Britain 3 miljoen in marketing en publiciteit. Het vooropgestelde cijfer van 53,5 miljoen pond aan uitgaven van bezoekers werd dat jaar bijlange niet gehaald en bijgesteld tot 72.000 extra bezoekers en 31,6 miljoen uitgaven. Maar het is heel moeilijk om deze cijfers te interpreteren, omdat ook hier het uitbreken van de crisis moet meegerekend worden. Onder 'genealogie' werden ook allerlei optredens, marktjes, volksspelen en festivals geschoven, maar op die manier bleek de motor toch niet helemaal aan te slaan zoals verwacht. Misschien hadden de marketeers het fenomeen nog niet helemaal gevat en moest een goede methodologie op punt worden gesteld.

Op zoek naar Return on Investment op Investment on Return

De overheden en strategen in Schotland besloten ook in volle crisisperiode door te zetten. Het is niet bij woorden, marketingevents en plannen gebleven. Enerzijds is er in Schotland de voorbije jaren echt substantieel geïnvesteerd in duurzame genealogische instrumenten. Dat gebeurde zowel via het vrijwilligerswerk als via een circuit van betaalde dienstverlening, gekoppeld aan een onderling afgestemd beleid voor buitenlandse gebruikers en potentiële toeristen. Zo werd de website www.scotlandpeople.gov.uk ontwikkeld, waar de geïnteresseerde toegang krijgt tot ruim negentig miljoen genealogische records. Het gebruik van de zoekrobot is in de regel gratis, maar als u foto's van bewijsstukken wil binnenhalen, moet hiervoor al eens betaald worden. Sommige onlinediensten of hulp zijn toegankelijk na betaling met een systeem van *credits*. Daarbij werd zelfs een formule van *cadeauchques* ontwikkeld, die u kan kopen en aan vrienden en familie of collega's kan schenken.

Nauw verwant is de website www.ancestralscotland.com die helemaal gericht is op genealogisch gemotiveerd toerisme en het mogelijk maakt om trips te plannen in functie van onderzoek of van het ter plekke opzoeken of beleven van aanknopingspunten. U kan insteken vinden per regio, per clan, per naam, per thema of via andere invalshoeken. Slim gevonden is dat u op deze toeristische website ook *credits* kan verdienen voor in het documentatiecentrum Scotspeople, bijvoorbeeld door u in te schrijven op nieuwsbrieven, waar nieuwe reisformules worden aangeprezen. U kan zowel reisfirma's vinden die reizen aanbieden alsook helpers en specialisten inhuren en boeken, die voor, tijdens of na de reis kunnen helpen met het onderzoek of het vinden van documenten, plekken en personen die u onderweg wil tegenkomen. Voor informatie over transport en verblijf wordt u ook toegeleid naar VisitScotland. In banners wordt de bedoeling uitgespeld: *"Researching your family tree is a voyage of discovery. Full of intrigue, exotic names and fascinating histories. It is a pastime that rewards again and again. But those who simply trace their family tree from the comfort of their own home are missing out on the real story of their heritage. For the whole exciting picture, you need to visit the places you read about. And that means a trip to Scotland."*

Bij het doornemen van de onderzoekstips merkt men welke institutionele hervormingen en afstemming zijn gerealiseerd die het de genealoog aangenamer maken. Naast een recente nationale fusie, in 2011/2012, waarbij het nationale

■ Ancestralfootsteps

archief betrokken is, zijn de publieke archieven allemaal ondergebracht onder één koepelsite, www.scan.org.uk. Samen hebben ze projecten gerealiseerd zoals het scannen en ontsluiten van alle testamenten voor de periode 1500 tot 1901 in alle archieven in Schotland en het doorzoekbaar maken van de collecties van 52 archieven via één systeem. Zoals in een heldere pagina als www.scan.org.uk/familyhistory/todoathome.htm wordt uitgelegd, kan u met al die instrumenten al heel veel thuis doen. Maar toch is het raadzaam om ofwel een geaccrediteerde professionele bemiddelaar in Schotland in te huren, ofwel zelf ter plaatse te komen om onderzoek te starten. Ook het inhuren van hulp is goed georganiseerd via professionele organisaties in Schotland met links naar de Association of Genealogists and Researchers in Archives (AGRA) in Wales en Schotland. Uiteraard zijn er verwijzingen naar verenigingen voor familiekunde en de relevante koepel Scottish Association of Family History Societies: www.safhs.org.uk. Verder worden bijvoorbeeld cursussen en hulpmiddelen voor paleografie online aangeboden: www.scottishhandwriting.com. Ondertussen worden ook cursussen en webinars ingericht over *ancestral tourism* en hoe men dat moet aanpakken.¹⁹

Een bijzonder interessant verschijnsel is dat allerlei lokale instellingen – zoals het hyperdynamische en succesvolle Timespan-erfgoedhuis in het afgelegen Helmsdale in het noorden van Schotland – er ook in lijken te geloven en hun dienstverlening aanpassen en focussen. Naast het bij elkaar brengen van genealogische bronnen en zoekinstrumenten, het voorzien van een opzoekdienst via correspondentie tegen

betaling en het opzetten van een vrijwilligerswerking van mensen die bezoekers kunnen helpen, heeft het Timespanhuis bijvoorbeeld ook een flat ingericht, die (koppels) genealogen en onderzoekers kunnen huren. De ervaringen in Timespan leren dat een belangrijke meerwaarde wordt gerealiseerd door met de onderzoekers in het museum en het archief te spreken en na te gaan of het nuttig is om de bezoekers in contact te brengen met andere specialisten of net met familieleden die in de streek werken. Het is een kwestie van verandering van attitude, door de ‘connect’-functie in een leeszaal, van het brengen van de opgevraagde archiefstukken naar de onderzoeker, te verruimen naar ‘connecting people’.²⁰

Op 30 juli 2013 stelde John Swinney, Cabinet Secretary for Finance, Employment and Sustainable Growth, in de gebouwen van de National Archives of Scotland (!) een nieuw strategisch document voor, dat ontwikkeld was door Tourism Intelligence Scotland (TIS). Het is tijd om ‘door te pakken’ en ervoor te gaan en daarvoor werden voor ondernemers en bedrijven hulpinstrumenten en adviezen ter beschikking gesteld. In de nieuwe studie wordt de potentiële waarde van genealogietoerisme voor Schotland voor de volgende vijf jaar op zo maar even 2,4 miljard Britse pond geschat. 20 % van de 50 miljoen mensen met ‘Schots bloed’ zou dan op bezoek moeten komen. Er zouden naar schatting al 4,3 miljoen mensen reisplannen hebben om naar Schotland te reizen. Om dit geld binnen te halen, moeten de onderzoeksfaciliteiten verbeterd en beter gepromoot worden, moeten er meer gespecialiseerde touroperators komen en ‘genealogiepackages’ ontwikkeld worden. De randvoorwaarden moeten gecreëerd

■ De spannende vraag of haar familiegesciedenis was terug te brengen tot het kasteel Kilravock, bracht journaliste Gisela Williams onder andere naar de kerk van Saint Duthac in Tain. In het bijhorende dorpje bleek één van haar voorouders te hebben gewoond. Het bedrijfje Ancestral Footsteps organiseerde een intensieve zoektocht naar het antwoord op haar vraag. © Clantyre

worden opdat een ‘once in a lifetime’-experience voor bezoekers kan worden opgezet en daarvoor zou het nodig zijn met vele spelers aan tafel te gaan. “However, while a lot of information is centrally-held – mainly in Edinburgh – there’s a great deal locally as well. The challenge is for all the components of ancestral tourism to get together and make a decent, joined-up destination package for ancestral visitors”²¹

Het voorgestelde boekje *Ancestral Tourism in Scotland* is beslist een interessant document dat door bedrijven en ondernemers op de website van de toeristische denktank van Schotland kan geraadpleegd worden, maar dat in de zomer van 2013 al direct via een achterpoortje voor iedereen consulteerbaar was.²² Aan horeca-uitbaters wordt volgende raad meegegeven: cultiveer goede relaties met de lokale en regionale familiekundige kring, zoek contacten met lokale historische kringen, probeer binnen te geraken in het lokale archief, museum of de bibliotheek en ga na wat jullie voor elkaar kunnen betekenen...²³

In de voorbije vijftien jaar, tussen de periode toen Basu zijn onderzoek deed en vandaag, blijkt er dus wel wat veranderd in Schotland en kijken vooral beleidsmakers, adviesbureaus en strategisch analisten met heel andere ogen naar ‘genealogie’ en ‘lokale geschiedenis’. Op internet is enorme vooruitgang geboekt, niet alleen via de sites van genealogen zelf maar ook bijvoorbeeld via de openbare omroep, zoals de website www.bbc.co.uk/history/familyhistory illustreert.

Lucratieve voorbeelden

Momenteel zijn er in de reisindustrie al een beperkt aantal gespecialiseerde spelers die zich richten op kapitaalkrachtige belangstellenden uit de Verenigde Staten, Canada, Oceanië, Zuid-Afrika of andere landen. Als u al uw stamboom hebt (laten maken), kan een firma als www.europeanfocus.com/book-genealogy-tour.html een genealogische toer voor uw familie verzorgen voor een weekje à rato van 5.000 tot 20.000 dollar per persoon. Andere firma’s zoals <http://pathfinders.cz> kunnen allerlei diensten leveren, als er maar voldoende voor wordt betaald. Er blijkt dus een echte nichemarkt met hoge winstmarges te zijn ontstaan, die meer uitgepuurde formules aanbiedt, waar ook stevige prijskaartjes tegenover staan. ►

“ Een vooronderzoek en daarna kennismaken met de resultaten tijdens een reis voor twee personen van vier tot zeven dagen, waarbij in archieven de authentieke archiefstukken kunnen ‘ontdekt’ worden, grafstenen of huizen van familie gevonden kunnen worden en en passant van alles in de streek ontdekt kan worden, kan al vanaf 35.000 dollar.

■ Het programma *Who do you think you are?* is eveneens razend populair in de Verenigde Staten. De Amerikaanse journaliste Megan Smolenyak slaagde erin om te bewijzen dat er via de stamboom een link kon gelegd worden tussen Barack Obama en Ierland. Officiële foto van het Witte Huis, Foto: Pete Souza

Zo verscheen op 17 mei 2013 in de *Wall Street Journal* een reisverslag over een genealogische reis, als geschenk voor de zeventigste verjaardag van de vader van de journaliste Gisela Williams. Williams contacteerde daarvoor het bedrijfje Ancestral Footsteps. Een vooronderzoek en daarna kennismaken met de resultaten tijdens een reis voor twee personen van vier tot zeven dagen, waarbij in archieven de authentieke archiefstukken kunnen ‘ontdekt’ worden, grafstenen of huizen van familie gevonden kunnen worden en *en passant* van alles in de streek ontdekt kan worden, kan al vanaf 35.000 dollar. Zie: www.ancestralfootsteps.com.

De journaliste leverde een naam van een voorouder en het familieverhaal dat de familie van het Kilravock Castle in de Schotse Highlands afkomstig was; de firma moest de rest doen. Enkele maanden later kwam het signaal dat het tijd was om te komen. Nadat zij en haar vader geland waren in Edinburgh, werden ze opgehaald en vanaf dan bevonden ze zich als het ware in een televisieprogramma. De informatie werd beetje bij beetje onthuld, telkens met cliffhangers (vinden we na het middageten of na het ontbijt in het archief of het huis waar we naartoe gaan meer informatie of houdt het daar op ...?). De toer bleek subtiel opgebouwd, waarbij in en langs restaurants en brouwerijen en allerlei bezienswaardigheden werd gepasseerd, maar in bibliotheken en archieven informatie bij mondjesmaat werd vrijgegeven. Een revelerende voetnoot in een oud naslagwerk hier, een interessante foto, een archiefstuk daar; mooi gespreid en georkestreerd over de tijdsduur van de reis viel een min of meer aannemelijke puzzel in elkaar.²⁴

Als u weet uit welke regio in West-Europa uw familie afkomstig is, dan kan u zes à negen maanden op voorhand via www.ancestralfootsteps.com boeken. Zonder de vliegreis inbegrepen mag u toch op een gemiddelde kostprijs tussen 30.000 à

50.000 dollar rekenen, voor een week vol puzzelplezier. Het format is dat u betaalt voor het vooronderzoek (soms toch enkele weken) tot een verhaal voldoende *body* heeft om er een goede spanningsboog in te stoppen, en dat dan een reis van drie tot zeven dagen wordt georganiseerd, waarbij u zelf, begeleid en ingefluisterd door een onderzoeker, als een Sherlock Holmes de puzzel legt. Na de reis neemt u in de vorm van een boekje uw familiegesciedenis mee. Inbegrepen zijn ook kopieën van relevante documenten en foto's van uzelf bij het document in het archief of van belangrijke huizen of plekken in de zoektocht.

Het klinkt allemaal als een goed televisieprogramma en een realisatie van een productiehuis en dat is het ook. Ancestral Footsteps is het bedrijf achter de populaire BBC-serie *Who Do You Think You Are?*, dat sinds 2004 loopt en een gigantisch succes is met vier à zes miljoen kijkers per uitzending. Het bedrijfje verzorgt voor het programma het familiekundig onderzoek van tv-sterren en andere prominenten en giet dit in een format van een spannende en verrassende reis. Daarnaast biedt Ancestral Footsteps dus voor gewone stervelingen die ervoor willen betalen een gelijkaardige ervaring aan: een wel heel speciale en gepersonaliseerde vorm van mediatoerisme.

Who do you think you are? is opgebouwd rond een genealogische zoektocht samen met een bekende persoon, maar geardeerd met historische verhalen, familiekundige tips en mooie plekken, alles opgediend binnen een door televisiekijkers gesmaakte spanningsboog. Diverse afleveringen werden ook herwerkt voor een internationaal publiek. Vanaf 2010 werd door NTR (met bijbehorende handleiding verzorgd door het Centraal Bureau voor Genealogie) een variant op de Nederlandse televisie gelanceerd onder de titel *Verborgten verleden*. In de Verenigde Staten is het bij NBC een enorm succes. De presentatrice staat ondertussen bekend als

de 'Indiana Jones van de genealogie'. Het bewijs dat er via de stamboom een link kan gelegd worden tussen Barack Obama en Ierland was een van de stunts die Megan Smolenyak realiseerde. België is een van de bestemmingen die Ancestral Footsteps verzorgt met bijvoorbeeld de speurtocht naar de sporen of resten van een overleden soldaat uit uw familie uit de Eerste Wereldoorlog, waarbij u via documenten (eventueel in Londen of elders in het Verenigd Koninkrijk, voor u de Eurostar of het vliegtuig neemt), op zoek gaat tot u op de vierde of vijfde dag aankomt bij het verloren gewaande graf (dat u overigens, als u de juiste databanken kent, ook snel online van thuis uit kan vinden). Uit de voorbeelden op de website blijkt dat er diverse reizen naar de streek van de Westhoek en Ieper gaan.

Ook in Vlaanderen liep een variant van *Who do you think you are?* in de televisie seizoenen 2008 en 2009 op Canvas, onder de vreemde naam *Verloren Land*. Ook al was het heel mooi gemaakte televisie met hoge waarderingcijfers, toch is het programma dat flirtte met kijkcijfers rond 200.000 na twee seizoenen afgevoerd. Er verscheen ook een boek met de getuigenissen. Geen verwijzing naar genealogie of familie-kunde, stambomen, de vreugde van het zoeken en vinden, wel naar familiegeheimen.²⁵ Het lijkt bijna een karikatuur van de manier waarop Canvas met geschiedenis omging, met een te gemakkelijke fixatie op een half decennium, de Tweede Wereldoorlog. Meer dan over een stamboom ging het over familiegeheimen met betrekking tot de nazibezetting. Volgens mij heeft men door de Wereldoorlog II bias, die stilaan wordt aangevuld met Wereldoorlog I, de kans niet helemaal gegrepen, ook al was het ijzersterke televisie. In de Engelse versie blijft men dicht bij de stamboom en gaat men ook veel verder terug in de tijd om daar interessante verhalen over te vertellen. Het zelfopgelegde keurslijf van 26 minuten op Canvas was te kort voor dit genre.

Het is jammer dat een academisch erfgoedproject over genealogie dat dezelfde titel overnam niet tegelijkertijd werd ingezet, maar pas achteraf werd ontwikkeld.²⁶ Is er onvoldoende strategisch doorgedacht over toeristische implicaties en samenwerking met het erfgoedveld en met name met familie-kunde? Het lijkt me de moeite waard om het opnieuw te proberen.

'Ancestral tourism' in 'the Low Countries'?

Op de websites van de diensten voor toerisme in Nederland en Vlaanderen is er tot nog toe verbazend weinig te vinden over genealogie. Zoektermen als 'familiekunde' of 'genealogie' leverden op de rijke site van Toerisme Vlaanderen in de zomer van 2013 nul treffers op. Genealogisch toerisme, archieven, documentatiecentra of zelfs begraafplaatsen ontbreken in de statistieken van Toerisme Vlaanderen als te bezoeken aantrekkingspunten of attracties. Het valt op dat in Nederland zelfs het goed uitgebouwde Centraal Bureau voor Genealogie hier tot nog toe niet sterk op ingespeeld heeft. Op hun website is toerisme geen sterk uitgewerkt thema: www.cbg.nl. Op de centrale toeristische site in Nederland, holland.com, wordt er bijna geen informatie geboden, behalve over één bijzondere familie: de Oranjes. Geïnteresseerden moeten zich bijvoorbeeld behelpen met de huisvlucht van een particulier, Henk van Kampen: www.traceyourdutchroots.com.

“ In de Verenigde Staten is *Who do you think you are* een enorm succes. De presentatrice staat ondertussen bekend als de 'Indiana Jones van de genealogie'. Het bewijs dat er via de stamboom een link kan gelegd worden tussen Barack Obama en Ierland was een van de stunts die Megan Smolenyak realiseerde.

Is heel de *ancestral-tourism* golf in enkele van de belangrijkste regio's waar toeristen in de Lage Landen vandaan komen, dan helemaal aan ons voorbijgegaan of irrelevant? Terwijl de archieven van wat reductionistisch 'de kunststeden' genoemd worden tot de rijkste en verst in de tijd teruggaande in Europa behoren. Waar de inschrijvingslijsten en archieven van de oude universiteit van Leuven sinds 2013 niet toeval- lig op de lijst van het Memory of the World-programma terecht zijn gekomen. Waar namenlijsten en foto's van tijdens de Tweede Wereldoorlog weggevoerde leden van Joodse families beschikbaar zijn.²⁷ In een gebied waar sinds 2012 de website van het Rijksarchief de zoekrobot <http://search.arch.be> aanbiedt, waardoor "meer dan 15 miljoen pagina's genealogische bronnen" (parochieregisters en burgerlijke stand) gratis toegankelijk zijn, terwijl in Vlaanderen duizenden genealogen actief zijn. Waar via Ariadne een uitgebreide reeks computerondersteunde instrumenten (die door familie-kundigen in België en Noord-Frankrijk de voorbije twee decennia werden ontwikkeld) samengebracht werden en die in de documentatiecentra maar ook op de website van Familie-kunde Vlaanderen worden aangeboden. Maar inderdaad, de site is niet in andere talen dan het Nederlands toegankelijk. De disclaimer dat het allemaal niet voor commerciële doeleinden mag gebruikt worden, wijst op de principes van gifteconomie en samenwerking waarop de familie-kunde in Vlaanderen drijft. Ook de in andere landen actieve genealogen hebben veel te bieden, al wordt dit nog niet gekanaliseerd. Zo bestaat er in Groot-Brittannië een koepel van verenigingen voor familie-kunde: de Federation of Family History Societies (FFHS: www.ffhs.org.uk). Wie anno 2013 hun websites bekijkt, merkt veel publiciteit voor een specifiek soort reizen, namelijk genealogisch gemotiveerd toerisme naar de slagvelden van de Eerste Wereldoorlog, meer bepaald in Noord-Frankrijk en België. Via de speciale pagina die op de Britse koepelsite voor familie-kunde gemaakt is naar aanleiding van de honderdste verjaardag van de Eerste Wereldoorlog, wordt toegeleid naar talrijke databanken, die op hun beurt, als u de lijnen volgt, vaak leiden naar plekken in België/Vlaanderen: www.ffhs.org.uk/www1/websites.php. Zo wordt u naar een zoekpagina in de National Archives (www.nationalarchives.gov.uk/records/looking-for-person/britisharmysoldierafter1913.htm) geleid en natuurlijk ook naar de zeer krachtige zoekinstrumenten om grafstenen en begraafplaatsen van overleden familieleden op militaire maar ook andere begraafplaatsen te lokaliseren: www.cwgc.org. Families kunnen deze gebruiken om hun gesneuvelde familielid in België te vinden. Maar evengoed kunnen touroperators of gemeentebesturen zo nagaan welke Britse soldaten op hun grondgebied liggen en een idee krijgen welke families eventueel interesse hebben om een bezoek te brengen (dit geldt ook voor de Tweede Wereldoorlog). Momenteel wordt door Vlaanderen zeer zwaar ingezet op de toeristische exploitatie van het eeuw'feest' van de ►

■ Via de website www.cwgc.org kunnen families hun overleden helden uit WO I volgen tot op de Belgische begraafplaatsen zoals de Tyne Cot begraafplaats in Passendale.
© Snapshotter46

massaslachtpartij in de Westhoek: “De herdenking van Wereldoorlog I vormt een ideaal aanknopingspunt om het WO I erfgoed op een duurzame manier te herwaarderen en zo het oorlogstoerisme in de provincie te stimuleren”, zo luidt het op www.100jaargrooteoorlog.be/het-project. De focus van het stimuleren van ‘oorlogstoerisme’ ligt heel zendergeëorienterd op een ‘nooit meer oorlog-boodschap’, met bijzondere nadruk op monumenten en landschappen. Veel minder op activiteiten van familie-kunde of genealogisch toerisme, terwijl daar misschien de kern ligt bij vele (families van) bezoekers die komen. Genealogie lijkt niet opgenomen te zijn in de marketingstrategieën van Toerisme Vlaanderen en andere partners, terwijl op Britse websites en discussieplatforms wel dergelijke accenten gelegd worden: www.greatwar.co.uk/research/family-history/tracing-ww1-family-history.htm of reisbureaus die gerichte tochten aanbieden, zie www.spiritoffremembrance.com. En, zoals gezegd, voor enkele tienduizenden ponden wil een firma zoals Ancestral Footsteps u ook wel helpen om in de Westhoek een op ‘ancestral tourism’ of ‘roots tourism’ afgestemde ‘package’ uit te werken. Welk percentage van het zogenaamde ‘oorlogstoerisme’ zou eigenlijk beter ‘familiekundig gemotiveerd toerisme’ genoemd worden? Maar is het aanbod daarop afgestemd? In het marketingplan rond de toeristische exploitatie van de ‘Grote Oorlog’ wordt genealogie één keer kleintjes vermeld, in relatie met de moeilijk te mobiliseren Duitse

markt: “Ook de stijgende interesse voor genealogie kan een bescheiden ingang bieden”.²⁸

Het lopende project van de Namenlijst, de ambitie om 600.000 namen van tijdens en door de Eerste Wereldoorlog in België overleden mensen samen te brengen in een grote lijst en die aan te bieden op de website van het In Flanders Fields Museum, is bijzonder. Maar als men erover nadenkt, zou de nog veel langere lijst van mensen die het front overleefd hebben (en mogelijk getrouwd zijn en verder kinderen gekregen hebben) nog sterker zijn. Als men die twee instrumenten samenbrengt, namelijk de in 2014 af te ronden Namenlijst en de nog niet gecombineerde (maar in militaire en andere archieven te vinden) clusters van lijsten en vandaar (via de grootouders, ouders, echtgenotes of de kinderen) via familielijnen volgt, dan komt men uit bij miljoenen mensen die een persoonlijke reden hebben om (samen met familie en vrienden) te komen en een aantal sites in de Westhoek of elders in België te bezoeken. Als de artificiële hype van ‘100 jaar geleden’ voorbij is, wordt dat misschien een meer duurzame manier om klanten en gasten te binden. De bevolking van de belangrijkste landen die de campagne rond de ‘Grote Oorlog’ wil bereiken, afkomstig uit Groot-Brittannië, Ierland maar ook Canada, Australië en Nieuw-Zeeland, wordt momenteel via tv-programma’s als *Who Do You Think You Are?*, via websites en via grote marketingcampagnes van de toeristische diensten zwaar opgeladen en gevoelig gemaakt voor ‘genealogie’ en de link met toerisme. Het is op zijn minst nuttig dat toeristische en erfgoedactoren zich bewust zijn van die gevoeligheid bij hun gasten en klanten en voor het feit dat ze misschien voor andere motieven komen dan men dacht. Maar het is nog niet te laat om er de volgende jaren, en zeker met het oog op de jaren na 2018, mee aan de slag te gaan. Zou het bijvoorbeeld geen zeer verstandige investering zijn indien een of meerdere afleveringen van *Who Do You Think You Are?* over Ieper en omgeving zouden gaan?

“ Welk percentage van het zogenaamde ‘oorlogstoerisme’ zou eigenlijk beter ‘familiekundig gemotiveerd toerisme’ genoemd worden? Maar is het aanbod daarop afgestemd? ”

En toch, er is een opmerkelijke eerste zwaluw. In de zomer van 2013 werd in Antwerpen een verrassende persconferentie gehouden waar het Red Star Line Museum en Familiekunde Vlaanderen aankondigden dat ze zouden samenwerken en dat er een hoek voor een genealogische databank wordt voorbehouden. Het lijkt me nog niet uitgewerkt tot een strategisch project maar wel belangrijk voor een van de vlaggenscheppen die ondersteund worden door Toerisme Vlaanderen.²⁹ Zou het niet nuttig zijn om hiervoor niet alleen in de straten van New York publiciteit te maken, maar dit ook gericht naar sleutelfiguren en communicatieplatforms in de wereld van de genealogen te doen, bijvoorbeeld via de belangrijkste Amerikaanse congressen zoals van de Federation of Genealogical Societies? Is het voorzien dat het vinden van de naam van een familielid dat met de Red Star Line vertrok, vaak betekent dat er in archieven en documentatiecentra in Europa, en op andere plekken, veel meer te vinden is? Hoe kan men die toerist die de genealogiehoek verkent, verleiden om terug te komen naar Europa en de geneugten van genealogisch toerisme te leren kennen? Zou dit al uitgewerkt zijn om die cruciale contacten ten voordele van iedereen, inclusief de Europese economie, op te volgen?

“De in de lucht hangende vraag om ‘erfgoed’ economisch te valoriseren en investeringen in de omgang ermee te legitimeren, kan dus perfect gebruikt worden om te pleiten voor het versterken van de genealogische wereld in Vlaanderen.

De in de lucht hangende vraag om ‘erfgoed’ economisch te valoriseren en investeringen in de omgang ermee te legitimeren, kan dus perfect gebruikt worden om te pleiten voor het versterken van de genealogische wereld in Vlaanderen. Er is een hoge nood aan goede coördinatie en vertaling van de beschikbare hulpbronnen, aan de mobilisering van de vele vrijwilligers en het hebben van aanspreekpunten om dit allemaal in goede banen te leiden. Een bijkomende investering in de professionalisering van Familiekunde Vlaanderen (en het versterken van de genealogische centra: het voorbeeld van de slagkracht van het Centraal Bureau voor Genealogie ligt nu al vele jaren op tafel van beleidsmakers) lijkt gewoon verstandig om de kansen op innovatie niet voorbij te laten gaan. Dit geldt ook, zowel lokaal, regionaal, op Vlaams als op Belgisch niveau, voor de werking van archieven, bibliotheken en documentatiecentra, die in deze niche bijkomende redenen vinden om te investeren in ontsluiting en begeleiding. Het hoeft niet beperkt te blijven tot de 20e eeuw, met wereldoorlogen of de Red Star Line als opvallende voorbeelden. Ook over de gouden 16e eeuw, met al die migratiebewegingen van religieuze vluchtelingen uit de (Spaanse) Nederlanden, kan een traject worden opgezet. De honderdduizenden protestanten, calvinisten en andere vluchtelingen uit Antwerpen en de rest van het huidige Vlaanderen/België hebben vier eeuwen later miljoenen afstammelingen in Nederland, Duitsland, Engeland en elders in de wereld. In België/Vlaanderen kunnen ze niet alleen allerlei plekken bezoeken, maar in bibliotheken en archieven sporen bekijken (en voor de dappersten onder hen bestuderen).

Dit soort initiatieven kan met databanken en digitaliseringsprojecten ondersteund worden of ook wel ... *à peu près*, met DNA-stalen. In Ierse parochies wordt de kaart van DNA-gedreven toerisme vandaag gewoon getrokken. Familiekunde Vlaanderen was een van de pioniers om met deze nieuwe stroming van de familiekunde aan de slag te gaan. ‘Plus est en vous’..., een slogan moet niet ver gezocht worden.

Prof dr. Marc Jacobs is docent kritische erfgoedstudies aan de Vrije Universiteit Brussel (Vakgroep Kunstwetenschappen en Archeologie) en directeur van FARO.

1. P. ROBINSON (ED.), *Tourism: The Key Concepts*, New York, Routledge, 2012, p. 86.
2. J. ROELSTRAETE, *Abc van de genealogie*, Brussel, Faro, 2012, pp. 250-251.
3. ROELSTRAETE, *Abc*, pp. 114-115.
4. Zie naast de in de andere noten vermelde studies, ook G. McCAIN, N. RAY, 'Legacy Tourism: The Search for Personal Meaning in Heritage Travel', in: *Tourism Management*, 24, 2003, pp. 713-717 en PH. BACHIMON & P. DÉRIJOL, 'Tourisme affinitaire. Entre revitalisation et dénaturation des territoires', in: *Téoros*, 29, nr. 1, 2010, pp. 8-16.
5. J. KAY GUELKE & D. TIMOTHY, 'Locating Personal Pasts. An Introduction', in: D. J. TIMOTHY & J. KAY GUELKE (ED.), *Geography and Genealogy. Locating Personal Pasts*, Aldershot, Ashgate, 2008, pp. 1-22, p. 3.
6. C. ALMEIDA SANTOS & G. YAN, 'Genealogical Tourism: A Phenomenological Examination', in: *Journal of Travel Research*, 49, nr. 1, 2010, pp. 56-67.
7. Zie: www.insideindianabusiness.com/newsitem.asp?ID=60927
8. Zie: <http://ca.franceguide.com/special/genealogie/home.html?nodeID=1433>, met daarnaast ook een Facebookapplicatie.
9. C. NASH, 'Genealogical identities', in: *Environment and planning D: society and space*, 20 (2002), pp. 27-52.
10. In 2004 werd echter ook na een referendum het recht op Iers staatsburgerschap ("citizenship") ontomen voor wie in Ierland geboren werd uit ouders die geen staatsburger waren. Deze evolutie voltrok zich terwijl er meer faciliteiten werden gecreëerd voor overzeese migranten om via genealogische bewijsvoering hun afstamming te bewijzen, toeristische campagnes werden opgezet om op bezoek te komen in het thuisland en een retoriek over "diasporic reunion" en multiculturele diversiteit werd gecultiveerd. Zie C. NASH, *Of Irish Descent: Origin Stories, Genealogy, & the Politics of Belonging*, New York, Syracuse University Press, 2008, p. 28.
11. C. LEGRAND, 'Du tourisme généalogique dans l'Irlande contemporaine', in: *Revue de synthèse*, 5, 2002, pp. 131-147; C. LEGRAND, *La quête de parenté: pratiques et enjeux de la généalogie en Irlande*, Laval, Presse de l'Université Laval, 2005 en C. LEGRAND, 'Tourisme des racines et confrontations identitaires dans l'Irlande des migrations', in: *Diasporas, histoire et sociétés*, 8, 2006, pp. 162-171.
12. NORTHERNIRELAND TOURIST BOARD, *Genealogy and Roots Tourism*, 2011.
13. P. BASU, *Highland Homecomings: Genealogy and Heritage-Tourism in the Scottish Diaspora*, London, Routledge, 2007.
14. P. BASU, 'My Own Island Home: The Orkney Homecoming', in: *Journal of Material Culture*, 9, nr. 1, 2004, pp. 27-42.
15. P. BASU, 'Roots-Tourism as Return Movement: Semantics and the Scottish Diaspora' in M. HARBEK (ED.), *Emigrant Homecomings: The Return Movement of Emigrants, 1600-2000*, Manchester: Manchester University Press, 2005, pp. 131-150. Zie ook P. BASU, *Pilgrims to the Far Country: North American Roots-Tourists in the Scottish Highlands and Islands* in: C. RAY (ED.), *Transatlantic Scots*, Tuscaloosa: Alabama University Press, 2005, pp. 286-317.
16. P. BASU, 'Macpherson Country: Genealogical Identities, Spatial Histories and the Scottish Diasporic Clanscape', in: *Cultural Geographies*, 12(2), 2005, pp.123-150, p. 126..
17. D. TIMOTHY, 'Genealogical Mobility: Tourism and the Search for a Personal Past', in: D. TIMOTHY & J. KAY GUELKE (ED.), *Geography and Genealogy. Locating Personal Pasts*, Aldershot, Ashgate, 2008, pp. 115-135, p. 125.
18. Zie de analyse in M. BIRTWISTLE, 'Genealogy tourism: The Scottish Market Opportunities', in: M. NOVELLI, *Niche tourism. Contemporary issues, trends and cases*, Oxford, Butterworth-Heinemann, 2005, pp. 59-72.
19. Zie bijvoorbeeld de webinar www.hic.co.uk/growth-sectors/tourism/webinar-series/2013/ancestral-tourism.html
20. Zie: <http://timespan.org.uk>
21. Zie: www.scotsman.com/news/arts/scotland-urged-to-refocus-on-genealogy-tourism-1-2658576
22. Zie: www.hic.co.uk/common/handlers/download-document.ashx?id=3535ba94-c0b6-4728-bbf2-6d5733ba3df1 (geconsulteerd op 20/8/2013)
23. *Ancestral Tourism in Scotland*, *Tourism Intelligence Scotland* (Opportunities for Growth 11), pp. 50-53 en 57.
24. G. WILLIAMS, 'A Custom, 'Ancestry Tour in Scotland'', in: *The Wall Street Journal*, 17/5/2013
25. *Verloren Land. Elke familie heeft haar geheimen*, Leuven, Van Halewijk, 2009. Ook Annelies Beck heeft haar verhaal tot een boek verwerkt: A. BECK, *Over het kanaal*, Breda, De Geus, 2011.
26. Zie: www.ipg.ugent.be/projecten/mijn-verloren-land en www.familiegesciedenis.be
27. C.A. KIDRON, 'Being There Together: Dark Family Tourism and the Emotive Experience of Co-presence in the Holocaust Past', in: *Annals of Tourism Research*, 41, 2013, pp. 175-194, p. 182-183.
28. Zie: www.toerismevlaanderen.be/sites/toerismevlaanderen.be/files/assets/documents_PRO-MOTIE/20120919_1418_MKT_Def.pdf, p. 8.
29. Zie: www.toerismevlaanderen.be/redstarline=ad-image-0

■ De trappenafdeling naar de ontvangstruimte moet letterlijk drempelverlagend werken. © Robin Van Acker

Leuven experimenteert met

TEKST Karolien Hellemans & Isabel Lowyck

'Leuven eeuwenoud en springlevend.' Met die slogan probeert de universiteitsstad aan de Dijle al enkele jaren haar plaats in het rijtje van Vlaamse kunststeden met een eigen toeristisch profiel te bevestigen. Het onthaal van wie naar Leuven komt om met het erfgoed van de stad kennis te maken, vormt een belangrijk onderdeel van de toeristische strategie. En sinds het voormalige stedelijke museum Vanderkelen-Mertens zich verpopte tot M-Museum Leuven, heeft de stad er een speler van eerste rang bij, die ook inzake onthaal inmiddels het verschil probeert te maken. Wat daarbij komt kijken en hoe de toeristische onthaalstrategie in Leuven geleidelijk aan ontplooid wordt, lichten we hier graag even toe.

■ In de onthaalruimte van M toont de videowand filmpjes en getuigenissen om het publiek warm te maken voor een museumbezoek.
© Museum M

toeristisch onthaalbeleid

Tot zeer ver in de 20e eeuw was Leuven in de eerste plaats een universiteitsstad en daarnaast een weinig tot de verbeelding sprekende provincie stad. De toeristische strategie van Leuven bleef lange tijd beperkt tot het onder de aandacht houden van de historische highlights die de stad op vlak van onroerend erfgoed (stadhuis en Sint-Pieterskerk, begijnhof, universitair patrimonium) en kunst (Vlaamse Primitieven als Bouts en Vanderweyden) zeker heeft. De verbreding van het erfgoed aanbod voor bezoekers en het aansluiting zoeken bij de moderne manieren om dat aanbod aan de man te brengen, zijn relatief recente ontwikkelingen. Gaandeweg is toerisme in Leuven een beleidsissue geworden en tegenwoordig neemt de stad zelfs het voortouw in voorzichtige pogingen om ook de universiteit als partner ervan te overtuigen om het universitaire patrimonium (fysiek en/of digitaal) toegankelijk te maken. Dit is een werk van lange adem. De stad zit intussen niet stil. Tijdens de vorige gemeentelijke legislatuur werd ervoor gekozen om Leuven op toeristisch vlak te promoten via drie inhoudelijke thema's, die gebaseerd zijn op het rijkelijk aanwezige erfgoed in de stad en de onderscheidende elementen daarin. De toen vastgelegde hoofdassen voor de toeristische werking – 'smaak en bier', 'religieus erfgoed' en 'kennis en innovatie' – bleven even ongewijzigd als

de stedelijke bestuursploeg en zijn dus ook voor de komende jaren de kapstokken van het toerismebeleid. Leuven gelooft in continuïteit en in de kracht van langzaam opgebouwde effecten.

“ De toeristische strategie van Leuven bleef lange tijd beperkt tot het onder de aandacht houden van de historische highlights die de stad op vlak van onroerend erfgoed en kunst zeker heeft.

Bezoeken én verblijven

De komst van M vier jaar geleden was evenwel aanleiding om via een externe studie (uitgevoerd door Toon Berckmoes van IDEA consult) het internationale toeristische potentieel van deze nieuwe erfgoedactor te laten prospecteren. De resultaten daarvan worden vandaag meegenomen in het traject om van M een speerpunt en netwerkspil te maken voor de toeristische exploitatie van en in Leuven. Voor communicatie en bemiddeling van grote tentoonstellingen wordt er nauw ►

■ Een M-host, een vrijwilliger, maakt de bezoekers wegwijs in het museum. © Museum M

samengewerkt. Samen met Toerisme Vlaanderen wordt gewerkt aan de internationale marketing, terwijl het ontwikkelen van een uitbreidbaar palet van zogenaamde stadsverkennde producten een lokale uitdaging vormt. De toeristische doelstelling is daarbij afgestemd op economische effecten door het bevorderen van verblijfstoerisme. Hoe kan het aanbod zodanig verbreed, gelaagd en combineerbaar worden dat de buitenlandse toerist geen eendagsvlieg is, maar een overnachting boekt om meer te kunnen beleven tijdens zijn verblijf in Leuven? Elke toeristische inspanning en investering is een zoektocht naar een bijkomend antwoord op die vraag. Want toeristen zijn bezoekers die geld spenderen. Wat vanuit deze optiek ontwikkeld wordt voor toeristen en goed is, rendert automatisch ook voor elk ander type bezoeker. Ook de dagjestoerist, de toevallige passant en de inwoner profiteren

“ M hecht al van bij de opening bijzonder veel belang aan publiek en dus zeker aan het onthaal ervan. Dat begint eigenlijk al bij het ontwerp van het museumgebouw.

mee. De lokale draagkracht en de fragiele evenwichten tussen bezoekers, bewoners en studenten van Leuven worden daarbij bewaakt. Zo kiest de stad er bijvoorbeeld bewust voor om rondritten met touringcars binnen de ring te ontmoedigen en beperken. Wie Leuven wil bezoeken, doet dat te voet of sinds kort met een *fancy* step.

M van katalysator

Naast de balie van Toerisme Leuven is die van M het tweede belangrijke onthaal- en informatiepunt. Daarnaast is er een onthaalantenne in de Schatkamer van Sint-Pieter en komen er op termijn ook op de abdij site van 't Park en in de toren van de universiteitsbibliotheek informatiepunten. Deze zijn in de eerste plaats afgestemd op het specifieke onthaal voor de eigen site, maar worden ook als bijkomende informatiepunten over het brede toeristische aanbod van Leuven ingezet. Het baliepersoneel van Toerisme Leuven en M is uiterst gemotiveerd en klantvriendelijk, maar er zijn beperkingen. Met name voor de internationale oriëntatie van het onthaalwerk veroorzaakt het feit dat men bij aanwervingen geen bijkomende specifieke taaleisen mag stellen een handicap. Dit trachten Toerisme Leuven en M op te vangen door het aanwezige personeel te stimuleren tot taalcursussen. Zo ontstaat er al een behoorlijke diversiteit: naast Frans en Engels is ook onthaal in het Duits, Spaans en Italiaans vandaag geen probleem. Het inschakelen van anders- of meertalige jobstudenten – die in een stad als Leuven toch talrijk aanwezig zijn – gebeurt ad hoc, maar biedt weinig duurzame oplossingen. Toerisme Leuven is er zich daarenboven ook van bewust dat zeker niet alle bezoekers zich via een info- of ticketbalie komen informeren over het toeristische aanbod van de stad. Daarom worden al enige tijd inspanningen gedaan om via de horeca-uitbaters ook hun personeel van regelmatig geüpdatete informatie te voorzien over wat Leuven permanent en op dat moment te bieden heeft. In een recent opgestart project probeert men nu ook de taxichauffeurs als ‘externe onthaalmedewerkers’ te trainen en te coachen.

M hecht al van bij de opening bijzonder veel belang aan publiek en dus zeker aan het onthaal ervan. Dat begint eigenlijk al bij het ontwerp van het museumgebouw. De ingang is geconcipieerd als een uitnodigende afdaling en werkt letterlijk drempelverlagend. De onthaalruimte, de zogenaamde antichambre, is voor iedereen gratis toegankelijk. Deze plek is de bakermat voor publiekswerking en vormt het begin- en eindpunt van het bezoek. Ook de ticketbalie, de *bookshop* en de kinderhoek zijn hier centraal gelegen. Via de antichambre kun je het M-café en ook de tuin van M bereiken. Net als het hele museum is er in de antichambre ook wifi. Kortom, een ideale plek voor een ontmoeting of voor studie.

Als u binnenkomt, ziet u onmiddellijk de grote videowand. Hier toont M uitnodigende filmpjes en getuigenissen om het publiek warm te maken voor een museumbezoek. Bewegend beeld overtuigt immers heel sterk en toont onmiddellijk wat M in petto heeft.

De antichambre is ook de plek waar community- of sociaal-artistische projecten worden getoond. Samen met een maatschappelijk kwetsbare doelgroep of rond een thema werken we een traject uit. In het verleden werkte M zo reeds projec-

■ Bij de presentatie van de resultaten uit een samenwerking met maatschappelijke doelgroepen worden ook de deelnemers zelf in beeld gebracht. © Museum M

ten uit met Vluchthuis, de gevangenis en een adoptievereniging. Bij de presentatie van het project brengt M naast de creaties ook de deelnemers en hun verhalen zelf in beeld. Dit is een bewuste strategie. Naast kunst is het belangrijk om ook het verhaal en het gezicht van bezoekers in beeld te brengen. M hecht veel belang aan een persoonlijk en warm onthaal. De eerste aanspreking gebeurt door de M-host, dat is een vrijwilliger die de bezoeker wegwijs maakt in het museum. De ticket- en M-bassadeurverkoop verloopt via het professionele baliepersoneel. Tijdens de weekends en op feestdagen – als het aandeel gezinsbezoeken hoog is – zijn er ook speciale kinderhosts. M heeft op vier jaar tijd een pool van meer dan honderd vrijwilligers uitgebouwd. Ze vervullen ook allerlei andere taken dan enkel het hosten. Deze vrijwilligers zijn merendeels inwoners van Leuven, die zich één dag in de week ten dienste willen stellen van hun museum en zich fier en met toewijding kwijten van deze belangrijke taak. M hecht veel belang aan de verankering van het museum in de samenleving en in het bijzonder in de omgeving. Dit blijkt ook uit het M-bassadeurschap, een lidmaatschap in diverse gradaties met in ruil allerlei voordelen, dat reeds door 1.500 mensen werd aangegaan.

Naast het fysieke contact met potentiële bezoekers neemt het internetverhaal alsmaar toe in omvang en dus in belang. Vanaf oktober zal M bij zijn onlineticketing lagere tarieven hanteren als harde stimulus. Want het boeken van een museumbezoek van achter de thuis-pc biedt allerlei interessante voordelen; op kop het feit dat het museum zo waardevolle bezoekersinformatie kan verzamelen. Publieksonderzoek is immers nog een weinig ontwikkeld werkingsaspect – in vele Vlaamse musea. Af en toe wordt er via jobstudenten een

ad-hocbevraging onder de bezoekers gehouden, maar dat gebeurt te sporadisch en te willekeurig om harde feitenkennis op te leveren. De onlineboeker kan naar hartenlust, systematisch en zonder extra personeelskosten bevroegd worden over allerlei nuttige parameters. Maar het internetverhaal heeft ook een keerzijde, of minstens een achilleshiel. Via datzelfde www vormen bloggers een oncontroleerbare orde van opiniemakers. Hier manifesteert zich de macht van de bezoeker: één negatief bericht – terecht of verzonnen – over bijvoorbeeld de slechte kwaliteit van het sanitair in je museum heeft impact op het imago en op de bezoekersaantallen. Klachten van bezoekers, ook online geformuleerde, worden dan ook altijd ernstig genomen, onderzocht, intensief opgevolgd en beantwoord. Een tijdsintensieve maar noodzakelijke investering.

Inzake toeristische ontsluiting komt Leuven van ver en blijft er hoe dan ook nog werk aan de winkel. Maar we proberen stap voor stap te evalueren en samen met strategische partners in en buiten de stad aan de weg te timmeren. Een gezonde maar haalbare ambitie en een constante groei inzake toerisme gaan in Leuven hand in hand. Het onthaalbeleid is een essentiële factor in dat verhaal, waarvoor de toeristische dienst en diverse erfgoedactoren moeten, kunnen en ook willen samenwerken.

Karolien Hellemans is diensthoofd van Toerisme Leuven. Isabel Lowyck is afdelingshoofd publiekswerking in M - Museum Leuven.

■ © Museo dell'Opera del Duomo, Foto: Umberto Visintini

Niet aan raken alstublieft

Musea in het spanningsveld tussen
bewaren en tonen

■ Grote bezoekersaantallen vormen risico's voor de museumobjecten. © FARO

Schokkend nieuws midden in de zomervakantie: een Amerikaans toerist brak de vinger af van een 14-eeuws marmeren beeld in het Museo dell'Opera del Duomo te Firenze. Een week later kopt dS weekblad boven een artikel over de effecten van ongebreideld massatoerisme een citaat van de Duitse schrijver-filosoof Hans Magnus Enzensberger: "Door het te vinden vernielt de toerist wat hij zoekt".¹ Kranten en andere media laten de Vlaamse museumwereld eveneens reageren op het voorval. Iedereen blijkt wel een incident te kunnen melden, met als besluit dat 'de bezoekers in deze geglobaliseerde wereld blijkbaar minder gedisciplineerd zijn dan vroeger'.

TEKST Leon Smets

Opvallend is het woordgebruik in de interviews en artikels: de termen 'toerist' en 'bezoeker' worden door elkaar gebruikt; waarbij de toerist² vooral een bedreiging blijkt te vormen voor de natuur, de historische site en in het bijzonder voor de 'authentieke cultuur', die in hun ongereptheid dreigen aangetast te worden. En blijkbaar beschouwen (sommige) musea de hedendaagse bezoeker als een kind van deze geglobaliseerde, op consumptie gerichte tijd dat nergens met zijn vingers kan afblijven en de onbedwingbare drang vertoont om historische zitmeubels uit te testen. Nochtans hebben weinig musea er bezwaar tegen dat hun naam en aanbod aan-geprezen worden in het promotiepakket van de toerisme- en ontspanningsindustrie, te consumeren naast festivals, pret-parken en andere toeristische attracties. Waar bezoekerscijfers tellen – en musea ontsnappen steeds minder aan deze economische en politieke wetmatigheden – komt men in competitie met andere vrijetijdsaanbieders, inclusief andere musea. Zich etaleren en verkopen als product waar spanning, verwondering en fun te rapen vallen, heeft zo zijn consequenties, onder andere wat de motieven en de habitus van de bezoeker betreft. En dan ligt de nostalgie naar het vroegere museumleven op de loer. Tot de jaren 1960 had het museum vooral als doel om te bestaan, *in the general interest*,³ met als hoofdverantwoordelijkheid zorg te dragen voor gebouw en collecties en in mindere mate voor de bezoekers. Zij werden toegelaten, maar waren in geen opzicht partners in de onderneming. Vanaf het begin van de jaren 1970 zou het be- ▶

■ Het project over 'Ons' Lieve Heer op Solder' verenigt het uitvoeren van een risicoanalyse met een collectiewaardering.
© Amsterdam Mediabank

zoekersprofiel erg veranderen. Kenneth Hudson merkte aan het einde van de 20e eeuw op dat “de belangstellingsfeer verbreed is en het publiek veel minder onderdanig en respectvol in zijn houding. Het verwacht allerlei technische snufjes en moderne faciliteiten ter beschikking te krijgen. Men maakt ook steeds minder het onderscheid tussen een museum en een tentoonstelling, en de meesten zien geen reden om aandacht te hebben voor thema-afbakeningen, die academisch gerichte personen zo dierbaar zijn. De basisvraag van de bezoeker is steeds: interesseert het mij of niet?”.⁴ De tijd van het algemeen aanvaarde beeld dat musea vredige plaatsen waren waar bezoekers van alle leeftijden rustig konden rondstruinen om te kijken wat hen interesseerde en het andere te negeren, is voorbij. De vraag die we ons vandaag moeten stellen – tegelijk de rode draad bij het Groot Onderhoud III te Brugge op 25 oktober e.k. – luidt: hoe gaan we hier professioneel mee om?

Een van de onvermijdelijke aandachtspunten is de impact van bezoekersstromen op het gebouw, het interieur en de collecties. Meer bepaald: wat zijn de risico's en de effecten van grote bezoekersaantallen voor een (historisch) interieur en voor museumobjecten? Hoe kunnen we (de grenzen van) de draagkracht bepalen, en welke passende oplossingen kunnen we uitwerken?

In de risicobepaling en -beheersing onderscheidt men tien factoren die verval of schade kunnen veroorzaken: fysische krachten, vuur, water, crimineel gedrag, plaagdieren, verontreiniging, licht en uv-straling, ongeschikte temperatuur, ongeschikte relatieve vochtigheid en dissociatie. Los van crimineel gedrag komt bezoekersimpact op zich niet in deze lijst voor. Maar slijtage en schade door bezoekers wordt beschouwd als risico type 3 binnen 'fysische krachten'. Toch is het effect van dagelijkse mensenstromen ook op andere gebieden evident: het binnenklimaat – temperatuur en relatieve vochtigheid – wordt moeilijker te beheersen, er worden eisen gesteld inzake lichtcomfort en de verontreiniging neemt aanzienlijk toe. Dat de klimaatomgeving bij grote bezoekersaantallen sterke – en ongewenste – schommelingen kan vertonen, blijkt heel duidelijk bij continue temperatuur-

en RV-monitoring. Over de effecten ervan op materialen en objecten lopen internationale onderzoeksprojecten, die tot meer accurate inzichten en meer genuanceerde aanbevelingen moeten leiden. Idem wat de belasting door verontreiniging en stofafzetting betreft. Recente onderzoeken hebben de stofbelasting afkomstig van bezoekers en het effect ervan op historische interieurs en objecten voor een aantal historische huizen, musea en bibliotheken in kaart gebracht.⁵ De hoogste dekkingsgraad van stof is te vinden langs het bezoekersparcours en neemt met de helft af per meter afstand van de bezoekers. Bezoekers zijn dus veruit de grootste bron van stof, in het bijzonder van grof stof en textielvezels.

Een degelijke risicoanalyse, het meten en registreren van de situatie, van de evolutie en van de effecten is één zaak, beslissingen nemen en keuzes maken is een andere. Hierbij komen zowel de veiligheid en de materiële integriteit van objecten en ensembles aan de orde als – even belangrijk – hun toegankelijkheid, context en belevingswaarde voor het publiek. Van die dualiteit is zeker sprake in historische entourages die nooit voorzien zijn geweest op grote bezoekersaantallen en al snel hun kritische grens van fysieke draagkracht bereiken. Maar ze speelt ook bij het presenteren van objecten die erg gevoelig zijn voor licht, trillingen en klimaatwisselingen. Afwegingen en keuzes dringen zich onvermijdelijk op. Het spanningsveld tussen het zorgvuldige behoud van de materiële integriteit en de publieke toegankelijkheid in diverse betekenissen noopt het museum te raken aan heilige huisjes; bijvoorbeeld aan de apodictische overtuiging dat musea alle collectiestukken ongeschonden voor de eeuwigheid moeten

“ Het spanningsveld tussen het zorgvuldige behoud van de materiële integriteit en de publieke toegankelijkheid in diverse betekenissen noopt het museum te raken aan heilige huisjes; bijvoorbeeld aan de apodictische overtuiging dat musea alle collectiestukken ongeschonden voor de eeuwigheid moeten bewaren en tonen.

bewaren en tonen. Waar kiest men voor, waar bindt men in, wat wordt opgeofferd? Collectiewaardering, schadeacceptatie, berekenen van verlies op termijn aan waarde en structurele integriteit zullen als discussiepunten onvermijdelijk ter tafel moeten komen; evenzeer als het dirigeren (tijdsblokken) of inperken van publieke toegankelijkheid of belevingswaarde (vitrines, replica's etc.). Om tot gefundeerde en voldoende breed gedragen keuzes te komen, is de waardering van de collecties, deelcollecties en objecten een zeer nuttige, zo niet een onvermijdelijke oefening. "Het expliciteren van toegekende waarde is noodzakelijk om richting te geven aan behoud, ontwikkeling en gebruik, én om maatschappelijk draagvlak voor erfgoed te laten ontstaan", schrijft Anne Versloot in de zopas verschenen publicatie *Op de weegschaal. Collectiewaardering in zes stappen*.⁶ De complexe oefening van het uitvoeren van een risicoanalyse op een historisch pand met waardevolle museale collectie, gekoppeld aan een systematisch verrichte collectiewaardering, is uitstekend gedocumenteerd in het project rond Ons' Lieve Heer op Solder.⁷ Deze 17e-eeuwse noodkerk met rijke museale collectie, op de zolder van een Amsterdams kanaalhuis, zag zijn bezoekerscijfer op tien jaar tijd zo goed als verdubbelen. De draagkracht van gebouw en collecties werd daardoor erg op de proef gesteld en het spanningsveld tussen instandhouding, presentatievereisten en bezoekerscomfort noopte tot keuzes en nieuwe oplossingen. Deze casus zal tijdens het komende Groot Onderhoud worden toegelicht.

Leon Smets is stafmedewerker behoud & beheer bij FARO.

1. H. M. ENZENSBERGER, 'Vergeliche Brandung der Ferne. Eine Theorie des Tourismus', in: *Merkur*, 12. Jg., 1958, S. 701-720. A.-S. DEKEYSER, 'Red de wereld, blijf thuis', in: *dS weekblad*, 104, 17 augustus 2013, p. 22-23
2. De World Tourism Organization (UNWTO), de VN-organisatie voor toerisme, definieert toeristen als mensen 'die reizen naar plaatsen buiten hun gebruikelijk milieu, die niet meer dan één jaar voor vrije tijd, zaken en andere doeleinden blijven en die niet beloofd worden voor hun activiteit ter plaatse. De afstand tussen de eigen omgeving en die van reisdoel doet er niet toe'.
3. ICOM-definitie van musea uit 1951.
4. K. HUDSON, 'The Museum refuses to stand still', in: *Museum International*, jg. 50, 1, 1998, p. 43-50
5. H. LLOYD E.A., 'Dust in historic libraries', in: *Museum microclimates: contributions to the Copenhagen conference*, 19-23 November, Copenhagen, 2007, pp. 135-144; K. LITHGOW, H. LLOYD, P. BRIMBLECOMBE, Y.H. YOON EN D. TICKETT, 'Managing dust in historic houses - a visitor/conservator interface', in: *ICOM-CC 14th Triennial meeting*, The Hague, 12-16 September 2005, Londen, 2005, pp. 662-669
6. A. VERSLOOT, *Op de museale weegschaal. Collectiewaardering in zes stappen*, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort, 2013. Te downloaden via: www.cultureelerfgoed.nl/waarden.
7. Over Ons' Lieve Heer op Solder: www.youtube.com/watch?v=nDczPRdaaj8. Over risicoanalyse en waardering: A. VERSLOOT, *Ons' Lieve Heer op Solder*, Amsterdam, 2010, te downloaden via: www.opsolder.nl/admin/pdf/frisco.pdf; A. BROEKERHOF E.A., 'Risk assessment of Museum Amstelkring: application to an historic building and its collections and the consequences for preservation management', in: *ICOM committee for Conservation, 14th triennial meeting*, The Hague, 12-16 September 2005; preprints, vol. 2, pp. 590-595; website J. Paul Getty Trust: Our Lord in the Attic, a case study: www.getty.edu/conservation/publications_resources/teaching/casejolita.

GROOT_{25.10.13}
Onderhoud

Brugge,
Concertgebouw

HET GROOT ONDERHOUD III Grand Tour

Bent u al ingeschreven voor de derde editie van het Groot Onderhoud, uw jaarlijkse afspraak met honderden collega's uit de hele cultureel-erfgoedsector? Vanuit de vaststelling dat cultureel erfgoed een belangrijke bijdrage levert tot de toeristische aantrekkingskracht van Vlaanderen, houden we tijdens dit Groot Onderhoud de relatie tussen toerisme en cultureel erfgoed tegen het licht: hoe kunnen ze elkaar duurzaam en weder-

zijds versterken? Heel veel stof tot nadenken en discussie dus. Op het einde van de dag wordt de Cultuurprijs van de Vlaamse Gemeenschap voor Cultureel Erfgoed uitgereikt. Kortom, een evenement waarop u niet mag ontbreken!

Programma en inschrijvingen:
www.hetgrootonderhoud.be.

Het Groot Onderhoud is een organisatie van FARO. Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed i.s.m. de Adviescommissie Cultureel erfgoed en met de steun van de Vlaamse overheid.

faro

Museum van de
Vlaamse overheid

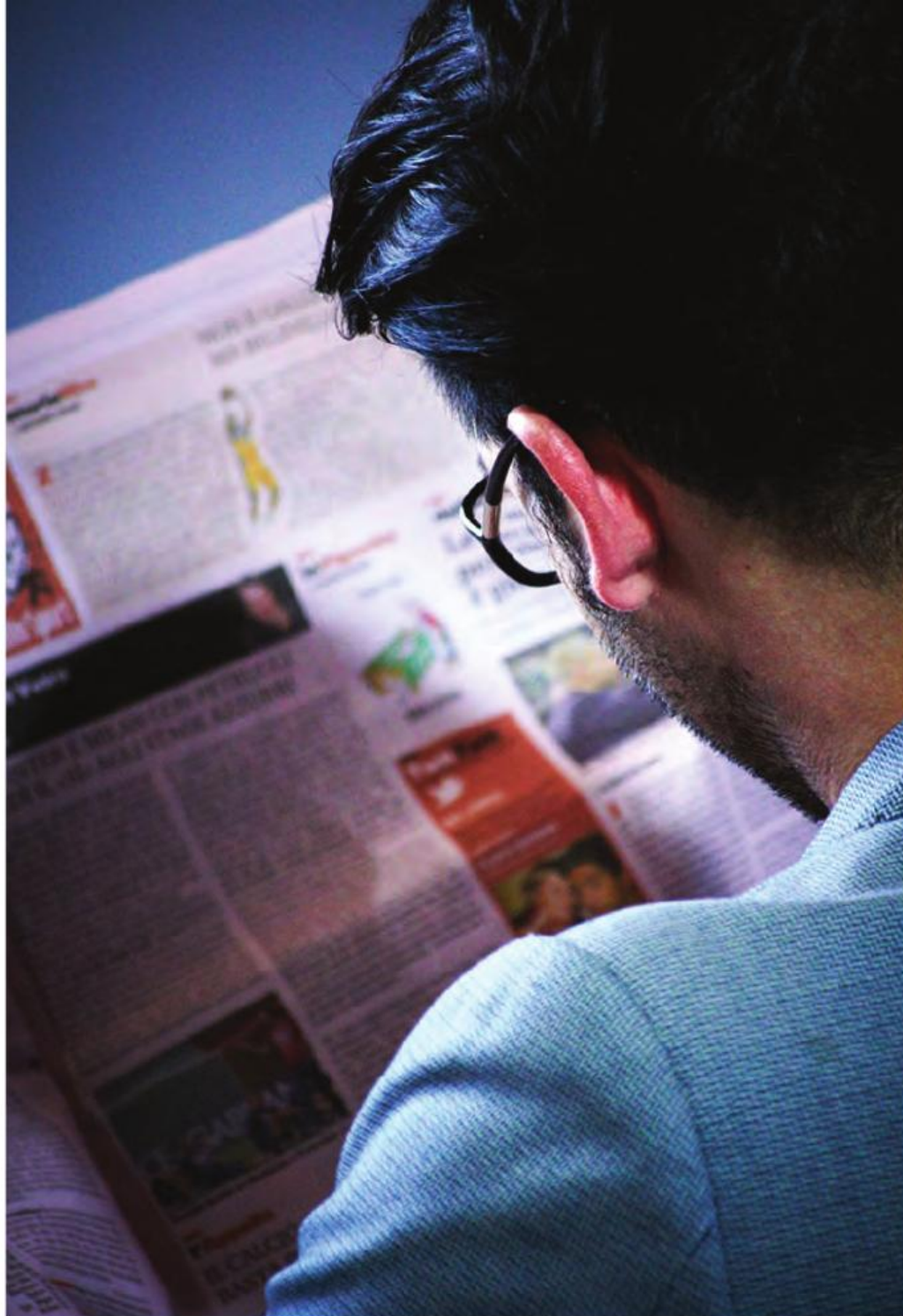

REKTO
VERSO

Edlib
an asbl company

CONCERTGEBOUW

■ Bijna alle matig geïnteresseerde occasionele volksculturele erfgoedparticipanten kijken thuis frequent naar televisie, lezen vaak kranten en/of tijdschriften en luisteren frequent naar de radio. Bij de niet-geïnteresseerde non-participanten is dit veel minder het geval.
© Moyan Brenn

In een eerdere bijdrage voor dit tijdschrift beschreven we de zes erfgoedprofielen die we binnen de Vlaamse bevolking van 18 jaar en ouder kunnen onderscheiden, alsook de wijze waarop ze tot stand kwamen.¹ Voor erfgoedwerkers is het misschien niet meteen duidelijk hoe ze met deze algemene indeling concreet aan de slag kunnen gaan (zie stuk over reflectienamiddag op pagina 50). Het blijft tenslotte een vrij abstracte clustering van zeven afzonderlijke interesse- en participatieclusters. In deze bijdrage worden daarom bepaalde aspecten van de afzonderlijke participatieprofielen verder uitgewerkt, om zo de Vlaamse erfgoedparticipanten achter deze profielen tastbaarder te maken. Dit doen we onder meer door dieper in te gaan op de participatiemotieven die met het deelnemen aan erfgoedactiviteiten gepaard gaan en op de participatiebelemmeringen die een (meer frequente) participatie in de weg staan. Daarnaast proberen we ook een tentatieve koppeling te maken met de bredere levensstijlsegmenten die Maya Caen in haar doctoraatsonderzoek onderscheidde en op basis waarvan CultuurNet Vlaanderen zijn doe-doos De blik op cultuur ontwikkelde.

TEKST Alexander Vander Stichele

But who are they anyway?

Een verdere inkleuring van de zes Vlaamse erfgoedprofielen

Bezoekmotieven

In het bevolkingsonderzoek dat peilde naar de erfgoedinteresse en –participatie van de Vlamingen, namen we voor een aantal types activiteiten extra vragen op over de bezoekmotieven die ervoor zorgen dat mensen bepaalde activiteiten bijwonen of bepaalde zaken bezoeken. We vroegen hen ook naar de belemmeringen die ervoor zorgen dat ze dit niet (vaker) doen. Op basis van het onderzoek en de praktijkervaring van Morris Hargreaves McIntyre (verder: MHM) stelden we een lijst van bezoekmotieven samen. Deze Britse cultuurconsulenten en *audience developers*/publieksontwikkelaars gaan ervan uit dat mensen verschillende intrinsieke motieven kunnen hebben om culturele activiteiten bij te wonen.² Ze gaan hierbij uit van vier basismotieven die ze omschrijven als sociale, intellectuele, emotionele en spirituele motieven. Net zoals bij de behoeftepiramide van Maslow kunnen deze motieven hiërarchisch geordend worden, waarbij eerst de meer basale motieven of participatiebehoeftes vervuld moeten worden vooraleer de andere aan bod komen. Onder elk van de vier basismotieven ressembleren meerdere specifieke motieven, gaande van de basale motieven om zich te ontspannen of andere mensen te ontmoeten tot meer specifieke motieven zoals bijvoorbeeld cognitieve of esthetische (zie figuur 1). Uit hun eigen ervaring en onderzoek blijkt inderdaad dat de meer basale bezoekmotieven breed gedeeld worden, terwijl de meer specifieke afhankelijk zijn van de vertrouwdheid met en de kennis over hetgeen mensen bezoeken of bijwonen (i.e. de specifieke hoeveelheid en vormen van cultureel kapitaal waarover men beschikt).

Wanneer we voor het bezoeken van uithuizig receptieve erfgoedactiviteiten of het bezoeken van tentoonstellingen nagaan wat de voornaamste motieven zijn, dan zien we eveneens duidelijke verschillen tussen de onderscheiden erfgoedprofielen. Zo neemt het interessest motief ‘vanwege een sterke persoonlijke interesse’ duidelijk aan belang toe naarmate de participatiefrequentie stijgt enerzijds en naargelang men een meer klassiek erfgoedprofiel heeft anderzijds. Het interessest motief is met andere woorden een veel belangrijker motief voor de *matig geïnteresseerde occasionele klassieke erfgoedparticipanten* (profiel 3) dan voor de *matig geïnteres-*

Morris Hargreaves McIntyre's Hierarchy of Visitor Engagement		Maslow's Hierarchy of Human Needs			
Spiritual	Escapism	Self-actualisation			
	Contemplation				
	Stimulate creativity				
Emotional	Aesthetic pleasure	Aesthetic			
	Awe and wonder				
	Moving	Cognitive	Esteem		
	Personal relevance				
	Experience the past				
	Nostalgia				
	Insight				
	Sense of cultural identity				
	Acad/prof interest				
Intellectual	Hobby interest	Social			
	Self-improvement				
	Stimulate children				
	Social interaction				
Social	Entertainment	Social			
	To see, to do				
	Inclusion, welcome				
	Access				
	Comfort, security, warmth			Safety	Physiological

■ Figuur 1 © Morris Hargreaves McIntyre

■ De sterk geïnteresseerde frequente erfgoedparticipanten hebben de grootste kans zich bezig te houden met creatieve of artistieke hobby's. © Dave Han

■ De sterk geïnteresseerde frequente klassieke erfgoedparticipanten hanteren doorgaans een strikter hoog/laag-onderscheid tot hetgeen aanvaardbaar is op cultureel gebied. Dit bleek onder meer ook al uit hun sterke gerichtheid op onder andere beeldende kunst en architectuur wat betreft het tentoonstellingsbezoek. © Patrick Mercier

seerde occasionele volksculturele erfgoedparticipanten (profiel 2) en voor de sterk geïnteresseerde frequente klassieke erfgoedparticipanten (profiel 5) dan voor de sterk geïnteresseerde frequente volksculturele erfgoedparticipanten (profiel 4). De sterk geïnteresseerde frequente erfgoedparticipanten (profiel 6) torenen daar dan nog eens bovenuit. Voor dit laatste profiel is het interessemotief, net als voor de sterk geïnteresseerde frequente klassieke erfgoedparticipanten trouwens het allerbelangrijkste participatiemotief.

Eenzelfde vaststelling als voor het interessemotief geldt min of meer voor het esthetisch motief 'omdat ik graag mooie dingen zie'. Daarnaast zien we ook dat de meer basale bezoekmotieven zoals 'er eens gezellig uit zijn', 'zich goed kunnen ontspannen' en 'graag onder de mensen komen' belangrijker zijn voor de meer volksculturele profielen dan voor de meer klassieke. Alhoewel deze laatste ook wel belang hechten aan dergelijke motieven is dit toch een stuk minder. Zij hechten in tegenstelling tot de meer volksculturele profielen wel meer belang aan cognitieve en meer spirituele motieven zoals 'om meer over het verleden te weten te komen' of 'omdat het mij intellectueel of creatief prikkelt en stimuleert'. Het belang van andere motieven varieert meer tussen de profielen onderling.

Inzicht in de verschillende participatie- of bezoekmotieven en de wijze waarop ze verschillen naargelang het doelpubliek kan helpen om uw activiteiten vorm te geven en de communicatie hieromtrent veel gericht te voeren, maar ook om het bredere kader waarin het bezoek plaatsvindt te herdenken. Het is immers belangrijk dat ieder (potentieel) doelpubliek zich aangesproken weet en er mag van uitgaan dat zijn specifieke verwachtingen met betrekking tot de activiteit (bv: mensen ontmoeten, iets bijleren, ontroerd worden ...) ingelost zullen worden. Aangezien de verschillende bezoekmotieven gepaard gaan met verschillende noden en behoeften inzake het bezoek, spreekt het voor zich dat organisatoren van erfgoedactiviteiten hier zoveel mogelijk moeten op inspelen.

Uit het onderzoek van MHM blijkt verder ook dat mensen er verschillende bezoek- en leerstrategieën op nahouden wanneer ze tentoonstellingen bezoeken. Ze onderscheiden vier bezoekerstypes: *browsers*, *followers*, *searchers* en *researchers*. Deze hiërarchisch te ordenen strategieën bepalen de wijze waarop mensen een tentoonstelling bezoeken en betekenis geven aan hetgeen ze er te zien krijgen: van vluchtig en oppervlakkig naar grondig en diepgaand. De (impliciet) gevolgde strategieën worden opnieuw voornamelijk bepaald door de vertrouwde die mensen hebben met tentoonstellingsbezoek, het specifieke thema van de tentoonstelling en de zaken die er al dan niet te zien zijn. Deze leer- en bezoeksstrategieën, die niet alleen kunnen veranderen doorheen de tijd maar zelfs tijdens een tentoonstelling, worden dan ook in sterke mate gestuurd door de specifieke bezoekmotieven en de daaraan gekoppelde verwachtingen. Beide hangen nauw samen en vereisen een andere omgang met het specifieke publiek. Zo kunnen we er bijvoorbeeld van uitgaan dat er zich, naargelang het thema en de opzet van de tentoonstelling, wellicht veel meer *searchers* en *researchers* onder de sterk geïnteresseerde frequente erfgoedparticipanten zullen bevinden dan onder de matig geïnteresseerde occasionele klassieke erfgoedparticipanten. Binnen dit laatste segment zullen er ongetwijfeld meer *browsers* en *followers* zijn. Aangezien ieder publiekstypen een eigen aanpak vereist, is het ook belangrijk om hiermee rekening te houden tijdens de planningsfase van een nieuwe tentoonstelling.

“ Inzicht in de verschillende participatie- of bezoekmotieven en de wijze waarop ze verschillen naargelang het doelpubliek kan helpen om uw activiteiten vorm te geven en de communicatie hieromtrent veel gericht te voeren, maar ook om het bredere kader waarin het bezoek plaatsvindt te herdenken.

■ Net zoals de sterk geïnteresseerde frequente erfgoedparticipanten, maar iets minder vaak, kan u de sterk geïnteresseerde frequente klassieke erfgoedparticipanten bovengemiddeld vaak terugvinden op rommel- of brocantemarkten, antiekwinkels of -beurzen, kunstgalerieën of -beurzen en in antiquariaten, ramszakken of tweedehandsboekenwinkels. © Pierre Schwaller

■ De matig geïnteresseerde occasionele klassieke erfgoedparticipante is ook wat betreft zijn of haar uithuizig receptieve cultuurparticipatie veel meer een occasionele participant. Uitzondering hierop is bioscoopbezoek. © Sarah Robertson

Participatiebelemmeringen

Net zoals inzicht in de participatie- of bezoekmotieven erfgoedwerkers kan helpen om hun activiteiten zo goed mogelijk af te stemmen op het beoogde publiek, zo kan ook inzicht in de participatiebelemmeringen een dergelijke rol vervullen. Daarom namen we in het onderzoek voor de deelname aan uithuizig receptieve erfgoedactiviteiten in het algemeen en het bezoeken van tentoonstellingen in het bijzonder ook vragen op die peilden naar de redenen waarom mensen niet (vaker) een dergelijke activiteit of tentoonstelling bezoeken. Ook hieruit kunnen we een aantal interessante zaken leren. Zo zien we in lijn met hetgeen we inzake de bezoekmotieven vaststelden dat een manifest 'gebrek aan interesse', net als de 'behoefte om thuis te blijven' een veel belangrijker participatiebelemmering vormt voor de niet- of incidenteel participerende profielen dan voor de frequent participerende. Vraag is natuurlijk of hieraan iets kan verholpen worden. Uit zowat alle cultuurparticipatieonderzoeken blijkt dat er een positief verband bestaat tussen cultuur- en vrijetijdsparticipatie (in brede zin) en culturele openheid (i.e. een openheid die zich niet enkel manifesteert in de nieuwsgierigheid of openheid naar het andere of de andere, maar ook in een drukker sociaal leven en een grotere betrokkenheid op de maatschappij). Er kan echter geen oorzakelijk verband gelegd worden in deze of gene richting. We mogen dus niet zomaar beweren dat frequente cultuur- of erfgoedparticipatie leidt tot een grotere culturele openheid of omgekeerd. Beide worden immers in grote mate bepaald door opvoeding en opleiding. Het is dus absoluut geen sinecure om niet-geïnteresseerden of om mensen die er vooral een huiselijke levensstijl op nahouden tot participatie aan te zetten. Als erfgoedwerker kun je immers niet zomaar inwerken op de persoonlijkheid van mensen.³

Waar eventueel wel op kan ingespeeld worden, zijn belangrijke belemmeringen zoals tijdsgebrek enerzijds en de als hoog gepercipieerde toegangs- of deelnameprijzen anderzijds. Alhoewel dit in het algemeen de twee meest aangeduide participatiebelemmeringen zijn, valt wel op dat ze meer worden aangevinkt naarmate de participatiefrequentie stijgt. Zeker met betrekking tot de als hoog gepercipieerde

entree- of deelnamegelden is dit het geval. Het lijkt er dus op dat prijsoverwegingen het beslissingsproces om al dan niet aan een bepaalde activiteit deel te nemen of ergens heen te gaan sterker beïnvloeden bij het meer erfgoedactieve deel van de bevolking. Ergens is dit logisch. Naargelang men vaker deelneemt, bezoekt of bijwoont, neemt de uithuizig receptieve vrijetijdsdeelname namelijk een steeds grotere hap uit het beschikbare budget. Komt daar nog bij, zoals we hierna nog zullen zien, dat de meer frequente erfgoedparticipanten ook de meer frequente cultuurparticipanten zijn (en de facto ook de meer actieve uithuizige vrijetijdsparticipanten in het algemeen: zie bovenstaande opmerking over culturele openheid en zie verder). Ze moeten hun beschikbare vrijetijdsbudget dus verdelen over heel wat activiteiten. Dit verklaart natuurlijk mee waarom het precies de meer frequente erfgoedparticipanten zijn die eveneens meer aangeven dat ze te weinig tijd hebben om meer en/of vaker aan erfgoedactiviteiten deel te nemen. Niet alleen hun vrijetijdsbudget wordt namelijk aan een bredere waaier van activiteiten gespendeerd, maar eveneens hun vrije tijdsbudget. Dit komt het duidelijkst tot uiting bij de sterk geïnteresseerde frequente klassieke erfgoedparticipanten. Dit is het hoogst geschoolde publiek dat een (lichte) oververtegenwoordiging kent van 25- tot 54-jarigen. Het is met name het publiek bij uitstek van de hardwerkende professional die in vergelijking tot lager geschoolden enerzijds en tot de voorbije decennia anderzijds over een beperkter vrije tijdsbudget beschikt. Ze verdienen wel meer waardoor ze meer kunnen uitgeven, maar hebben veel minder tijd om dit te doen. Het valt dan ook te verklaren waarom ze in vergelijking met de meest actieve erfgoedparticipanten, de wat oudere en lager geschoolde sterk geïnteresseerde frequente erfgoedparticipanten, minder aangeven dat kostprijs een belemmering is maar duidelijk meer aangeven dat tijd voor hen het voornaamste probleem vormt. We stellen dus eigenlijk vast dat het prototypische erfgoedpubliek (de drie segmenten van sterk geïnteresseerde en frequent participerende mensen) het minste tijd heeft om te participeren. Het vormt dus onrechtstreeks de voornaamste inzet van de enorme strijd die heerst op de brede vrijetijdsmarkt. Iedereen hengelt voornamelijk naar de aandacht, tijd en deels ook portemonnee van de brede vrijetijdsparticipant. ►

■ De sterk geïnteresseerde frequente erfgoedparticipanten zijn de grootste lezers. Niet alleen gaan meer mensen met dit profiel naar de openbare bibliotheek. Ze doen dit ook vaker. In hun vrije tijd blijken ze dan ook meer en vaker te lezen. © Pierre Schwaller

■ Net zoals de frequentste erfgoedparticipanten blijken de sterk geïnteresseerde frequente volksculturele erfgoedparticipanten heel actieve vrijetijdsparticipanten te zijn. Ze hebben bijvoorbeeld een bovengemiddelde kans om te koken als hobby. © Nicole Abalde

Zij vormen immers het ideale publiek en zijn de ideale deelnemers of bezoekers voor quasi om het even welke culturele activiteit.

Breder vrijetijdsgedrag en terugkoppeling naar Vlaamse leefstijlruimte

Om dit gegeven van de frequente erfgoedparticipaat als ideale cultuurconsument wat beter te duiden, geven we als laatste onderdeel van dit artikel een beknopte beschrijving van het bredere vrijetijdsgedrag van de onderscheiden erfgoedprofielen. We doen dit per profiel, startend met de meest actieve erfgoedparticipanten. Op basis van de beschrijving van hun bredere vrijetijdspatroon proberen we ook telkens een tentatieve terugkoppeling te maken naar de bredere leefstijlprofielen die Maya Caen onderscheidde in haar doctoraatsonderzoek.⁴ Op die manier kunnen erfgoedwerkers, die met het oog op hun publieksontwikkeling aan de slag wensen te gaan met de doe-doos *De blik op cultuur*, de diverse erfgoedprofielen mee betrekken in de analyse- en planningsfase.

De sterk geïnteresseerde frequente erfgoedparticipanten (profiel 6)

Hierboven alludeerden we al op het feit dat de meest frequente erfgoedparticipanten doorgaans ook de meest frequente cultuurparticipanten *tout court* zijn. Dit blijkt duidelijk uit onze analyse. Wanneer we het bredere culturele vrijetijdsgedrag van de *sterk geïnteresseerde frequente erfgoedparticipanten* bekijken, dan zien we inderdaad dat zij niet alleen de meest frequente kunst- en cultuurparticipanten zijn, maar er tevens het meest brede culturele participatieprofiel op nahouden. Net zoals we bij hun erfgoedinteresse en -participatie vaststelden dat ze vlot de overstap maken tussen het meer klassieke en volksculturele erfgoed, zo zien we ook met betrekking tot hun podiumkunstenparticipatie en concertbezoek dat ze zowel deelnemen aan het meer klassieke aanbod als aan het meer populaire. Bovendien genieten ze zowel van het professionele als van het niet-professionele aanbod. Deze culturele openheid of omnivoriteit wil echter niet zeggen dat er geen culturele onderscheiden meer worden gemaakt en/of symbolische grenzen worden getrokken. Zo

■ © De Blik op Cultuur, Politeia

■ De sterk geïnteresseerde frequente klassieke erfgoedparticipanten hanteren doorgaans een strikter hoog/laag-onderscheid tot hetgeen aanvaardbaar is op cultureel gebied. Ze hebben dan ook beduidend minder kans om naar amateurtheatervoorstellingen, naar circus- of musicalvoorstellingen, naar festivals of concerten met traditionele volksmuziek, met populaire Vlaamse muziek, met HaFaBra of parademuziek, te gaan. © Clopin Clopant

■ De sterk geïnteresseerde frequente volksculturele erfgoedparticipanten gaan, in tegenstelling tot de meest actieve erfgoedparticipanten, meer en vaker naar pop- of rockconcerten en plaatsen waar elektronische muziek gespeeld wordt. © Andreas H.

merken we bijvoorbeeld dat ze, in tegenstelling tot de meeste andere muziekgenres, niet oververtegenwoordigd zijn onder de occasionele en/of frequente bezoekers van optredens waar populaire Vlaamse muziek wordt gespeeld zoals schlagers of levensliederen.

Ook wat betreft hun mediagebruik in de vrijetijdscontext zien we dat de sterk geïnteresseerde frequente erfgoedparticipanten tot de meest fervente gebruikers kunnen gerekend worden. Alhoewel ze misschien wat minder frequent televisie kijken dan sommige andere profielen, zien we dat de overgrote meerderheid van de respondenten met dit profiel meermaals per week tot dagelijks kijkt. Bovendien kijken ze het vaakst van allemaal naar films, reeksen of documentaires op drager (dvd, blu-ray of video) en herbekijken ze het vaakst televisieprogramma's, -reeksen of -feuilletons uit hun jeugd-jaren. De sterk geïnteresseerde frequente erfgoedparticipanten zijn trouwens ook de meest fervente bioscoopbezoekers. Een gelijkaardig patroon zien we voor het luisteren naar de radio, naar muziek op drager en het beluisteren van muziek uit de jeugd-jaren. Daarnaast blijken de sterk geïnteresseerde frequente erfgoedparticipanten ook de grootste lezers te zijn. Niet alleen gaan meer mensen met dit profiel naar de openbare bibliotheek. Ze doen dit ook vaker. In hun vrije tijd blijken ze dan ook meer en vaker te lezen. Dit geldt zowel voor kranten en tijdschriften, voor boeken (zowel fictie als non-fictie) als voor stripverhalen. Verder stellen we vast dat de respondenten met dit specifieke erfgoedprofiel ook de meest actieve internauten zijn. Dit uit zich niet alleen in het aantal respondenten dat zegt in hun vrije tijd te internetten en de frequentie waarmee ze dit doen, maar ook in het aandeel respondenten dat zegt af en toe tot vaak multimediahobby's (gamen, programmeren, websites maken ...) te beoefenen in de vrije tijd. Ook hier steken ze weer met kop en schouders bovenuit. Dit ligt ook weer in lijn met hun online erfgoedactiviteiten (zowel receptief als actief), waar ze eveneens het meest actief zijn. Zo bezoeken ze niet alleen meer en vaker websites van binnen- en buitenlandse erfgoedinstanties of erfgoedverenigingen. Ze zoeken ook meer en vaker historische informatie en historisch beeld- of geluidsmateriaal op. Daarnaast zijn ze zelf ook actiever doordat ze meer en vaker historische

informatie uitwisselen met anderen of online plaatsen. Het is dan ook niet vreemd dat ze hun online erfgoedactiviteiten voornamelijk verrichten vanuit een specifieke historische interesse en om bepaalde zaken bij te leren of uit te diepen. Daarnaast gebruiken ze het internet om uitstappen en/of reizen voor te bereiden en geven ze meer dan de andere erfgoedsegmenten aan louter ter ontspanning online erfgoedactiviteiten te verrichten.

Als we nagaan in welke onderwerpen de frequente erfgoedparticipanten het meest geïnteresseerd zijn, dan valt opnieuw de heel brede interesse op. In vergelijking met de andere erfgoedprofielen zijn er onder de sterk geïnteresseerde frequente erfgoedparticipanten veel meer respondenten met een zeer sterke all-roundinteresse. Daarnaast stellen we ook een oververtegenwoordiging vast van respondenten met een zeer sterke interesse voor politiek (zowel binnen- als buitenlandse) en economie en een eerder gematigde interesse voor andere onderwerpen.

De sterk geïnteresseerde frequente erfgoedparticipanten gaan in hun vrije tijd ook meer en vaker naar rommel- of brocante-markten, antiekzaken of -beurzen, antiquariaten, ramsj-zaken of tweedehandsboekenwinkels en verzamel- en ruilbeurzen. Daarenboven zijn ze het meest reislustig en kiezen ze meer dan de andere profielen hun binnen- en/of buitenlandse bestemmingen in functie van de specifieke geschiedenis van de plaats. ▶

“ In vergelijking met de andere erfgoedprofielen zijn er onder de sterk geïnteresseerde frequente erfgoedparticipanten veel meer respondenten met een zeer sterke all-roundinteresse.

■ *Het verschil in oriëntatie dat we vaststelden met betrekking tot het erfgoed vinden we, net zoals bij de frequente erfgoedparticipanten, dus ook terug bij de algemene culturele interesse van de occasionele erfgoedparticipanten. Er is een groep met een meer klassieke hoogculturele oriëntatie en een met een meer populaire oriëntatie.*
© Anthony

■ *De matig geïnteresseerde occasionele volksculturele erfgoedparticipanten hebben een veel grotere kans om naar optredens van populaire Vlaamse zangers en/of zangeressen gaan of om naar kermissen en foren te gaan.* © Josh McGinn

Wat betreft hun actieve vrijetijdsparticipatie zagen we reeds dat ze zich vooral met multimediahobby's bezighouden. Hetzelfde geldt voor technische hobby's, creatieve of artistieke hobby's (zowel lessen volgen als zelf beoefenen), hobbykoken en het spelen van caféspele, kaartspellen en gezelschapsspellen. Het zijn kortom heel bezige bijen op vrijetijdsvlak. Dit blijkt ook uit het feit dat meer dan de helft van de respondenten met dit profiel aangeeft actief of bestuurslid te zijn van een niet (expliciet) aan erfgoed gerelateerde vereniging. Hierbij valt vooral de (sterke) oververtegenwoordiging van de leden voor hobbyverenigingen, verenigingen voor amateurkunsten, sociale verenigingen, cultuurfondsen en lokale verenigingen (buurt- of wijkwerking, lokale carnaval- of feestvereniging, redactie van een lokaal) op.

Als we nagaan welk leefstijlsegment uit het onderzoek van Maya Caen het best overeenstemt met dat van de *sterk geïnteresseerde frequente erfgoedparticipanten*, dan komen we onmiddellijk uit bij het segment dat zij toepasselijk de 'veelproevers' noemde. Dit segment sluit qua cultuurparticipatie- en breder vrijetijdsprofiel quasi naadloos aan bij het meest frequent en breedst participerende erfgoedsegment.

De sterk geïnteresseerde frequente klassieke erfgoedparticipanten (profiel 5)

Bij het bekijken van het bredere uithuizige cultuurparticipatiegedrag van de *sterk geïnteresseerde frequente klassieke erfgoedparticipanten* zien we dat, alhoewel zij doorgaans bovengemiddeld deelnemen aan een relatief brede waaier van erfgoedactiviteiten, ze dit toch minder en minder vaak doen dan mensen met het zonet besproken erfgoedprofiel. Hun breder uithuizig cultuurparticipatiegedrag staat dus duidelijk op een lager pitje dan bij de *sterk geïnteresseerde frequente erfgoedparticipanten*. Hun manifeste tijdsgebrek zou hier natuurlijk een rol kunnen spelen. Daarenboven zien we, conform hun erfgoedinteresses, dat ze ook met betrekking tot hun keuze van bredere kunst- en cultuuractiviteiten toch iets minder open van geest zijn dan de *sterk geïnteresseerde fre-*

quente erfgoedparticipanten en de *sterk geïnteresseerde frequente volksculturele erfgoedparticipanten* (zie hierna). Zo hebben ze bijvoorbeeld beduidend minder kans om naar amateurtheatervoorstellingen te gaan, naar circus- of musicalvoorstellingen, naar festivals of concerten met traditionele volksmuziek, met populaire Vlaamse muziek, met HaFaBra of parademuziek... Ondanks het feit dat ze bijvoorbeeld wel een bovengemiddelde kans hebben om naar pop- of rockconcerten te gaan, lijkt het er toch op dat ze al dan niet impliciet een strikter hoog/laag-onderscheid hanteren met betrekking tot hetgeen aanvaardbaar is op cultureel gebied. Dit bleek onder meer ook al uit hun sterke gerichtheid op onder andere beeldende kunst en architectuur voor tentoonstellingsbezoek.

Als we hun mediagebruik onder de loep nemen, valt in vergelijking met de *sterk geïnteresseerde frequente erfgoedparticipanten* vooral op dat ze, ondanks hun over het algemeen brede en frequente mediagebruik (zowel via radio, televisie, tijdschriften of kranten als online), in hun vrije tijd beduidend minder (vaak) boeken en/of stripverhalen lezen. Misschien speelt hier ook het reeds aangehaalde tijdsgebrek. De *sterk geïnteresseerde frequente klassieke erfgoedparticipanten* zijn ook wat minder op het verleden gericht inzake hun kijk- en luistergedrag. Ze zullen dan ook minder (vaak) muziek uit hun jeugd jaren herbeluisteren of 'tv-programma's of -reeksen uit hun jeugd herbekijken. Ze zijn wel bovengemiddeld vaak terug te vinden in de bioscoop.

Als het over online erfgoedactiviteiten gaat, zien we dat de *sterk geïnteresseerde frequente klassieke erfgoedparticipanten* minder en minder vaak actief zien dan het zonet besproken erfgoedsegment. Toch ligt hun online activiteit hoog in vergelijking met de matig tot niet in erfgoed geïnteresseerde segmenten. In vergelijking met de *sterk geïnteresseerde frequente volksculturele erfgoedparticipanten*, die een ongeveer gelijkaardige online erfgoedactiviteit vertonen, bezoeken wel meer respondenten met profiel 5 websites van binnen- of buitenlandse erfgoedinstellingen. Het hoeft dan ook niet te verbazen dat zij van alle segmenten het meest aangeven dat ze online actief zijn om een uitstap of reis voor te bereiden. Naast dit specifieke motief speelt echter ook de eigen inte-

resse en wil om iets bij te leren een belangrijke rol. In die zin sluiten hun virtuele bezoeken mooi aan bij hun fysieke.

Ondanks het feit dat een groot deel van de *sterk geïnteresseerde frequente klassieke erfgoedparticipanten* een eerder matige interesse heeft in het merendeel van de onderwerpen waarover ze zich via de media kunnen informeren, valt vooral de sterke oververtegenwoordiging op van het aantal respondenten dat aangeeft sterk tot zeer sterk in binnen- en buitenlandse politiek alsook in economische/financiële onderwerpen en in culturele topics geïnteresseerd te zijn. Dit strookt opnieuw met hun meer klassieke erfgoedinteresse die onder andere gepaard gaat met een (zeer) sterke interesse voor onder andere politieke en sociale geschiedenis, de geschiedenis van grotere geografische entiteiten of kunst- en cultuurgeschiedenis.

Net zoals de *sterk geïnteresseerde frequente erfgoedparticipanten*, maar iets minder vaak, kan u de *sterk geïnteresseerde frequente klassieke erfgoedparticipanten* bovengemiddeld vaak terugvinden op rommel- of brocantemarkten, antiekzaken of -beurzen, kunstgalerieën of -beurzen en in antiquariaten, ramszaken of tweedehandsboekenwinkels. Op verzamel- en ruilbeurzen zal u hen echter niet zo vaak treffen. In tegenstelling tot de *sterk geïnteresseerde frequente erfgoedparticipanten* is het aandeel verzamelaars immers beperkt binnen dit profiel. Het reisgedrag van de *sterk geïnteresseerde frequente klassieke erfgoedparticipanten* ligt helemaal in lijn van de meest frequente erfgoedparticipanten, zij het opnieuw wat gematigder. Zo gaan de respondenten uit profiel 6 wat minder vaak op daguitstap in binnen- en buitenland. Daarnaast gaan ze minder op reis of op uitstap specifiek omwille van de geschiedenis van de plaats in kwestie. Zoals we hierboven reeds aangaven, bereiden ze hun uitstap of reis wel vaker voor door online een en ander op te zoeken of te bekijken.

Los van de meer gematigde receptieve vrijetijdsparticipatie van de *sterk geïnteresseerde frequente klassieke erfgoedparticipanten* ligt het grootste verschil tussen hen en de frequentste erfgoedparticipanten op het vlak van de bredere vrijetijdsparticipatie misschien wel op het vlak van de actieve participatie. Net zoals uit de analyse van de fysieke en virtuele erfgoedparticipatie blijkt, zijn de meer klassiek georiënteerde erfgoedparticipanten niet echt doeners. U zal ze dan ook minder vaak technische of multimediahobby's of traditionele cafés spelen zien beoefenen en kaartspellen zien spelen. Ze volgen dan wel een kunstzinnige of creatieve vorming of zijn zelf kunstzinnig of creatief bezig, of ze proberen nieuwe gerechten en kooktechnieken uit.

Frequente erfgoedparticipanten met een eerder klassiek profiel hebben eveneens een bovengemiddelde kans om actief of bestuurslid te zijn van een of meerdere verenigingen buiten het reguliere erfgoedveld. Hierbij valt vooral de bovengemiddelde kans om lid te zijn van een vereniging voor amateurkunsten, een sociale vereniging en een cultuurfonds op.

Daar waar we de *sterk geïnteresseerde frequente erfgoedparticipanten* relatief eenduidig kunnen koppelen aan de 'veelproevers' uit het onderzoek van Maya Caen, ligt dat voor de *sterk geïnteresseerde frequente klassieke erfgoedparticipanten* enigszins moeilijker. Geen enkel leefstijlprofiel uit haar onderzoek

“ *Frequente erfgoedparticipanten met een eerder klassiek profiel hebben eveneens een bovengemiddelde kans om lid te zijn van een vereniging voor amateurkunsten, een sociale vereniging en een cultuurfonds.* ”

komt echt overeen met dit erfgoedprofiel. Frequente erfgoedparticipanten met een eerder klassiek profiel zitten als het ware tussen de 'fijnproevers' en de 'veelproevers' in. We kunnen ze dan ook best koppelen aan beide leefstijlprofielen met uitlopers naar de 'actiezoekers' en de 'ontspanningszoekers'.

De sterk geïnteresseerde frequente volksculturele erfgoedparticipanten (profiel 4)

Daar waar het bredere uithuizige cultuurparticipatiegedrag van de *sterk geïnteresseerde frequente volksculturele erfgoedparticipanten* op het eerst gezicht gelijkaardig is aan dat van de meer klassieke tegenhanger, i.e. een enigszins gematigde versie van het participatieprofiel dat we bij de meest frequente erfgoedparticipanten vaststelden, merken we toch al vlug de duidelijke accentverschillen op. Het participatieprofiel van de meer volksculturele participant schuurt namelijk dicht aan tegen dat van de meest frequente erfgoedparticipanten, precies daar waar de klassieke erfgoedparticipanten het sterkst afwijken van dit participatieprofiel. Dit was met name bij de meer populaire of minder legitieme culturele activiteiten het geval. In die zin vormt het uithuizig culturele participatieprofiel van de *sterk geïnteresseerde frequente volksculturele erfgoedparticipanten* over bijna de ganse lijn een gematigde versie van dat van de *sterk geïnteresseerde frequente erfgoedparticipanten*. Over bijna de ganse lijn, want daar waar we bijvoorbeeld zagen dat respondenten uit het meest actieve participatiesegment toch niet zo vaak terug te vinden zijn bij optredens van populaire Vlaamse zangers, zien we dat dit wel geldt voor het meer volksculturele segment. De *sterk geïnteresseerde frequente volksculturele erfgoedparticipanten* zijn ook de kermis- of foorgangers bij uitstek. En in tegenstelling tot de meest actieve erfgoedparticipanten gaan ze ook meer en vaker naar pop- of rockconcerten en plaatsen waar elektronische muziek gespeeld wordt. Hieruit blijkt duidelijk dat de frequente meer volksculturele erfgoedparticipanten gemiddeld genomen jonger zijn dan de meest actieve groep.

Het mediagebruik van de *sterk geïnteresseerde frequente volksculturele erfgoedparticipanten* is grotendeels gelijkaardig aan dat van de klassieke tegenhanger: frequent en breed met wat minder aandacht voor het lezen van boeken ter ontspanning. Films worden ook af en toe tot vaak in de bioscoop bekeken. In tegenstelling tot hun meer klassieke tegenhanger bekijken ze thuis wel nog meer televisieprogramma's of reeksen uit hun jeugd en luisteren ze ook nog wat meer naar muziek uit die tijd. De online activiteitsgraad van de *sterk geïnteresseerde frequente volksculturele erfgoedparticipanten* loopt algemeen gezien gelijk aan deze van hun klassieke tegenhanger. Toch zijn er accentverschillen. Respondenten met profiel 4 lezen of beluisteren beduidend meer oude verhalen, legenden, sagen of liederen online alsook historische geluidsfragmenten of verhalen over vroeger. In vergelijking met profiel ▶

5 zijn ze zelf ook actiever online, maar bezoeken ze minder websites van binnen- of buitenlandse erfgoedinstellingen. Wat betreft hun motieven om virtueel actief te zijn in relatie tot het verleden of tot erfgoed valt vooral op dat cognitieve motieven (bijleren, uitdiepen) veel minder een rol spelen in vergelijking met de andere sterk geïnteresseerde segmenten. Ook dit spooft weer met het bredere plaatje.

Alhoewel een deel van de *sterk geïnteresseerde frequente volks-culturele erfgoedparticipanten* een sterke tot zeer sterke interesse heeft in diverse onderwerpen die in de media aan bod komen, valt toch hun eerder algemeen gematigde interesse op. Vooral het verschil in interesse voor politiek, economie en cultuur valt op in vergelijking met de twee reeds besproken profielen van frequente erfgoedparticipanten. Deze beperkte interesse spooft echter met de bredere erfgoedinteresse van dit profiel. Zo zien we bijvoorbeeld ook dat bijna dubbel zoveel respondenten uit het meer volksculturele participatieprofiel aangeven dat ze zeer sterk in lokaal nieuws geïnteresseerd zijn in vergelijking met het meer klassieke erfgoedprofiel. De verschillen die we eerder dus vaststelden met betrekking tot de erfgoedinteresse en -participatie komen tot op zekere hoogte terug in de bredere vrijetijdsparticipatie.

Zo merken we ook dat het meer volksculturele participatieprofiel vaker dan het meer klassieke terug te vinden is op verzamelen- en ruilbeurzen, rommelmarkten en brocantes maar minder in antiekzaken of op antiekbeurzen en in kunstgalerieën of op kunstbeurzen. Het reisgedrag van de *sterk geïnteresseerde frequente volksculturele erfgoedparticipanten* komt grotendeels overeen met de reeds besproken erfgoedprofielen. In vergelijking met zowel het meer klassieke als met het meest actieve erfgoedprofiel gaan ze wel nog minder op reis of uitstap omwille van de specifieke geschiedenis van de plek.

Daar waar de klassieke erfgoedparticipanten zich voornamelijk onderscheiden door hun al bij al beperkte actieve vrijetijdsparticipatie, zien we bij het meer volksculturele profiel helemaal het tegenovergestelde. Net zoals de frequentste erfgoedparticipanten blijken de volksculturele erfgoedparticipanten, die we ook voor hun actieve erfgoedparticipatie eerder als 'doeners' betitelden, heel actieve vrijetijdsparticipanten te zijn. Inzake de actieve vrijetijdsparticipatie lijken beide profielen heel sterk op elkaar. Zo hebben ook de meer volksculturele erfgoedparticipanten een bovengemiddelde kans om zelf allerlei technische, creatieve, kunstzinnige of multimediahobby's uit te oefenen, om kunstzinnige of creatieve vormingen te volgen, om te koken als hobby en om zich te vermaken via traditionele cafésporten, kaart- of gezelschapsspellen.

Ongeveer de helft van de respondenten behorend tot het meer frequent participerende volksculturele erfgoedsegment geeft aan actief lid of bestuurslid te zijn van een of meerdere verenigingen buiten het traditionele erfgoedveld. Opvallend is de (lichte) oververtegenwoordiging bij zowel de actieve leden als de bestuursleden van jongerenverenigingen (jeugdbeweging, jeugdhuis, speelpleinwerking ...), verenigingen voor amateurkunsten en lokale verenigingen, alsook bij de actieve leden van hobbyverenigingen en gezinsverenigingen.

Net zoals de *sterk geïnteresseerde frequente klassieke erfgoedparticipanten* niet eenduidig aan een van de acht door Maya Caen

“ Daar waar de klassieke erfgoedparticipanten zich voornamelijk onderscheiden door hun al bij al beperkte actieve vrijetijdsparticipatie, zien we bij het meer volksculturele profiel helemaal het tegenovergestelde.

onderscheiden leefstijlprofielen kunnen toegewezen worden lukt dit ook niet voor de *sterk geïnteresseerde frequente volks-culturele erfgoedparticipanten*. Aangezien ze ook frequente cultuurparticipanten zijn koppelen we ze net als hun klassieke tegenhanger best aan de 'veelproevers' en in mindere mate aan de fijnproevers; dit opnieuw in combinatie met 'actiezoekers' en 'ontspanningszoekers'.

De matig geïnteresseerde occasionele klassieke erfgoedparticipanten (profiel 3)

Van alle erfgoedprofielen hebben de *matig geïnteresseerde occasionele klassieke erfgoedparticipanten* wellicht het meest gemiddelde erfgoedparticipatieprofiel. Dit geldt eveneens voor de bredere uithuizige cultuurparticipatie. Deze ligt namelijk grotendeels in de lijn van de frequente klassieke erfgoedparticipanten. Zowel de participatiegraad als de -frequentie liggen voor sommige culturele activiteiten wel een stuk lager. Het betreft meer bepaald de eerder klassieke of meer hoogculturele activiteiten (theater, dans of ballet, opera, klassieke muziek ...). Vooral de kansen om frequent te participeren zijn bij nogal wat activiteiten quasi nihil. In die zin is de occasionele klassieke erfgoedparticipatie ook wat betreft zijn of haar uithuizig receptieve cultuurparticipatie veel meer een occasionele participatie. Uitzonderingen hierop zijn bioscoopbezoek en (in mindere mate) het bijwonen van bepaalde concerten, zoals bijvoorbeeld pop- en rockconcerten.

Inzake het bibliotheekbezoek en het brede mediagebruik zijn er relatief weinig verschillen tussen het occasionele en frequente klassieke erfgoedparticipatiesegment. Uit de vraag naar de onderwerpen waarover men zich kan informeren via de media komt wel duidelijk naar voren dat de occasionele klassieke erfgoedparticipanten (veel) minder geïnteresseerd zijn in binnen- of buitenlandse politiek, economisch nieuws, cultureel nieuws en wetenschap of techniek. Het lijkt er desondanks op dat de participatieverschillen tussen beide profielen voornamelijk te herleiden zijn tot de uithuizige participatie. In de privésfeer zijn de respondenten uit beide segmenten ongeveer even actief. Dit bleek ook al het geval te zijn bij de private receptieve erfgoedparticipatie. Enkel wat betreft de online erfgoedactiviteiten zien we dat de respondenten met profiel 3 op bepaalde vlakken toch wel een stuk minder en minder vaak actief zijn dan diegenen uit het vijfde erfgoedsegment. Zo bezoeken ze bijvoorbeeld veel minder (vaak) websites van binnen- of buitenlandse erfgoedinstellingen en zoeken ze minder (vaak) historische informatie op. Zij zijn ook veel minder online actief vanwege een specifieke (historische) interesse of omdat ze bepaalde zaken willen bijleren of verder uitdiepen. En ook een reis of een uitstap voorbereiden gebeurt veel minder online.

Met betrekking tot de actieve participatie stellen we opnieuw vast dat de *matig geïnteresseerde occasionele klassieke erfgoedparticipanten* een gelijkaardig participatieprofiel hebben als de frequent klassieke erfgoedparticipanten. Enkel inzake het volgen van een creatieve of kunstzinnige hobby en het zelf uitoefenen van een dergelijke hobby scoren ze beduidend lager. De *matig geïnteresseerde occasionele klassieke erfgoedparticipanten* gaan ook minder en minder vaak op reis dan de frequente klassieke erfgoedparticipanten. Ze zijn ook minder geïnteresseerd in de geschiedenis van de plaatsen waar ze heen gaan en gaan minder op reis of uitstap omwille van de geschiedenis van de plaats in kwestie, wat dus ook tot uiting komt via hun online erfgoedactiviteiten.

In vergelijking met de frequente erfgoedparticipanten zijn er minder occasionele klassieke erfgoedparticipanten actief lid of bestuurslid van een niet direct aan erfgoed gerelateerde vereniging. Onder de leden valt enkel het lidmaatschap van sportverenigingen op. In vergelijking met de andere clusters zijn er namelijk beduidend meer actieve leden van een sportvereniging onder de occasionele klassieke respondenten.

Gegeven hun eerder occasioneel cultuur- en erfgoedparticipatiepatroon in combinatie met hun gematigde tot brede interesse, hun frequent mediagebruik en gerichtheid op actie (sport, reizen) menen we de *matig geïnteresseerde occasionele klassieke erfgoedparticipanten* best te kunnen koppelen aan de 'actiezoekers' en 'ontspanningszoekers' zoals Maya Caen ze beschreef in haar doctoraat, met uitlopers naar andere segmenten zoals de 'tv-kijkers'.

De matig geïnteresseerde occasionele volks-culturele erfgoedparticipanten (profiel 2)

De bevindingen die we hierboven beschreven met betrekking tot de *matig geïnteresseerde occasionele klassieke erfgoedparticipanten* gaan ook grotendeels op voor de *matig geïnteresseerde occasionele volksculturele erfgoedparticipanten*. In vergelijking met de frequente volksculturele erfgoedparticipanten participeren ze namelijk minder vaak en minder frequent aan uithuizig receptieve cultuuractiviteiten. Net zoals de occasionele klassieke erfgoedparticipanten zijn het dus ook veeleer occasionele uithuizige cultuurparticipanten *tout court*. In vergelijking met de occasionele klassieke erfgoedparticipanten liggen hun participatiekansen aan de meer klassieke of hoogculturele kunstvormen wel een stuk lager. Wat betreft de meer populaire uithuizige cultuuractiviteiten liggen de deelnamekansen tussen beide occasionele profielen ongeveer gelijk of hebben de occasionele volksculturele erfgoedparticipanten een (enigszins) hogere participatiekans. Zo zien we bijvoorbeeld dat de occasionele volksculturele erfgoedparticipanten een veel grotere kans hebben om naar optredens van populaire Vlaamse zangers of om naar kermissen en foren te gaan. Het verschil in oriëntatie dat we vaststelden met betrekking tot het erfgoed vinden we, net zoals bij de frequente erfgoedparticipanten, dus ook terug bij de algemene culturele interesse van de occasionele erfgoedparticipanten. Er is een groep met een meer klassieke hoogculturele oriëntatie en een met een meer populaire oriëntatie.

Daar waar de occasionele klassieke erfgoedparticipanten, net zoals de frequente klassieke of volksculturele erfgoedpartici-

panten, een breed en frequent mediagebruik laten zien, ligt dit bij de occasionele volksculturele erfgoedparticipanten enigszins anders. Net zoals de reeds besproken erfgoedprofielen kijken bijna alle occasionele volksculturele erfgoedparticipanten thuis frequent naar televisie (het zijn zelfs de meest fervente tv-kijkers), lezen ze vaak kranten en/of tijdschriften en luisteren ze frequent naar de radio. Ze lezen wel beduidend minder boeken en stripverhalen. Dit blijkt ook uit de bibliotheekbezoekerscijfers die een stuk lager liggen voor dit profiel. De *matig geïnteresseerde occasionele volksculturele erfgoedparticipanten* kijken ook minder naar films en tv-series op beeldrasters (ze gaan wel nog behoorlijk vaak naar de bioscoop) en luisteren minder naar muziek op geluidsdragers. Bovendien is het aandeel respondenten binnen dit erfgoedsegment dat niet surft op het internet een pak groter. Van diegenen die wel surfen is het aandeel respondenten dat online erfgoedactiviteiten onderneemt trouwens behoorlijk klein. Dit niet alleen in vergelijking met de *sterk geïnteresseerde frequente volksculturele erfgoedparticipanten*, maar eveneens in vergelijking met de *matig geïnteresseerde occasionele klassieke erfgoedparticipanten*. Daar waar dit laatste segment inzake hun online erfgoedgedrag eerder aanleunt bij de sterk geïnteresseerde erfgoedprofielen, neigen hun volksculturele tegenhangers eerder naar de 'niet-geïnteresseerden'. Ook aangaande hun motieven om online bepaalde erfgoedactiviteiten te verrichten is dit grotendeels zo. Alleen wat betreft het bezoeken van specifieke websites omdat ze er ergens anders iets over gehoord of gezien hebben en om een uitstap of reis voor te bereiden, springen ze boven het minst geïnteresseerde en minst actieve erfgoedpubliek uit.

Net zoals bij de frequente erfgoedparticipanten zien we dat het occasionele volksculturele erfgoedsegment in vergelijking met het occasionele klassieke segment heel wat minder geïnteresseerd is in mediaonderwerpen als politiek, economie, wetenschap of techniek en cultuur. Van alle reeds besproken erfgoedprofielen hebben ze de laagste interessegraad. Hun interesse in regionaal nieuws is dan weer bovengemiddeld groot, wat spoort met hun bovengemiddelde interesse voor lokale en regionale geschiedenis.

Een groot verschil met de frequente erfgoedparticipanten is het feit dat de occasionele volksculturele erfgoedparticipanten in tegenstelling tot de occasionele klassieke erfgoedparticipanten hoegenaamd niet meer of vaker zelf actief zijn in hun vrije tijd. Integendeel. Bepaalde vrijetijdsactiviteiten zoals het beoefenen van technische of multimediahobby's en van creatieve of kunstzinnige hobby's doen ze nog een stuk minder dan hun meer klassieke tegenhangers. Ook gaan ze minder en minder vaak op uitstap of op reis in binnen- en buitenland. En als ze op reis of op uitstap gaan, dan speelt de geschiedenis van de bestemming nog minder een rol.

Ook het aandeel respondenten dat actief lid of bestuurslid is van een vereniging buiten het klassieke erfgoedveld ligt lager dan bij de andere erfgoedprofielen die we reeds bespraken. Bij diegenen die lid zijn van een niet-erfgoedvereniging springt net als bij de occasionele klassieke erfgoedparticipanten het relatief hoge aantal leden van een sportclub in het oog. Daarnaast valt vooral de sterke oververtegenwoordiging van het aantal actieve leden van vrouwen- en/of mannenverenigingen op (Femina, Zilveren of Koperen Passer, Markant, Liberale Vrouwen ...). Een deel van de occasionele volkscultu- ▶

“Wanneer ze samengebracht worden met gegevens uit ander onderzoek (...) kunnen onze bevindingen de geïnteresseerde erfgoedwerker een aantal kapstokken aanbieden waarmee hij of zij aan de slag kan gaan bij het opstellen van een marketingplan en de uitbouw van een aanbod dat meerdere publieken gericht kan aanspreken.

rele respondenten maakt hun occasionele cultuuruitstappen wellicht in de context van de activiteiten van de vrouwen- of mannenvereniging waarvan ze lid zijn.

Aangezien de matig geïnteresseerde occasionele volksculturele erfgoedparticipanten nog minder uithuizig cultureel actief zijn dan hun klassieke tegenhangers, zelf relatief weinig activiteiten ondernemen in hun vrije tijd, thuis veel televisiekijken en vooral gericht zijn op meer volksculturele erfgoedthema's en populaire cultuur in het algemeen, kunnen we dit profiel het best koppelen aan de 'huismussen' en 'thuisgenieters' uit het doctoraatsonderzoek van Maya Caen, met opnieuw uitlopers naar de 'tv-kijkers'.

De niet in erfgoed geïnteresseerde non-participanten (profiel 1)

Over het laatste profiel of segment dat we konden onderscheiden op basis van onze latente klassen clusteranalyse kunnen we behoorlijk kort zijn. Het relatief beperkte interesse- en erfgoedparticipatiepatroon dat zo kenmerkend is voor dit profiel zien we namelijk terugkomen in verband met hun bredere vrijetijdsbesteding. In vergelijking met de vijf andere profielen en ongeacht het type activiteiten hebben de 'niet in erfgoed geïnteresseerde non-participanten' immers nagenoeg altijd de kleinste interesse- en participatiegraad. Dit wil niet zeggen dat ze überhaupt niets meer doen in hun vrije tijd. Zo kijkt de meerderheid onder hen nog heel frequent televisie, leest een groot deel dagelijks tijdschriften en/of kranten en is er zelfs een niet onaanzienlijke groep binnen dit segment die dagelijks surft op internet. In vergelijking met de andere profielen liggen deze cijfers echter steeds een beetje tot veel lager. Enige uitzondering is het lidmaatschap van een vereniging voor senioren. In dergelijke verenigingen is dit profiel sterk oververtegenwoordigd.

Gezien de beperkte interesse en participatie inzake erfgoed en cultuur in het algemeen binnen dit erfgoedsegment, kunnen we hen gemakkelijk linken aan de 'tv-kijkers' uit het onderzoek van Maya Caen.

Ter afronding

Uit bovenstaande meer diepgaande beschrijving van de zes onderscheiden erfgoedprofielen blijkt duidelijk dat het specifieke interesse- en participatiegedrag van de onderscheiden segmenten zijn weerspiegeling vindt in de bredere interesses

die mensen er op nahouden alsook in hun hiermee gepaard gaande bredere vrijetijdsgedrag. In die zin sluiten onze bevindingen nauw aan bij ander onderzoek, wat een vergelijking en verdere aanvulling van de gegevens tot op zekere hoogte mogelijk maakt. Ook wat betreft de verklarende factoren voor erfgoedinteresse en -participatie sluit ons onderzoek mooi aan bij het bredere cultuurparticipatieonderzoek. Theoretisch en louter informatief gezien levert onze studie dus heel mooie resultaten op. Toch blijft onze typologie wellicht te beperkt en te algemeen om als erfgoedwerker concreet mee aan de slag te gaan (zie ook kaderstuk). Hiervoor ontbreekt meer gedetailleerde contextinformatie die wij door de specifieke aard van ons onderzoek niet konden en/of wilden verzamelen en die anderen wel kunnen verzamelen en aanbieden. Desondanks denken we dat onze bevindingen, wanneer ze samengebracht worden met gegevens uit ander onderzoek (eigen publieksonderzoek, ander binnen- en buitenslands participatieonderzoek, onderzoek naar politieke en maatschappelijke oriëntaties, onderzoek over mediagebruik ...) de geïnteresseerde erfgoedwerker een aantal kapstokken kunnen aanbieden waarmee hij of zij aan de slag kan gaan bij het opstellen van een marketingplan en de uitbouw van een aanbod dat meerdere publieken gericht kan aanspreken. We hopen in ieder geval nog eens duidelijk gemaakt te hebben dat het denken over publiek en de wijze waarop dit al dan niet kan aangesproken worden niet altijd even evident is en bij voorbaat een doordachte en genuanceerde aanpak vereist.

Dr. Alexander Vander Stichele is stafmedewerker participatie en veldanalyse bij FARO.

1. Zie: A. VANDER STICHELE, 'Erfgoedprofielen in Vlaanderen', in: *faro | tijdschrift over cultureel erfgoed*, 6(2013)1, pp. 38-50.
Erratum: In de overzichtsfiguur op pag. 49 van dit eerste artikel zijn profielen 4 en 5 omgewisseld in vergelijking met hun beschrijving in de tekst.
2. Naast intrinsieke motieven, dit zijn deze waarbij de motivatie om iets te doen uit de persoon zelf komt, worden ook vaak extrinsieke motieven onderscheiden. Dit zijn zaken die buiten het individu liggen en die ervoor kunnen zorgen dat hij/zij iets doet. Het kan bijvoorbeeld zijn dat iemand naar een erfgoedactiviteit gaat omdat hij/zij meegevraagd wordt, lid is van een bepaalde vereniging die de activiteit organiseert, omwille van de vele media-aandacht, een gratis toegangsticket of sterke reductie krijgt ... Het spreekt voor zich dat dergelijke extrinsieke motieven een even grote rol, zo niet een grotere rol kunnen spelen om al dan niet een tentoonstelling te bezoeken. Zeker bij de niet-frequente of occasionele participanten zal dit het geval zijn. Doorgaans spelen bij een bezoek zowel intrinsieke als extrinsieke motieven. Belangrijk blijft dus dat de intrinsieke motieven en de daaraan gekoppelde verwachtingen zo veel mogelijk ingelost worden, zeker wanneer die door extrinsieke zaken (bv. media-aandacht) heel hooggespannen zijn. Voor meer info over Morris Hargreaves McIntyre, zie: www.lateralthinkers.com
3. Sommigen, zoals bijvoorbeeld MHM, gaan ervan uit dat de zogenaamde desinteresse van een groot deel van de bevolking voor erfgoed en erfgoedactiviteiten eerder te wijten is aan misverstanden, vooroordelen en verkeerde percepties met betrekking tot erfgoed en hetgeen je ermee kan doen. Heel wat mensen gaan volgens hen bijvoorbeeld niet naar musea omdat ze onvoldoende inzien dat ook musea sommige van hun behoeftes kunnen bevredigen. Het desinteresseprobleem is volgens hen dan ook grotendeels te herleiden tot een kennisprobleem en bijgevolg ook tot een communicatieprobleem van het erfgoedveld naar de bredere populatie. Via meer specifieke communicatie- en marketingcampagnes, zo betogen ze, zouden heel wat van de zogenaamde niet-geïnteresseerden overhaald kunnen worden om bijvoorbeeld toch maar eens een museum te bezoeken of aan een andere erfgoedactiviteit deel te nemen.
4. Door het verschil in vraagstelling en referentieperiode, evenals in de opgenomen variabelen voor het bepalen van de segmenten verschillen de gevonden segmenten uit beide onderzoeken sowieso. Vandaar dat de vergelijking tussen verschillende segmentatiemodellen nooit helemaal opgaat en steeds tentatief blijft.

Om na te gaan of de segmentatieoefening die we deden op basis van het bevolkingsonderzoek 'Vlamingen & het verleden' enige relevantie heeft voor erfgoedwerkers, organiseerde FARO op 18 juni een discussienamiddag over het thema. Het uitgangspunt waren vragen zoals: Welke inzichten verschaffen de erfgoedprofielen voor erfgoedorganisaties en -verenigingen?, Welke conclusies kunnen erfgoedorganisaties en -verenigingen daaruit trekken voor hun werking? Wat zijn de beperkingen van het werken met erfgoedprofielen? Wat laten ze niet toe. Zo trachtten we hier beter zicht op krijgen. Alhoewel het aantal deelnemers aan de discussie beperkt was, hoorden we toch stemmen uit het Vlaamse museum- en archiefveld, alsook van mensen actief in erfgoedbibliotheken en erfgoedcellen. De discussie leverde alvast een aantal relevante inzichten op.

Wat betreft de segmentering zelf vonden alle deelnemers aan de discussie het een zinvolle oefening, al was het maar omdat ze empirisch aantoonde wat velen intuïtief al veronderstelden met betrekking tot het profiel van hun bezoekers of de deelnemers aan hun activiteiten. De segmentering toont ook duidelijk aan wat het potentieel aan bezoekers is of kan zijn. Dit noopt enerzijds tot bezinning. Zo leeft het idee dat het erfgoedveld toch nog altijd mikt op de meest geïnteresseerde en meest frequent participerende segmenten, de *usual suspects* zeg maar. Anderzijds toont de segmentering ook wel duidelijk de limieten aan van het mogelijks te bereiken publiek. Bepaalde erfgoedthema's en dito activiteiten zijn nu eenmaal minder populair dan andere. In die zin kan de segmentering dienen om de soms irrealistische verwachtingen van bijvoorbeeld beleidsmakers met betrekking tot het te verwachten publieksbereik voor bepaalde acties of initiatieven te temperen en realistisch te maken. Een online gedigitaliseerd krantenarchief zal bijvoorbeeld nooit dezelfde populariteit kennen als een online beeldbank.

Door de duidelijke vaststelling uit het onderzoek dat verschillende publieken verschillende interessegebieden, verwachtingen en bezoekmotieven hebben, kunnen de erfgoedsegmenten een leidraad bieden voor de verdere publieks- en aanbodsontwikkeling van individuele erfgoedinstellingen of -organisaties. Toch zijn alle gesprekspartners ervan overtuigd dat de segmentering hoogstens een nuttig instrument is naast andere informatie die bijkomend moet verzameld worden en gebruikt in dit ontwikkelingsproces. Om echt aan de slag te gaan met de erfgoedprofielen worden ze nu immers te algemeen bevonden. Alhoewel de erfgoedinteresse en -participatie van de Vlamingen via het onderzoek heel diepgaand in kaart werd gebracht (wat natuurlijk de eerste doelstelling van het onderzoek was), bevatten de profielen volgens de deelnemers aan de discussienamiddag nog te weinig bredere levensstijlinformatie waar ze concreet kunnen op of rond werken. Zeker in vergelijking met commerciële segmentatiemodellen die gebaseerd zijn op een zeer breed amalgaam aan (vaak commerciële en minder gedetailleerde) gegevens, schieten de erfgoedprofielen tekort. Dergelijke segmentatiemodellen bieden namelijk niet

alleen een meer doorgedreven indeling van de bevolking aan, maar reiken de gebruiker tegelijkertijd concrete inzichten en handvatten aan om de gewenste doelgroepen zo effectief mogelijk te bereiken. Aangezien het uitgangspunt van onze bevraging niet marketinggeoriënteerd was, missen wij dergelijke informatie. Om verder inzicht te krijgen in de bredere levenswandel en interessesfeer van de onderscheiden segmenten en subsegmenten uit ons onderzoek dienen de bevindingen dus, waar mogelijk, aangevuld te worden met andere vergelijkbare onderzoeksresultaten.

Los van het feit dat de erfgoedprofielen uit ons onderzoek in hun breedte niet gedetailleerd genoeg beschreven worden om concreet mee aan de slag te gaan, spelen nog een aantal andere zaken. Zo vroegen de deelnemers aan het debat zich terecht af in welke mate de bevindingen uit een breed bevolkingsonderzoek vertaald kunnen worden naar een meer lokale situatie. Vinden we in een plattelandsregio of een stedelijke context bijvoorbeeld dezelfde erfgoedprofielen terug? Zo ja, in welke grootteorde? En wat met de kust met zijn specifieke populatie van oudere nieuwkomers die er hun oude dag komen slijten? Over nieuwkomers gesproken: een andere achillespees van het onderzoek is het feit dat er helemaal geen uitspraken kunnen gedaan worden over de erfgoedinteresse en -participatie van nieuwe Belgen. Zeker in de context van de groot- en centrumsteden is dit problematisch. Verschillende deelnemers aan de discussienamiddag pleitten er dan ook voor om doorgedreven bevragingen te organiseren op meer regionale of (groot)stedelijke schaal. Enkel zo kan de specificiteit van een regio of stad volledig in rekening worden gebracht. En dit niet alleen inzake bevolkingssamenstelling maar ook inzake erfgoedaanbod en andere zaken zoals bijvoorbeeld de lokale transportmogelijkheden. In combinatie met de eigen data die erfgoedinstellingen en -organisaties verzamelen via publieksonderzoek kan dan ook veel concreter en effectiever gewerkt worden rond publieks- en aanbodsontwikkeling. Vraag is natuurlijk of regionale en/of stedelijke beleidsmakers de noodzaak van een dergelijk duur onderzoek inzien en erkennen. Zeker in tijden van budgettaire malaise lijkt dit geen evidentie te zijn. ▶

Een korte reflectie over het nut en mogelijk gebruik van erfgoedprofielen in de gemeentelijke musea van Koksijde

Uit het FARO-bevolkingsonderzoek 'Vlamingen & het verleden' (2010) blijkt de interesse van de Vlaming voor het verleden en de geschiedenis. En laat dit nu net een belangrijk thema zijn voor de twee gemeentelijke musea van Koksijde: het Abdijmuseum Ten Duinen 1138 focust op de rol van de abdij O.-L.-V.- Ten Duinen en haar bewoners in de middeleeuwen, het NAVIGO-Nationaal Visserijmuseum op de geschiedenis van de visserij en de kustvaart. De link naar het heden en de toekomst wordt telkens zoveel en zo vaak mogelijk gelegd, direct in de vaste opstelling of indirect via tijdelijke tentoonstellingen, wetenschappelijke studiedagen en diverse publieksactiviteiten.¹

In beide musea worden doelgroepen tot nog toe 'traditioneel' omschreven en grosso modo ingedeeld naar:

- type gezelschap: individuele bezoekers (met leeftijdscategorieën: kinderen, jongeren, volwassenen, senioren) en groepen (met socioculturele verenigingen, scholen);
- geografische herkomst: Belgische bezoekers (met provinciale onderverdeling) vs. buitenlandse bezoekers (volgens regio/land van herkomst); eigen inwoners en tweede residenten zijn hierbij een belangrijke subdoelgroep.

Deze doelgroepen vormen de basis voor prijsdifferentiatie, communicatie en marketinggerelateerde acties.

Het besef dat er binnen deze doelgroepen een wezenlijk verschil is in interesse en bijgevolg ook in potentiële bezoekers is er, maar werd tot nu toe nog niet cijfermatig onderbouwd en gestaafd. Buikgevoel geeft aan dat we het thema van het Abdijmuseum moeilijker verkocht krijgen aan het brede publiek dan het thema van het NAVIGO-museum.

De voorgestelde erfgoedprofielen lijken een mogelijke verklaring te geven voor dit 'buikgevoel'. Het Abdijmuseum heeft als historisch-archeologisch museum een thema dat meer de klassieke erfgoedparticipaat aanspreekt (profielen 3, 5 en 6), terwijl het thema van het NAVIGO-museum een volkscultureel aspect *an sich* heeft (visserij als ambacht) en dus zowel de volksculturele als klassieke erfgoedparticipanten kan aanspreken (profielen 2 tot en met 6).

Louter procentueel bekeken op basis van de conclusies uit het onderzoek 'Vlamingen & het verleden' hebben beide musea vandaag dus een totaal andere bezoekersprojectie: 42 % van de volwassen Vlamingen (= som van de profielen 3, 5 en 6) voor het Abdijmuseum, en maar liefst 88 % of het dubbele voor het NAVIGO-museum. Een interessante conclusie die het potentieel van beide musea in hun huidige opstelling en benadering van hun respectievelijke thema kadert, en anderzijds bevestigt dat elk erfgoedprofiel zijn gading vindt in de Koksijdse musea.²

Publieksonderzoek zal het bezoekersprofiel van de Koksijdse gemeentelijke musea echter moeten bevestigen. Een miniversie van het gevoerde onderzoek 'Vlamingen & het verleden' voor de eigen musea leidt wellicht tot een bevestiging van de uitgewerkte erfgoedprofielen, met een specifieke segmen-

tering op maat van het betrokken museum. Op die manier zou elk museum een mooi beeld krijgen van de interesse en verwachtingen van zijn huidige bezoekers en gerichte acties kunnen genereren om de mate van tevredenheid te verhogen en herhaalbezoek te stimuleren.

Nieuwe invalshoeken inspireren ook tot frisse ideeën en acties om latente interesse om te buigen in actieve interesse en participatie. Waarom de meer volksculturele participant bijvoorbeeld niet warm maken voor de geschiedenis van de Koksijdse Duinenabdij met een tentoonstelling extra muros of een museale actie opzetten op maat van deelnemers aan de wekelijkse Visserijfolkloreavonden in de zomer?

Ook op vlak van samenwerking en potentiële nieuwe markten openen zich ongetwijfeld nieuwe perspectieven. Interessant zou ook zijn om verder te onderzoeken hoe je als museum best communiceert met de verschillende erfgoedprofielen. Waar haalt de volksculturele erfgoedparticipaat zijn informatie? Welke communicatiestrategie wordt het best toegepast voor de klassieke erfgoedparticipaat? En in welke samenstelling bezoeken de verschillende profielen een museum: als koppel, als gezin, in klein gezelschap met vrienden, in groep?

In het bevolkingsonderzoek wordt het 'brede publiek' gesegmenteerd op basis van erfgoedinteresse en -participatie. Interessant zou ook kunnen zijn om vanuit die erfgoedinteresse te onderzoeken hoe men staat tegenover ontwikkelingen en trends binnen relevante maatschappelijke sectoren, zoals onder meer de socioculturele sector: welke waarde hecht men aan duurzaamheid, persoonlijke ontwikkeling, creatieve expressie, *well-being*, enz.? Het kan allemaal helpen om de erfgoedprofielen nog accurater te typeren in functie van gerichte productontwikkeling.

De integratie van de erfgoedprofielen in de museale werking is volgens mij een goed uitgangspunt om nog meer publieksgericht te denken, te werken en te programmeren. Idealiter slagen we er ook in om, via linken te leggen met andere sectoren, de strategische communicatievraag: 'Wie willen we bereiken met welke middelen en hoe' om te buigen naar: 'Wie kunnen we bereiken met welke middelen en hoe'.

En *last but not least*: een betere kennis van je publiek brengt ongetwijfeld ook een grotere effectiviteit, coördinatie en betere inzet van mensen en middelen met zich mee. En laat dit nu echt een van de opdrachten zijn van de cel publiekswerking gemeentelijke musea Koksijde.

Nathalie Gyselinck, Coördinator publiekswerking gemeentelijke musea Koksijde

1. Jaarlijkse publiekstrekkingen voor het Abdijmuseum zijn het middeleeuws theaterfestival (1 mei) en het middeleeuws winterevenement (tussen kerst en nieuw); voor het NAVIGO-museum 'Paardenvissers in het museum' (opening en afsluiting van het garnaalseizoen) en de Visserijfolkloreavonden die elke vrijdag in juli en augustus plaatsvinden.
2. Het (weliswaar private) Delvauxmuseum vult als kunstmuseum het museale aanbod binnen de gemeente Koksijde mooi aan.
3. Aangezien het huidige kassasysteem niet veel meer toelaat dan de registratie van de (Belgische) postcodes, dringt een nieuw kassasysteem zich op. Om de nodige kruisverbanden te kunnen leggen, is het bijvoorbeeld essentieel om minimaal het geslacht van de bezoeker systematisch te registreren.

HOE DEELNEMEN?

Activiteiten aanmelden kan tot en met 2 december 2013. Nog geen precies idee over hoe je met dit thema aan de slag zal gaan? De coördinatie Erfgoeddag helpt je graag op weg met de nieuwe inspiratiegids.

De gratis inspiratiebrochure voor deelnemers kan je bestellen via info@erfgoeddag.be of 02 213 10 81. Voor meer informatie over Erfgoeddag kan je uiteraard ook steeds terecht op www.erfgoeddag.be.

Doe mee aan Erfgoeddag 2014!

Op zondag 27 april 2014 vindt de veertiende editie van Erfgoeddag plaats met als thema 'Grenzeloos'.

Grenzen: waar trek je die in erfgoedorganisaties? Wat toon of vertel je aan het publiek en wat niet? Tot waar krijgt het publiek inzage in wat er achter de schermen van je werking gebeurt? Hoe laat jouw collectie en de omgang ermee zien dat normen en waarden doorheen de tijd verschuiven en grenzen verlegd worden? Of confronteer het publiek met vragen, kansen en problemen die opduiken wanneer je

de grens – letterlijk – oversteekt met je collectie(s). In 2014 is het bovendien exact vijftig jaar geleden dat de Marokkaanse en Turkse migratie naar België op gang kwam na de bilaterale akkoorden in 1964. Een jubileum én een uitdaging. Kortom: een Erfgoeddag met onbegrensde mogelijkheden!

faro

Met steun van de
Vlaamse overheid

Schape karren of containers?

TEKST Sofie Clerix

Elk van de 115 historische gebouwen en ca. 40.000 voorwerpen in de collectie van het Openluchtmuseum van Bokrijk heeft zijn eigen verhaal. In 2011 restaureerde het Openluchtmuseum een van de museumgebouwen, een indrukwekkende langse schuur uit het polderdorp Oorderen. Een uitgelezen kans om het verhaal achter dit gebouw te onderzoeken en op de voorgrond te brengen.

Een kruisbestuiving

Net als in vele buitenlandse openluchtmusea ontsluit het Openluchtmuseum van Bokrijk tal van historische huizen door het verhaal achter het onroerend erfgoed te linken aan kapstokken en thema's uit de cultuur van het dagelijks leven. Een interessante vraag daarbij is hoe we via presentaties en/of bemiddelaars thema's behapbaar kunnen maken voor onze bezoekers. Zo tonen we bijvoorbeeld in het Hooghuis uit Tessenderlo in het museumdeel 'Kempen', sinds de herinrichting in 2011, een zondags eettafereel uit het midden van de 16e eeuw. De invulling van dit huis vormt een nieuwe vingeroefening in het presenteren van de kruisbestuiving tussen een specifieke bewonersgeschiedenis en meer algemene informatie over de cultuur van het dagelijks leven.

■ De schuur uit Oorderen. © Openluchtmuseum Bokrijk (vzw Het Domein Bokrijk), 2012.

■ Gezocht: bewoners van verdwenen polderdorpen. Ontmoetingsdag voor vroegere bewoners. © Openluchtmuseum Bokrijk (vzw Het Domein Bokrijk), 2012.

Daarnaast is het onze overtuiging dat we bezoekers niet enkel – correcte, onderbouwde – inzichten in het verleden moeten meegeven, maar er ook in moeten slagen om hen te verrassen en hun verbeelding en creativiteit uit te dagen. Dat was de opdracht die we onszelf stelden bij de ontwikkeling van de nieuwe tentoonstelling, die geen andere titel meekreeg dan de naam van het gebouw zelf: 'De schuur uit Oorderen'. Want dat is immers het verhaal dat ze vandaag vertelt.

De biografie van een schuur

De langse schuur uit Oorderen bevindt zich sinds 1966 in het Openluchtmuseum. De schuur is niet enkel uniek in haar soort, maar is ook het laatste en enige overgebleven gebouw uit het voormalige Antwerpse polderdorp Oorderen.

Vóór haar overbrenging in 1966 naar Bokrijk, bood de schuur – toen nog als onderdeel van de Berghoeve – voornamelijk onderdak aan stro en dieren. Tot 2010 had ze als museale functie om een indrukwekkende collectie historische karren en koetsen te huisvesten en te tonen aan bezoekers. Een jaar later werd een grondige restauratie van de schuur aangevat: het gebouw kreeg een nieuw rieten dak, het houtwerk werd behandeld, het schrijn- en metselwerk werden hersteld en de lemen vloer werd volledig vernieuwd.¹ De restauratie van de schuur nodigde tegelijkertijd uit om een kritische blik te werpen op het verhaal achter dit gebouw en op de 'vertaling' daarvan naar bezoekers.

Het museumteam zocht en vond heel wat informatie over de schuur.² De grootste uitdaging bestond erin om in dit kluwen van informatie een rode draad te vinden. Als kapstok en uitgangspunt kozen we ten slotte voor de theorie over 'the social life of things' en de notie van een 'cultural biography'.³ Vragen die we onszelf daarbij stelden, zijn: Welke impact heeft dit gebouw gehad op zijn bewoners en omwonenden? Waarom en hoe werd deze schuur gebouwd, gebruikt, verhuisd en hergebruikt? Welke *lieux de mémoire*⁴ zijn verbonden aan dit gebouw?⁵

De biografie begint bij de bouw van de schuur in Oorderen, vertakt in 1965 bij de afbraak van de schuur te Oorderen en

■ © Openluchtmuseum Bokrijk (vzw Het Domein Bokrijk). Foto: Els Verbakel, 2013.

gaat vervolgens verder via twee paden: enerzijds bij het Churchilldok, de geheugenplek in de Antwerpse haven die nu nog rest, en anderzijds in het Openluchtmuseum te Bokrijk, na de heropbouw. Gesteund en geïnspireerd door de poldergemeenschap (zie verder) en gevoed door academische inzichten en cijfers werden de hoogtepunten en de verschillende niveaus in het sociale leven en de culturele biografie van de schuur alsmaar duidelijker. Architectenbureau Lens°Ass Architecten vertaalde dit concept in een scenografie die de biografie van de schuur verbeeldt. In plaats van (opnieuw) dieren te huisvesten en hooi te stapelen of er (opnieuw) karren in te plaatsen, werden er containers in de schuur gestapeld; een opstelling die toelaat bezoekers te verwonderen en te prikkelen en die de schuur haar eigen verhaal laat vertellen tegen de achtergrond van een grotere geschiedenis, in casu de uitbreiding van de Antwerpse haven.

Met deze presentatie proberen we om bezoekers zoveel mogelijk informatie, perspectieven, nuancering en triggers aan te reiken, zodat zij uitgedaagd worden om zich naar aanleiding van de biografie van deze schuur vooral een eigen mening te vormen. Het museum velt geen finaal oordeel: voor ons is het wedervaren van deze schuur geen 'goed' of 'fout' verhaal. Wel proberen we via de nieuwe presentatie de ooit gemaakte keuzes en de consequenties van die keuzes weer te geven. Om dat te bereiken, werd er in de tentoonstelling 'De schuur uit Oorderen' expliciet voor gekozen om niet enkel het verhaal van een verdwenen polderdorp en de gedwongen verhuus van zijn bevolking te tonen, maar tevens de functie van havens in en voor Vlaanderen anno 2013 te duiden. Sommige bezoekers zullen de schuur uit Oorderen misschien zien als een 'aanklacht tegen' de havenuitbreiding, terwijl anderen mogelijk dit museumobject zullen gebruiken als een excuus in het voordeel van de economische vooruitgang. Het besef enerzijds dat wijzelf aan de basis liggen van het hedendaagse consumptiepatroon en anderzijds de wetenschap dat ook máár 115 historische gebouwen het verhaal van de landelijke architectuur in Vlaanderen illustreren in het Openluchtmuseum tonen aan dat ook dit non-fictieverhaal uit meerdere tinten grijs bestaat. Hoe dan ook is het onze taak als museum om mensen een genuanceerd beeld te helpen vormen over het verleden. Daar dienen musea voor. ▶

Grondtvig Leerpartnerschap 'Re-Active'

In 2012 gaf EPOS Vlaanderen (www.epos-vlaanderen.be) ons groen licht om binnen het Grondtvig-programma samen met vijf andere Europese openluchtmusea een tweejarige samenwerking op te starten rond volwasseneneducatie.⁶ Grondtvig-programma's hebben als doel een antwoord te zoeken op de uitdagingen die zich stellen door de veranderingen in de maatschappij en op de arbeidsmarkt.⁷ Het hoofdthema van onze samenwerking is 'Active Aging' (of ook: een vergrijzende bevolking actief betrekken). Deze doelstelling werd intussen geconcretiseerd en de geselecteerde projecten werden onderverdeeld in drie subthema's, zijnde 'communitybetrokkenheid en moderne tijden', 'vrijwilligers en intergenerationeel leren' en 'reminiscentie'. Het Openluchtmuseum Bokrijk toetst bovenstaande thema's af met de Europese collega's voor zowel de nieuwe opstelling in de schuur uit Oorderen als voor het museumdeel 'De sixties'. Gezien de specifieke kenmerken van openluchtmusea leren we *en passant* ook heel wat van elkaar en kunnen we volop netwerken. Tussen elke meeting houden de partners elkaar op de hoogte aan de hand van *progress reports*, waarin iedereen de voortgang van mekaars projecten kan volgen. We delen ervaringen en ideeën met onze partners, we leren van elkaars fouten en successen, we delen inzichten met elkaar en bouwen zo verder aan internationale inzichten.

Over de museumomheining heen

Ook voor de schuur uit Oorderen keken we in een voorbereidend onderzoek nadrukkelijk over de museumomheining heen. Naar het voorbeeld van het museumdeel 'De sixties', dat in 2012 opende, namen we ook hier diepte-interviews af van getuigen uit de biografie van de schuur en werd er een klankbordgroep opgericht. Zo ontmoetten we de na-

bestaanden van de laatste eigenaar: de kinderen van Jef en Constantia Van Alsenoy-Mous. Tegelijkertijd legden we contacten met het Poldermuseum van Lillo, waar we het bestuur van de Koninklijke Heemkundige Kring van de Antwerpse Noorderpolders ontmoetten. Dit vormde de start van een constructieve en productieve samenwerking: via hen kwamen we vervolgens in contact met de makers van beeldmateriaal en met vroegere bewoners van polderdorpen. Intussen werden er ook contacten gelegd met academici, met het gemeentelijk havenbedrijf en met het provinciaal havencentrum. We informeerden onze contacten, maar ook de bredere poldergemeenschap, over het project via lokale informatiekanalen. Het netwerk werd breder en de contacten werden intenser.

Naar het voorbeeld van de inspirerende cases die besproken werden tijdens de conferentie 'Museums and communities. The Heritage of Belonging',⁸ volgde het tentoonstellingsteam samen met de vroegere inwoners een bustour doorheen het havengebied, georganiseerd door de twee dienstcentra van het Zorgbedrijf Antwerpen. We kregen er de kans om de oud-Polderbewoners persoonlijk te informeren en te bevragen over de schuur in het Openluchtmuseum en enkelen van hen werden informeel geïnterviewd tijdens deze twee contactdagen. Heel wat 'boekfeiten' werden hierdoor genuanceerd, aangezien indrukken of procedures bijvoorbeeld afhankelijk waren van het dorp waar men woonde of de mensen die men kende. Tegelijkertijd lanceerden we een oproep via sociale media en plaatselijke nieuwskanalen voor oude (t)huissleutels. Deze sleutels werden door ontwerper-architect Bart Lens in een sleutelinstallatie verwerkt. De sleutelinstallatie verwijst naar de herinneringen die gebouwen vasthouden. Naast het schenken van (t)huissleutels kan elke bezoeker nog dagelijks bijdragen aan de tentoonstelling door te reflecteren over de vraag: "Wat maakt van jouw huis een thuis?". Net zoals ieders (t)huis, is deze imposante schuur van 19,3 op 32,5 meter en met een nokhoogte van 12,5 meter meer dan een bakstenen constructie met een rieten dak. Gebouwen herbergen heel wat verhalen.

■ Bezoekers worden uitgenodigd na te denken welke (im)materiële aspecten hun huis tot een thuis maken en hun eigen sporen na te laten. © Openluchtmuseum Bokrijk (vzw Het Domein Bokrijk). Foto: Els Verbakel, 2013

Nina Simon – The Participatory Museum⁹

In het najaar van 2012 organiseerde FARO een leesgroep waarin we inzichten mochten opdoen rond de participatieve methodes die Nina Simon beschrijft in haar boek *The Participatory Museum*.¹⁰ Deze theorie (maar zeker ook de vele voorbeelden) gaf het tentoonstellingsteam een kader waaraan de nieuwe tentoonstelling werd afgetoetst. Naast het bouwen van bruggen met sleutelfiguren en organisaties in het veld¹¹ willen we de bezoekers zelf laten participeren, opdat het verhaal niet alleen voor de poldergemeenschap maar ook voor elke bezoeker relevant kan zijn. Gesprekken met andere bezoekers en het lezen van elkaars fiches kan bijdragen tot het verbreden van de eigen blik.

Schape, karren én containers

In ons streven naar betekenisvolle presentaties in de historische huizen van het Openluchtmuseum vormt de schuur uit Oorderen een interessante oefening en case study. In dit verhaal over het verleden, heden en de toekomst van een gebouw proberen we de micro- en macrogeschiedenis samen te brengen in een betekenisvol geheel. Daarnaast hebben we er actief aan gewerkt om bruggen te bouwen met zowel de vroegere als de huidige gemeenschap rond Oorderen en de andere verdwenen polderdorpen. Dit project fungeert tegelijkertijd als een case om kennis en ervaring rond volwasseneducatie uit te wisselen met internationale partners. Die wisselwerking, waarbij expertise en inzichten uit verschillende niveaus en arena's samen werden gebracht, hebben we als zeer waardevol en verrijkend ervaren.

Het Openluchtmuseum Bokrijk ontsluit de verhalen die aan huizen, voorwerpen en praktijken verbonden zijn op diverse manieren: van de kruisbestuiving tussen algemene thematiek en specifieke bewonersinformatie in het Hooghuis uit Tessenderlo over de dialogen binnen de *Living History*, het zien, voelen, ruiken en proeven van boekweit in het woonhuis van Vorselaar tot het op pad gaan met de digitale ID's in 'De sixties'. Net zoals bij de schuur uit Oorderen is aan al deze verschillende narratieve vormen een intensief proces voorafgegaan. Deze verschillende invalshoeken van ontsluiting en bemiddeling spreken elkaar niet tegen, maar zijn juist bedoeld om verschillende types bezoekers aan te spre-

■ © Openluchtmuseum Bokrijk (vzw Het Domein Bokrijk). Foto: Els Verbakel, 2013

ken. De diversiteit aan bemiddeling in het museum vandaag weerspiegelt een waaier aan methodieken en inzichten. We beseffen dat we de bezoeker hierbij verschillende brillen aanreiken, en laten ons graag inspireren door het volgende citaat uit de catalogus van het Rautenstrauch-Joest-Museum: “*The spectrum of different types of presentation makes clear that (...) exhibitions do not simply reproduce reality, but always show it under a particular perspective. In a sense they represent a kind of conceptual navigation instrument, which insinuates a certain point of view and way of thinking. Thus, depending on their standing in society, museums have a powerful influence on the way things are interpreted.*”¹² Naast alle verhalen van de historische huizen en objecten vormt de kroniek van de verschillende museale interpretaties een minstens even boeiend verhaal.

Sofie Clerix (*1986) studeerde in 2008 af aan de KULeuven als Bachelor Secundair Onderwijs en behaalde daarnaast in 2011 aan de KULeuven het diploma 'Master of Science in Management'. Sinds 2010 werkt ze als stafmedewerker publieksbemiddeling en procesmanagement bij het Openluchtmuseum Bokrijk.

Met dank aan conservator Hilde Schoefs en Joyce Paesen, stafmedewerker wetenschappelijk onderzoek, voor het kritisch nalezen van deze tekst.

- S. CLERIX & J. PAESEN, 'Oorderse Berghoefschuur gerestaureerd', in: *Polderheem*, 47 (2012) 3, p. 8-12.
- J. PAESEN, 'De geschiedenis van de Berghoeve in Oorderen en zijn museale invulling in het Openluchtmuseum Bokrijk', in: *Poldergrond. Bijdragen over de geschiedenis van de Antwerpse noorderpolders*, 1 (2013) (in druk). www.bokrijk.be/nl/openluchtmuseum/detail/schuur-uit-oorderen.aspx (bezoekt op 24 juli 2013).
- A. APPADURAI, *The Social Life of Things. Commodities in Cultural Perspective*. New York, New School University, 1988.
- H. SCHOEFS, 'The barn from Oorderen. A brave new world revisited', in: KRSTOVIC (ed.), *Yearbook 2013 Open Air Museum From Another Perspective*. Sirogojno, Open air museum OLD VILLAGE Serbia, 2013, p.100-123.
- P. NORA & D.P. JORDAN, *Rethinking France: Les Lieux de Mémoire, Volume 1: The State*. Chicago, University of Chicago Press, 2001.
- Het leerpartnerschap valt onder het Grundtvig Lifelong Learning-Programma en loopt van 2012-2014. De betrokken partners zijn de volgende openluchtmusea: Jamtli (Zweden), Beamish (Verenigd Koninkrijk), Den Gamle By (Denemarken), Skansen (Hongarije) en Maihaugen (Noorwegen).
- Grundtvig algemene informatie, op: www.epos-vlaanderen.be/?CategoryID=205 (bezoekt op 24 juli 2013).
- 'Museums and communities. The Heritage of Belonging' 9 en 10 november 2012, NAI Nederlands Architectuurinstituut, Rotterdam
- N. SIMON, *The Participatory Museum*. Santa Cruz, MUSEUM 2.0, 2010.
- In het najaar van 2012 organiseerde FARO. Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed een leesgroep rond het boek *The Participatory Museum* van Nina Simon voor een twintigtal erfgoedwerkers. Tijdens de vier bijeenkomsten werden telkens een drietal hoofdstukken besproken waarbij er voorbeelden en ervaringen werden uitgewisseld en bevindingen werden geformuleerd.
- F. VANTOMME, J. VAN LEEUWEN, H. VAN GENECHTEN, D. NUYTTENS, J. NEYRINCK EN M. JACOBS, *Makelaardij in erfgoed. Praktijkkennis voor bruggenbouwers*. FARO. Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed vzw, Brussel, 2011 (pag. 20)
- J. ENGELHARD & K. SCHNEIDER (EDS.), *People in their Worlds. The New Rautenstrauch-Joest-Museum. Cultures of the World*. Keulen, Wienand, 2010 (citaat p. 73).

Archieven als educatoren

Werkbezoek bij het departement Education and Outreach van The National Archives

TEKST Bart De Nil

Dat educatie een steeds belangrijker werkterrein wordt voor archieven hoeft amper nog een betoog. Als het aankomt op het aanleveren van materiaal en kennis hebben archieven immers een enorm potentieel in huis. Het ontbreekt hen echter nog aan expertise over hoe ze educatie structureel kunnen inbedden in hun reguliere werking. Op zoek naar nieuwe inzichten en inspirerende praktijkvoorbeelden voor de Vlaamse archiefsector heb ik mij een week lang laten onderdompelen in het departement Education and Outreach van The National Archives in het Verenigd Koninkrijk.

■ © The National Archives, ref. E 163/24/31/9

De rat die het archief redde (door het op te eten)

Even terug in de tijd: het bijwonen van een lezing van Andrew Payne, hoofd van het departement Education and Outreach van The National Archives, tijdens de DISH-conferentie van 2009, maakte me nieuwsgierig. Paynes verhaal over de principes die schuilgaan achter de werking van zijn departement was voor mij een oogopener.¹ Hij deed mij inzien dat educatie een fundamentele rol kan spelen in de maatschappelijke positionering van archieven, op voorwaarde dat ze structureel is ingebed in de reguliere werking en niet iets is wat er nu en dan bijkomt.

In de jaren die volgden verwierf ik, onder meer dankzij projecten zoals 'Expert in de klas' en 'EPICS', kennis en expertise over erfgoededucatie in het algemeen en over het gebruik van digitale erfgoedcollecties in het onderwijs in het bijzonder. Het zal voor niemand een verrassing zijn dat daarbij vooral musea in beeld komen. Voor hen is educatie nu eenmaal een kerntaak. Ook uit onderzoek blijkt dat de brede archiefsector niet vooroploopt als het op erfgoededucatie aankomt. De redenen hiervoor werden kernachtig samengevat in een opmerking uit de focusgroep Archieven en documentatie, georganiseerd in het kader van het onderzoek *Erfgoededucatie in het Vlaamse onderwijs*: "We vallen zeer vaak tussen wal en schip, ook op financieel vlak, daarom moeten we duidelijk prioriteiten stellen. De mogelijkheid om voldoende tijd te investeren ontbreekt en onderwijs is niet prioritair."² Nochtans bestaat er binnen het onderwijs een behoefte aan goede educatieve pakketten uit de erfgoedsector. En archieven zijn bij uitstek geplaatst om dit materiaal aan te leveren. De schaarse voorbeelden op het terrein, zoals de educatieve webmodule 'Jongens en meisjes: een duik in het verleden' van het Archiefcentrum voor Vrouwengeschiedenis, bewijzen dit.³

In 2012 was het tijd, vond ik, om de educatieve werking van The National Archives als inspirerend praktijkvoorbeeld naar Vlaanderen te halen. Hun Education Service geldt internationaal als hét schoolvoorbeeld van een educatieve werking door een archief. Deze afdeling biedt aan leerkrachten en leerlingen uitmuntende en innovatieve diensten aan zoals workshops, online lessen, podcasts en virtuele tentoonstellingen. De educatieve website van The National Archives ontving al verscheidene onderscheidingen.⁴ Door leerlingen de kans te

geven om primaire bronnen te gebruiken en zo aan de slag te gaan met geschiedenis, heeft The National Archives zijn collecties naar een nieuw publiek gebracht en helpt het bij het creëren van de historici en archivariissen van morgen. Na enkele voorbereidende contacten kwam Andrew Payne eind 2012 naar Brussel om er tijdens de conferentie 'Erfgoed & Games Level 2' een lezing te geven over de online educatieve games van het archief. De lezing werd gevolgd door een masterclass over archieven en educatie.⁵

Uit de enthousiaste reacties van de deelnemers aan de masterclass bleek dat archivariissen de meerwaarde van educatie inzien. Sommigen van hen zouden maar al te graag een educatieve werking hebben, maar er gaapt vaak een Rubicon tussen willen en kunnen. Voor alle duidelijkheid: The National Archives telt zo'n 600 personeelsleden, ontvangt jaarlijks meer dan 35 kilometer archief en werkt met een budget van ruwweg 45 miljoen euro. Om een idee te krijgen van de schaal van het archief, gesitueerd in een rustig groen stadsdeel van Londen, kreeg ik als opwarming van mijn bezoek een inspirerende *tour d'horizon* achter de schermen. Het onthaal met museum, restaurant en koffiebar, de verschillende departementen en de schaal van de depots, de restauratieruimten en de leeszalen maakten mij meteen duidelijk dat hier met andere maatstaven dan in Vlaanderen wordt gewerkt. De rondleiding eindigde met een voorstelling aan de twaalf medewerkers van het departement Education and Outreach. Het is uiteraard logisch dat een archief met veel middelen en een contingent educatieve medewerkers een uitgebreid aanbod voor het onderwijs kan ontwikkelen. Maar Payne maakte tijdens zijn masterclass duidelijk dat het hier in de eerste plaats gaat over het aanleren van enkele methodieken die archivariissen in staat stellen om archiefdocumenten te vertalen naar het onderwijs. En dan kan zelfs een klein eenmansarchief, liefst in samenwerking met andere erfgoedactoren en het onderwijs, een educatieve werking ontwikkelen.

Om de geschiedenis en vooral het belang van het archief aan leerlingen duidelijk te maken, begint elke workshop in The National Archives met een foto van een gemummificeerde rat. Het beest werd in 1836 tussen fragmenten van een perkament gevonden door de vijftienjarige Henry Cole. Cole, die pas was begonnen werken in de Britse overheidsadministratie, vond dat deze rat, die zich had volgevreten met overheidsdocumenten, hét bewijs vormde voor de erbarmelijke toestand waarin de overheid haar documenten beheerde. Hij gebruikte de rat in een campagne voor het verbeteren van de bewaaromstandigheden van overheidsdocumenten. Dit leidde uiteindelijk tot de oprichting van het Public Records Office, dat we nu kennen als The National Archives. Als eerbetoon werd de rat als een publiek overheidsdocument op-

“De Education Service van The National Archives geldt internationaal als hét schoolvoorbeeld van een educatieve werking door een archief [...] Voor alle duidelijkheid: The National Archives telt zo'n 600 personeelsleden, ontvangt jaarlijks meer dan 35 kilometer archief en werkt met een budget van ruwweg 45 miljoen euro.

■ Propagandaposter, onbekende kunstenaar. Een groep leerlingen uit het basisonderwijs van een Amerikaanse school kreeg via webconferentie les over propaganda tijdens de Tweede Wereldoorlog aan de hand van affiches. © The National Archives, INF 3/140

genomen in de collectie, met als beschrijving: “specimens of decayed documents”.⁶ U kan dit archiefstuk opvragen in de leeszaal van The National Archives.

Van documenten kun je leren!

Zoals vermeld bood The National Archives mij in februari van dit jaar de gelegenheid om een week mee te lopen in het departement Education and Outreach; hoewel mee hollen een passendere omschrijving is. Het weekprogramma stond immers eivol met vergaderingen, gesprekken met de stafleden over online leerbronnen, virtuele klassen, inclusie en diversiteit én het volgen van een reeks workshops met schoolklassen.

De overtuiging dat archieven kinderen aan het denken zetten, is het basisprincipe waarop de werking van de Education Service is gebaseerd. Onder het motto ‘archieven zijn om mee te werken, niet om naar te kijken’ laten ze leerlingen bronnen onderzoeken. Om hen hiertoe aan te zetten, worden er algemene vragen gesteld. Leerlingen krijgen dan bronnen ►

waarmee ze de antwoorden op die vragen kunnen vinden. Daarbij is de context zéér belangrijk. Het is de reden waarom er steeds volledige originele documenten worden gebruikt in plaats van fragmenten in een ander lettertype los van het document, zoals vaak het geval is. De historische context, de fysieke aanwezigheid van de bron is van belang voor de leerlingen. Daarom wordt de bron ook niet 'versimpeld' door ze te transcriberen of te vertalen naar een hedendaags taalgebruik. Leerlingen moeten de vaardigheden om bronnen te lezen onder de knie krijgen. Het doel is immers het verwerven van een kritische historische onderzoekskompetentie. Hierbij gebruikt de Education Service soms technologische hulpmiddelen zoals webmodules, games of webconferenties. Die bieden een toegang en zorgen voor betrokkenheid van de leerlingen. Maar het blijven hulpmiddelen. De essentie is steeds het leren van onderzoeksvaardigheden aan de hand van documenten.

Train the trainer

Een groot deel van hun tijd besteden de educatieve medewerkers aan het geven van workshops aan schoolklassen. Elk jaar wordt er in het archief en door middel van videoconferenties en het virtueel klaslokaal aan zo'n 1.500 leerlingen les gegeven. Een behoorlijk aantal, maar slechts een fractie van het aantal leerlingen dat ze willen bereiken. Om het bereik van het archief naar het onderwijs te vergroten, besliste het departement recent om zich in de nabije toekomst toe te spitsen op het opleiden van leerkrachten in het gebruik van archiefstukken bij hun lessen. Het objectief is om zo'n zeshonderd leerkrachten per jaar intensief op te leiden. De rekensom is vlug gemaakt als u weet dat elke leerkracht jaarlijks gemiddeld aan zo'n driehonderd leerlingen lesgeeft.

Ik was getuige van zeer interessante workshops met schoolklassen over thema's zoals de opstanden onder de Tudors, de Suffragettes en de Amerikaanse burgeroorlog. Ze waren voor mij als participierend observant het bewijs dat je met archiefdocumenten kunt lesgeven. De workshops verlopen volgens een vast schema dat strikt wordt gevolgd en leerlingen wil leren hoe ze op een kritische manier historische bronnen kunnen analyseren. Voor klassen die de eerste maal het archief bezoeken, begint de workshop met een introductie over het archief (cf. de rat) en over wat archiefonderzoek inhoudt. Op dat laatste wordt dieper ingegaan tijdens een 'Personal Study'-sessie voor A-levelleerlingen die een paper moeten schrijven. Dan worden hen enkele onderzoeksvaardigheden

“ De overtuiging dat archieven kinderen aan het denken zetten, is het basisprincipe waarop de werking van de Education Service is gebaseerd. Onder het motto 'archieven zijn om mee te werken, niet om naar te kijken' laten ze leerlingen bronnen onderzoeken. [...] De historische context, de fysieke aanwezigheid van de bron is van belang voor de leerlingen. Daarom wordt de bron ook niet 'versimpeld' door ze te transcriberen of te vertalen naar een hedendaags taalgebruik.

bijgebracht zoals het zoeken naar verwijzingen in een catalogus, het opvragen van een archiefstuk in de leeszaal en het manipuleren van archiefstukken. In het bijzonder de mogelijkheid die de leerlingen tijdens alle workshops krijgen om archiefstukken, zelfs waardevolle specimens, te bekijken en te manipuleren, vormt zeker een meerwaarde. Leerlingen vinden originele documenten geweldig en ze springen er veel voorzichtiger mee om dan het merendeel van de onderzoekers in de leeszaal.

Ik was in het bijzonder geïnteresseerd in hun webconferentielessen. In Vlaanderen experimenteert FARO via 'Expert in de klas' al enkele jaren met deze methodiek waarbij een klas via een webconferentieverbinding in contact staat met een erfgoedinstelling. In The National Archives staat dit concept al jaren op punt. Ik observeerde een verbinding waarbij een grote groep leerlingen uit het basisonderwijs van een school in de Verenigde Staten les kreeg over propaganda tijdens de Tweede Wereldoorlog aan de hand van affiches. Hoewel zij mijlen verder staan met het gebruik van webconferentieverbindingen bleek dat ze ook iets van ons konden opsteken. Het educatieteam liep al een tijdje rond met het idee om een aanbod te creëren voor kinderen met autisme. Ze waren dan ook zeer geïnteresseerd toen ze vernamen dat FARO in het kader van 'Expert in de klas 3' een paar maanden later een webconferentieverbinding tussen een autismeklas van het MPI GO! De Oase en het museum Huis van Alijn in Gent zou organiseren. Dit resulteerde in een bezoek van Elisabeth Skeaping van het educatieteam op 25 april 2013 aan Gent om deze pilootles bij te wonen en met de projectpartners ervaringen uit te wisselen over het vertalen van de webconferentielessen naar kinderen met autisme.

Wat mij tijdens mijn studiebezoek opviel, was de bekwaamheid van de workshopleiders. Het waren stuk voor stuk gedreven lesgevers met een grondige archivalische kennis en een stevige historische achtergrond. Uit de gesprekken die ik met hen had, bleek dat ze zichzelf steeds in vraag durfden te stellen en open stonden voor soms kritische opmerkingen van een buitenstaander. Ze vroegen mij om mijn bedenkingen in een rapport te gieten, dat ze zouden meenemen in een evaluatie van hun werking. Wat een bevestiging is van het adagio dat goede educatie eerst en vooral een kwestie is van gedreven mensen die beschikken over de juiste competenties en kennis.

Online educatie

Naast de workshops ter plaatse biedt het archief ook op zijn website een heel sterk educatief aanbod aan. Dat varieert van korte lessen met enkele vragen over één bron tot uitgebreide lessen met meer dan dertig verschillende bronnen waarmee leerlingen onderzoekskompetenties ontwikkelen. In een gesprek met Clare Horrie, de Education Web Manager, kwam ik te weten dat achter de online lessen dezelfde educatieve principes schuilen maar dat het ontwikkelen ervan toch een andere aanpak vergt. Vooral bij de samenstelling van online lessen is de selectie van bronnen van fundamenteel belang. Goede bronnen bevatten meerdere lagen, geven een opinie of een idee weer en brengen conflicterende feiten naar boven. Daarnaast is het steeds zoeken naar een balans tussen de informatie van de bron en de visuele ondersteuning. Een ar-

chief bevat immers meer dan documenten. Foto's, affiches enzovoort worden dus als illustratie en als bron gebruikt.

Bij het ontwikkelen van online lessen wordt er bijzonder veel aandacht besteed aan de toegankelijkheid voor blinden en slechtzienden. Zo is er steeds een transcriptie van alle modules en vormt geluid een belangrijke ondersteuning. Deze manier van werken helpt trouwens ook leerlingen die minder leesvaardig zijn. Voor hen wordt ook steeds een 'simplified transcription' voorzien, een transcriptie samengevat met eenvoudig taalgebruik. Alles kan als pdf worden gedownload zodanig dat leerkrachten het materiaal als hand-outs in de klas kunnen gebruiken.

De cijfers liegen niet: de educatiewebsite wordt zo'n 3.500.000 keer per jaar geraadpleegd en er wordt zo'n 1.500.000 maal iets gedownload. De reden voor dit succes is, naast de kwaliteit van het educatief materiaal, het feit dat het aanbod op maat is gemaakt volgens het curriculum van de verschillende onderwijsniveaus in Groot-Brittannië. Met andere woorden: gesneden brood. Dit betekent niet dat er geen verbetering mogelijk zou zijn. Zo biedt het webplatform geen mogelijkheid tot interactie met de gebruikers en wordt er te weinig gebruikgemaakt van audiovisuele bronnen. Dit is voor The National Archives een aandachtspunt om te kunnen evolueren naar een meer participatief archief waarbij gebruikers in virtuele omgevingen worden betrokken bij de archiefwerking.

Een archief dat 'uitreikt'

Educatie zorgt ervoor dat het archief wordt gebruikt door en relevant wordt voor andere dan de traditionele doelgroep (de onderzoekers van allerlei slag). Daarom is het bijna vanzelfsprekend dat de educatieve medewerkers van The National Archives in hun departement samenwerken met collega's die werken rond *outreach*. De basisgedachte van *outreach* is im-

“ De educatiewebsite wordt per jaar zo'n 3.500.000 keer geraadpleegd en er wordt zo'n 1.500.000 maal iets gedownload. De reden voor dit succes is, naast de kwaliteit van het educatief materiaal, het feit dat het aanbod op maat is gemaakt volgens het curriculum van de verschillende onderwijsniveaus in Groot-Brittannië.

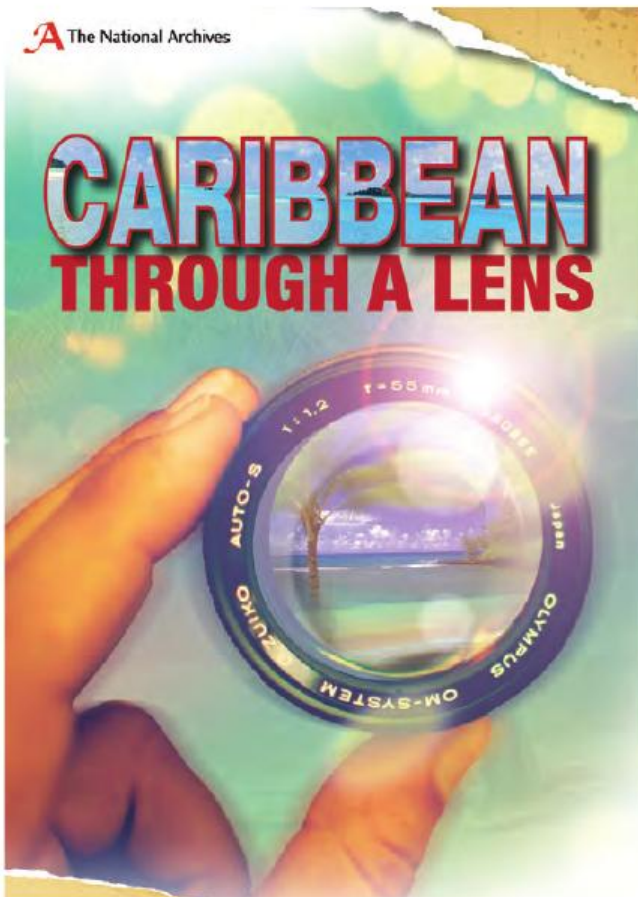
mers dezelfde als deze van educatie: het ontwikkelen van een werking en een aanbod voor andere dan de traditionele doelgroepen van het archief. Ervoor zorgen dat het archief meer is dan een bewaarplaats van ons geheugen en een exclusieve speeltuin voor onderzoekers. Het gaat dan over het reiken naar etnisch-culturele minderheden, kansengroepen en het werken rond diversiteit zowel binnen als buiten het archief.

De basisgedachte daarbij is het 'mainstreamen' van diversiteit in de organisatie. Wat betekent dat diversiteit, in de meest brede betekenis, automatisch onderdeel is van de reguliere werking van het archief. Het gevolg is dat de aandacht voor de niet-traditionele doelgroepen, zoals etnisch-culturele minderheden of mensen met een beperking, niet blijft steken bij een occasioneel project dat 'erbij komt' wanneer er eens extra middelen voorhanden zijn. De ambities liggen heel wat hoger, waarbij diversiteit structureel wordt ingebed in de publiekswerking, er wordt gewerkt aan het ontsluiten van de collectie, het gebouw toegankelijker wordt gemaakt, diversiteit ook wordt doorgevoerd in het personeelsbeleid, de collectievorming, de communicatie, enzovoort.

'Caribbean through a lens' is een mooi voorbeeld van hoe The National Archives, samen met andere erfgoedpartners en de migrantengemeenschap, zijn collectie laat ontdekken en gebruiken.⁷ In dit geval inspireerden de fotocollecties over ►

■ Bij de ingang van The National Archives loopt u voorbij een wereldbol met mythische figuren. Dit kunstwerk is een van de resultaten van het project 'There be monsters' tussen het archief en de welzijnssector.
© The National Archives.
Foto: Chris Reynolds

■ Met het project 'Caribbean through a lens' stelde The National Archives duizenden foto's over de Caraïbische eilanden ter beschikking met de bedoeling te informeren over de eilanden en de diversiteit aan culturen en nationaliteiten. Een van de deelaspecten, het 'Kingsway Project', maakte met de foto's een tentoonstelling en educatieve brochure bestemd voor bibliotheken, scholen en gebruik door de gemeenschap. <http://kingswayproject.2daywv.com>

■ Een boer en zijn vrouw komen terug thuis na hun dagtaak, Guyana, 1953. Medewerkers stellen illustraties via 'Caribbean through a lens' ter beschikking met de vraag tot reacties. Wie kent er verhalen bij het getoonde, welke herinneringen roepen de foto's op, welke mensen worden herkend en wanneer kunnen de foto's worden gedateerd? Zie ook www.flickr.com/photos/nationalarchives/7630709530/in/set-72157630712109326
© The National Archives, CO 1069/366

“De basisgedachte van outreach is dezelfde als deze van educatie: het ontwikkelen van een werking en een aanbod voor andere dan de traditionele doelgroepen van het archief. Ervoor zorgen dat het archief meer is dan een bewaarplaats van ons geheugen en een exclusieve speeltuin voor onderzoekers. Het gaat dan over het reiken naar etnisch-culturele minderheden, kansengroepen en het werken rond diversiteit zowel binnen als buiten het archief.”

de Caraïben mensen uit de Caraïbische gemeenschap bij het maken van tentoonstellingen, workshops, herdenkingsmomenten, intergenerationele projecten en gedichten. Deze thematische aanpak is zeer zichtbaar en wordt wel meer gebruikt door archieven die werken over en met het erfgoed van etnisch-culturele minderheden. Het is op langere termijn echter duurzamer om te werken aan de toegangen tot de collectie. Dat gaat dan van technische aanpassingen van de website voor blinden tot het verrijken van de beschrijvingen voor niet-traditionele gebruikers. Een voorbeeld van zo'n verrijking in The National Archives zijn de beschrijvingen van militaire archieven. Hierbij werd extra aandacht besteed aan de beschrijving van de inhoud van deze archieven, het verduidelijken van het vakjargon en het aanbieden van hulpmiddelen zoals naamindexen.⁸ In het verlengde hiervan wordt ook het potentieel van de archiefcollectie voor het onderzoek naar gelijkheid en integratie doorgetrokken in de beschrijvingen. Een voorbeeld is het archief van de Britse pensioenadministratie. The National Archives gebruikt de discussie, die binnen die administratie tijdens de voorbije vijf decennia werd gevoerd, over de pensioenleeftijd van personen die een sekseverandering ondergingen als een voorbeeld van hoe archieven breder kunnen worden ingezet. In dit geval voor de geschiedenis van de perceptie over transseksualiteit in de maatschappij.⁹

Het 'mainstreamen' van diversiteit in The National Archives is een traject dat jaren heeft geduurd en waaraan nog steeds wordt gewerkt. Ze staan wel al zo ver dat hun beleid rond diversiteit en gelijkheid in het actieplan is geïntegreerd en dat er elk kwartaal wordt bekeken of de gestelde doelen werden gehaald. Het inbedden van diversiteit is er niet gekomen door een Copernicaanse omwenteling, maar werd eerder stapsgewijs gerealiseerd aan de hand van kleine projecten die werden opgezet door het Outreach-team. Een van die projecten was 'There be monsters' uit 2004.¹⁰ Het Outreach-team realiseerde dit project samen met Workshop & Company, een kleine organisatie die door middel van creatieve workshops volwassenen met mentale problemen en beperkingen helpt bij het verwerven van vaardigheden en een positief zelfbeeld, zodat ze beter kunnen participeren in de maatschappij en de arbeidsmarkt. De kaartencollectie was de initiële inspiratiebron voor dit project. De doelstelling was om de imaginaire en mythische wezens, zoals monsters en zeemeerminnen, die op de oudste kaarten staan afgebeeld, te gebruiken om volwassenen met een mentale ziekte te inspireren. De 'klanten' van Workshop & Company kregen workshops die werden geleid door restauratoren, specialisten in oude kaarten en me-

Slavery

How did the Abolition Acts of 1807 and 1833 affect the slave trade?

As soon as Europeans began to settle in America, in the early 16th century, they imported enslaved Africans to work for them. As European settlement grew, so did the demand for enslaved people. Over the next 300 years more than 11 million enslaved people were transported across the Atlantic from Africa to America and the West Indies, and Britain led this trade from the mid-17th century onwards. Ports such as Liverpool and Glasgow sent out many sailing ships each year, bringing great prosperity to their owners. Many other ships also grew rich on the profits of industries which depended on slave-produced materials such as cotton, sugar and tobacco.

The campaign in Britain to abolish slavery began in the 1780s, supported by both black and white abolitionists. The battle was long and hard-fought, with pro-slavery campaigners arguing that the slave trade was important for the British economy and claiming that enslaved Africans were happy and well-treated. However, the frequent rebellions by enslaved Africans and evidence of the appalling conditions endured by them during and after transportation led to growing support for the demands to abolish the slave trade.

Eventually, in 1807, Parliament passed an Act for the Abolition of the Slave Trade, which abolished the trade for Britain in enslaved peoples between Africa, the West Indies and America.

The pro-slavery campaigners had argued that without new enslaved Africans being traded slave-owners would treat their existing slaves better. However, it was clear that enslaved people were still harshly treated and many continued to rebel against their enslavement. In 1833 Parliament passed a further act to abolish slavery in the British West Indies, Canada and the Cape of Good Hope (southern Africa), meaning that it was now illegal to buy or own a person. However, slavery continued in other areas of the British Empire including the territories run by the East India Company, Ceylon (modern day Sri Lanka) and the Hebrides. Between 1800 and 1809 the Royal Navy's West Africa Squadron succeeded in 1,000 slave ships and freed about 150,000 Africans but, despite this, it is estimated that a further 1 million people were enslaved and transported throughout the 19th Century.

Time periods

1492
Medieval
1485
Early Modern

Download

Download as a PDF
Download the lesson as a PDF (0.60MB)

Related resources

Bassa's Rebellion
How and why did the enslaved Africans of Barbados rebel in 1680?

Links

Sin of the South
A useful site with lots of enslavement related images and resources.

Part 0606
A site detailing some of the UK's most shipping ports, including their links to the enslavement trade.

Anti-slavery.org
This site gives information about enslavement in the 19th Century, as well as providing resources about African enslavement.

Tasks

1. Read Source 1. Look at the names on the document.

- These enslaved people originated in Africa. Are these African names? Who named them?
- How many names do the enslaved Africans have? Why weren't they given surnames?
- Which enslaved people are male and which are female? Does their gender make any difference to how they were treated by the court?
- Domitius had been a French possession until 1763. Which of the slaves have French names?

Source 1

2. Now look at the charges against the enslaved Africans in Source 1.

- What have most of these enslaved people been charged with?
- Domitius is quite a small island. When the first census was carried out there in 1828 the population (whites and blacks) was only 14,000. What does this document tell you about the scale of resistance by runaway?

3. There are 13 enslaved Africans listed in the document.

- How many were charged? How many whipped? How many detained?
- What happened to Pierre (January 2807)?
- Why do you think the offences handed out were so lenient?
- What would you say about this document if you were a British abolitionist working for the total abolition of slavery?

Op de website worden uitgewerkte lessen aangeboden. Leerlingen leren aan de hand van het materiaal hoe ze historische bronnen moeten lezen en analyseren. De medewerkers maken voor de online bronnen een selectie van elementen die meerdere lagen bevatten, een opinie geven of conflicterende feiten naar boven brengen. Naast de informatie van de bron zorgt men ook voor voldoende visuele ondersteuning met foto's, affiches e.d. www.nationalarchives.gov.uk/education

gecreëerd waar u eerst wat kan snuisteren in de shop of het museum om daarna een koffie te drinken vooraleer naar de leeszaal te gaan.

En wat daarna?

Dit werkbezoek vormt een onderdeel van een intense samenwerking tussen FARO en The National Archives. Onder de noemer 'praktijkontwikkeling' is het onze bedoeling om hun expertise naar Vlaanderen te brengen. Met in het achterhoofd dat ook The National Archives graag van Vlaanderen willen leren. Concreet organiseren we in het voorjaar van 2014 een studiedag over de structurele aanpak van diversiteit in archieven, musea en erfgoedbibliotheken. De medewerkers van The National Archives zullen dan uit de doeken doen hoe zij diversiteit hebben 'gemainstreamd' in hun organisatie. In de dagen voorafgaand aan deze studiedag zullen we met de verantwoordelijke voor diversiteit van The National Archives enkele brainstormmomenten organiseren met archieven en musea.

In de zomer van 2014 zal FARO samen met The National Archives de 'Summer School Education and Archives' organiseren. Tijdens een weekvullend programma kunnen archivariassen leren wat het verborgen potentieel is dat archieven te bieden hebben voor het onderwijs, hoe ze archiefmateriaal kunnen gebruiken met studenten, hoe ze leraars kunnen opleiden om met archieven te werken, hoe ze sociale media kunnen gebruiken voor educatieve projecten en hoe ze een strategie kunnen ontwikkelen om verschillende doelgroepen duurzaam aan het archief te binden.

dewerkers van het Outreach-team. Tijdens deze workshops kregen ze de kans om te werken met originele documenten en te praten met experts over de conservatie en de zorg voor deze historische stukken. Daarnaast leerden de medewerkers van Workshop & Company aan de groep enkele technieken uit de mozaïek- en ceramiekkunst en de modelbouw, zodat ze deze vaardigheden konden gebruiken om een kunstwerk te maken met de historische kaarten als inspiratie. Als u ooit The National Archives zou bezoeken, dan wandelt u aan de ingang voorbij een wereldbol met mythische figuren. Denk er dan aan dat dit kunstwerk het resultaat is van een project tussen het archief en de welzijnssector. Van fundamenteel belang is dat dit project mensen die anders nooit naar een archief zouden komen, liet kennismaken met de werking en rol van het archief. De archiefmedewerkers van hun kant leerden om samen te werken met professionals uit de welzijnssector en ze leerden de noden van mensen met mentale problemen kennen. Dit had onder meer als gevolg dat The National Archives het gebouw toegankelijker maakte. Er werd afgestapt van de onmiddellijke identificatie met allerlei veiligheidscontroles die vooral zwakkere mensen afschrikt. In plaats daarvan werd er een open, gastvrije ontvangsthal

Bart De Nil is stafmedewerker archieven en digitaal erfgoed bij FARO.

- Zie: www.dish2011.nl/history/keynote-andrew-payne
- B. De Nil, 'Archieven en educatie: just do it!', in: *faro | tijdschrift over cultureel erfgoed*, 1 (2008), 2, pp. 38-40.
- Zie: www.gendergeschiedenis.be
- Zie: www.nationalarchives.gov.uk/education
- Zie: www.faronet.be/blogs/bart-de-nil/verslag-masterclass-andrew-payne-over-archieven-en-educatie
- Zie: <http://discovery.nationalarchives.gov.uk/SearchUI/Details/AssetMain?iaid=C4005663>
- Zie: www.nationalarchives.gov.uk/caribbean
- Zie: www.archives.gov/research/military
- Zie: www.nationalarchives.gov.uk/records/research-guides/gay-lesbian.htm
- Zie: www.nationalarchives.gov.uk/documents/tbm_overview.pdf

Vijf vragen over kwaliteitszorg in de erfgoedsector

Afscheidsbrieven van en voor Anita

TEKST Jacqueline van Leeuwen (red.)

Als u dit artikel leest, is onze gewaardeerde collega Anita Caals al enkele weken met pensioen. De voorbije jaren heeft zij zich met hart en ziel ingezet om kwaliteitszorg in de erfgoedsector ingang te doen vinden. Zo maakte ze een praktische handleiding voor beleidsplanning, gaf vormingen over vrijwilligers en kennismangement en schreef bij wijze van afscheidscadeau CERIZE: een zelfevaluatie-instrument voor musea. Maar bovenal begeleidde ze vele erfgoedorganisaties persoonlijk op het soms moeilijke pad van procesmanagement en visievorming.

■ © FARO

Omdat Anita steeds een groot voorvechter was van kennismanagement en 'exitgesprekken', wilden we bij wijze van uit-zwaai en erbetoon haar visie op kwaliteitszorg in erfgoedland graag vastleggen en deelbaar maken. Welke elementen van kwaliteitszorg vindt zij nu belangrijk voor de toekomst van onze sector? Wat zijn de grote uitdagingen? Waar moeten we echt op inzetten? Bovendien wilden we ook de sector bij dit afscheid betrekken en erfgoedmensen aan het woord laten die de voorbije jaren nauw met Anita hebben samengewerkt.

De combinatie van al deze factoren leidde tot een formule van kettingbrieven. Als vertrekpunt formuleerde Anita vijf vragen over mogelijkheden voor kwaliteitszorg in de erfgoedsector. Ze selecteerde de volgende thema's: kennismanagement, visieontwikkeling, netwerking, vrijwilligersbeleid en procesmanagement. Twee groepjes van telkens drie personen gingen met deze vragen aan de slag. Iemand nam het voortouw, een tweede persoon reageerde en een derde sloot het 'briefgesprek' af. Anita had – uiteraard – het laatste woord en formuleerde nog een paar welgemeende suggesties voor de toekomst.

Een samengevat resultaat van deze kettingbrieven publiceren we in dit artikel. Laat het een inspiratiebron zijn voor toekomstige erfgoedinitiatieven. Want dat we goed gaan zorgen voor Anita's 'erfenis' staat buiten kijf!

Welke gegevens denk je nodig te hebben om een visie te kunnen ontwikkelen die aangepast is aan een steeds wisselende omgeving en toch stabiliteit uitstraalt?

Mieke Deceuninck (Brusselse Museumraad): “Bij de Brusselse Museumraad was ‘De Visie’ tot voor kort niet *as such* uitgeschreven: dat hebben we pas gedaan tijdens het voorbereidende proces voor ons beleidsplan 2012-2015. Uiteraard waren er wel tal van documenten waaruit we konden afleiden waarom we doen wat we doen. Naast de bevraging van onze leden voerden we ook vele boeiende gesprekken met andere stakeholders: hoe percipiëren onze partners onze organisatie en wat verwachten ze van ons? Ook onze medewerkers vroegen we om de interne werking onder de loep te nemen.

Kortom, weten wat er leeft binnen je organisatie, in je netwerk en in de maatschappij zorgt ervoor dat je een beleidsplan en je organisatie kan ontwikkelen en daarbij rekening houdt met een steeds wisselende omgeving. De missie en de visie zorgen er dan voor dat je de eigenheid van je organisatie niet uit het oog verliest.”

Valerie Vermassen (Familiekunde Vlaanderen): “Ook bij Familiekunde Vlaanderen (FV) vormde de beleidsplanning de aanleiding om een nieuwe visietekst te ontwikkelen. Het was een evenwichtsoefening om – voortbouwend op de verwachtingen en rekening houdend met de traditie en de maatschappelijke evoluties – een stabiele visie te formuleren.

Voor FV zijn de interne stakeholders de vrijwilligers die de drijvende kracht zijn van de organisatie en die hun expertise inzake familiekunde ter beschikking stellen van het brede publiek. Aangezien we een vrijwilligersorganisatie zijn die bijna vijftig jaar actief is, betekent dit dat een visietekst de

traditionele vrijwilligerswerking moet verzoenen met een steeds sterker geprofessionaliseerde erfgoedsector.”

Sofie Clerix (Openluchtmuseum Bokrijk): “Een organisatie dient idealiter regelmatig actuele informatie te verzamelen om na te gaan of de visie nog relevant is. Ook voor het Openluchtmuseum was de opmaak van een nieuw beleidsplan aanleiding voor de analyse van deze actuele gegevens, het aanpassen van de visie en de daaruit vloeiende doelstellingen. Het is echter de kunst om ook door en over de analyses heen te kijken en te durven dromen of visionair te denken. Wanneer je bij de visievorming vertrekt vanuit de basiswaarden van de organisatie, zullen opeenvolgende visies coherent zijn en stabiliteit uitstralen.”

Anita: “De Brusselse Museumraad heeft zelf gekozen voor een brede gegevensverzameling; zij hebben immers niet de verplichting om een beleidsplan te schrijven. Daarom hebben we voor dit thema de aanzet aan Mieke toevertrouwd.

Niettegenstaande de situatie van de drie organisaties volledig verschillend is, komen zij wel tot dezelfde conclusie. De uitdagingen komen vooral vanuit de brede gegevensverzameling; de stabiliteit komt vooral vanuit de missie en de visie. Daartegenover staat dat men ook voldoende flexibel moet zijn om de visie aan te passen in functie van dat visionair denken. De drie organisaties doen dat gelukkig op een manier die aangepast is aan de eigenheid van hun organisatie.”

Delen van kennis is belangrijk voor een organisatie. Deze kennis laten circuleren binnen de organisatie zorgt ervoor dat er ook nieuwe kennis ontwikkeld wordt. Hoe kan een organisatie ervoor zorgen dat het interne klimaat gunstig is om kennis spontaan te delen?

Daniëlle De Vooght (ETWIE): “Kennisdeling is iets waarin een organisatie volgens mij werkelijk moet investeren. Het is meer dan ervoor zorgen dat alle medewerkers een login hebben voor het intranet om de documenten te raadplegen. Kennisverspreiding – kennis willen delen én zich kennis willen toe-eigenen – moet deel uitmaken van de cultuur, van de mentaliteit van alle medewerkers binnen een organisatie. Er moet bekeken worden welke vorm van kennisdeling het beste past bij de organisatie. Kan je kennisdeling spontaan laten gebeuren, naar aanleiding van bepaalde, gerichte vragen of moet je ervoor zorgen dat kennisdeling indirect gebeurt, met het oog op toekomstige vragen en het vrijwaren van een gunstig takenverloop? Zeker in organisaties met een groot personeelsverloop is het aangewezen om de kennis los te koppelen van de persoon in kwestie. In elk geval is het belangrijk om kennisdeling te verbinden met een concreet, uitdagend (gemeenschappelijk) doel. Zorg ervoor dat het kennisdelen

geen doel op zich is, maar dat het steeds ten dienste staat van een gemeenschappelijk objectief. Dit werkt motiverend.

Wat volgens mij zeker niet uit het oog mag verloren worden bij het streven naar kennisdeling binnen een organisatie, is de nood aan vertrouwen. Mensen zijn niet geneigd hun eigen meerwaarde zomaar voor iedereen ter beschikking te stellen, als ze niet goed weten wat ermee gaat gebeuren en al helemaal niet als ze zelf niets in de plaats krijgen. Daarom is het belangrijk dat (de mate) van kennis delen door de medewerker mee wordt opgenomen in de (zelf)evaluatie, dat kennis delen deel uitmaakt van het functie- en competentieprofiel (en dus niet als een extra taak wordt beschouwd, door werknemer of -gever) en dat er zelfs een beloning/verloning aan wordt gekoppeld.”

Frank Herman (erfgoedconsulent Provincie Antwerpen): “De cultureel-erfgoedsector is een zachte sector waar kennis

■ © FARO

niet overhelts naar het kamp van de ‘bedrijfsgeheimen’, maar waar het stimuleren en doorgeven van kennis als het ware in de missie opgenomen is. Motivatie en passie spelen er een grote rol. En toch: iedere organisatie is anders. Bijvoorbeeld op organisatieniveau waar grote internationale musea met talloze professionele medewerkers en zeer kostbaar erfgoed staan naast kleine lokale heemkringen met vrijwilligers en documentair interessant erfgoed zonder geldelijke waarde. De interne dynamieken zijn fundamenteel anders en er is een specifieke bedrijfscultuur. Stimuleert die bedrijfscultuur van de organisatie een ‘spontane kennisdeling’ of juist niet? Hoe bepalend is de structuur van de organisatie? Stimuleert dit het onderlinge vertrouwen van de medewerkers om ervaringen te delen? Of ontstaan er binnen de organisatie parallelle circuits, cirkels of lijnen die elkaar niet meer doorsnijden?

Net als Daniëlle vind ik vertrouwen een essentieel punt, of om het met La Rochefoucauld te zeggen “*La confiance fournit plus à la conversation que l’esprit*”. Een bedrijfscultuur die stoelt op vertrouwen in de medewerkers en de organisatie zelf, die een beroep doet op de motivatie en deze aanwakkert, is een must voor spontane kennisdeling. Vertrouwen en motivatie zijn dagelijkse opdrachten die in alle aspecten en geleidingen van de organisatie doordringen. Een organisatie die oog heeft voor het structurele kennisgaren zorgt ter plaatse voor de psychologische en fysieke ruimte zodat de medewerkers vrij informele gesprekken kunnen voeren. Het is een klassieker, maar het koffiemoment is zo een ‘vrijplaats’. De kans bieden om in een andere omgeving – met andere stimuli dan in de eigen vestiging – kennis uit te wisselen zorgt vaak voor verrassende resultaten. Het motiverend vertrouwen in de medewerkers uit zich tevens door het regelmatig binnenhalen van externe expertise en kennis die niet noodzakelijk aansluiten bij de kernexpertise van de organisatie. De confrontatie – weliswaar aangestuurd – is een uitnodiging tot spontane kennisdeling. Stimulansen van buitenaf houden de medewerkers alert en scherp.”

Hugo Verhenne (erfgoedcel TERF): “Inderdaad, Frank, gelukkig werken we in de zachte cultureel-erfgoedsector waar spontane en/of indirecte kennisverspreiding een natuurlijke karaktertrek is. Toch zijn er nog aandachtspunten die we niet mogen negeren. Zoals een goed HR-management bijvoor-

■ © FARO

beeld: een aangepaste verloning, flexibel werkschema, thuiswerk, teambuildingsactiviteiten, het schouderklopje, loopbaanbegeleiding ... zorgen voor een werksfeer waarin kennisdeling een gezonde voedingsbodem vindt. Vermijd bovendien een ‘kennisdrain’ wanneer een collega je organisatie verlaat met een gestandaardiseerd outtakegesprek en een gestructureerde digitale neerslag van zijn/haar kennis. Actualiseer zeker ook je kennis regelmatig met gerichte opleidingen en/of *best practices*. Deel ze met je collega’s op een manier dat ze er zelf iets kunnen uithalen wat nuttig is voor hun functioneren: geen grote theorieën, maar direct bruikbare praktische tips/methodieken.

En waarom ook niet de andere/niet-werkgebonden talenten van je medewerkers exploreren? Kennis niet direct aan de organisatie gerelateerd kan immers ook nuttig zijn: zo kan bv. een hobbykokcollega je onverwachte ‘*partner in crime*’ zijn in het uitvoeren van een project over culinair erfgoed. Kleef hiervoor niet vast aan je bureau, maar deel spontaan nieuwtjes tijdens informele momenten in een uitnodigende omgeving: het koffiemoment, een ingerichte lounge-ruimte, de verjaardagstaart, de vrijdagmiddagdrink op een terras ... Maar bovenal: laat de latente tijdsdruk en je typisch Vlaamse bescheidenheid je kennisdeling niet in de weg staan!”

Anita: “Terecht wordt hier het onderlinge vertrouwen als belangrijkste voorwaarde aangehaald om kennis te laten circuleren binnen en buiten de organisatie. Inmiddels hebben de professionals in onze zachte sector hieromtrent de goede reflexen aangekweekt. Vergeet echter niet dat de expertise van de vrijwilligers ook vergankelijk is; zelfs al blijven ze trouw aan de organisatie. Zij vinden vaak hun expertise niet ‘professioneel’ genoeg om door te geven of net omgekeerd. Zij beschouwen kennis ook vaak als ‘hun sterkte’, waardoor ze bang zijn om hun eigen machtspositie of die van de organisatie te verliezen. Voor hen is dat vertrouwensklimaat nog dubbel zo belangrijk en daar moet actief in geïnvesteerd worden.”

Van organisaties wordt verwacht dat ze zich in internationale en nationale netwerken begeven. Hoe kun je structureel een internationale werking in je organisatie inbouwen?

Sofie Clerix: “Het Openluchtmuseum van Bokrijk wisselt expertise uit met verschillende andere (openlucht) musea uit Europa. Dankzij een Grundtvig-projectsubsidie binnen het Lifelong Learning-programma werken we momenteel aan een tweejarig project rond volwasseneneducatie met als thema’s *reminiscentie*, *communityvorming* en *vrijwilligerswerk*.”

Omdat deze samenwerkingen het nodige tijdsbestek vragen, lijkt het me nuttig om naast de *individuele contacten* die elke medewerker onderhoudt, een medewerker aan te duiden die binnen de organisatie de internationale contacten, projecten en de bijhorende netwerken samen met de collega’s in kaart brengt. Deze medewerker kan daarnaast tijd reserveren in zijn/haar takenpakket om niet alleen de administratieve verplichtingen (subsidieaanvraag, opvolging, evaluatie ...) i.s.m. collega’s op te volgen, maar ook om een langetermijnplanning te voorzien waarbij toekomstige internationale projecten worden ingepland en opgevolgd. Deze langetermijnplanning wordt best van meet af aan ingebed in het beleidsplan. Enkele voorwaarden om internationale netwerken ten volle te benutten zijn volgens mij dat de organisatie moet openstaan voor verbeteringen, aanpassingen en veranderingen en dat de organisatie de opgedane inzichten breed wil verspreiden.”

Mieke Deceuninck: “Inderdaad, Sofie, idealiter zit het structureel uitbouwen van een internationaal netwerk expliciet in het takenpakket van minstens een van de medewerkers. Bij ons is dat de directeur, maar de andere vijf teamleden leggen, al dan niet regelmatig, internationale contacten. Al gebeurt die internationale netwerking bij ons toch eerder ad hoc. Om het structureel te maken, zouden we ervoor kunnen opteren om het uitbouwen van een internationaal netwerk op te nemen in ons volgende beleidsplan, in functie van onze missie en de gekozen strategische doelstellingen.”

Omdat we voortdurend op zoek zijn naar ideeën om onze projecten te verbeteren en te vernieuwen, kijken we dus graag hoe anderen bepaalde problemen aanpakken. Zo wisselen we ervaringen en expertise uit met andere *citycards* in de rest van Europa. We kunnen dan nadenken over gemeenschappelijke problematieken, zoals de verkoop van *citycards* via het web, het onderhandelen met touroperators, de succesfactoren van een *citycard*. Daarnaast heeft mijn collega Pieter Van der Gheynst, de verantwoordelijke van Museum Night Fever, verschillende museumnachten in binnen- en buitenland bezocht, o.a. in Gent, Rotterdam, Amsterdam en Keulen. De organisatoren van de museumnacht van Amsterdam en Rotterdam zijn trouwens ook komen kijken in Brussel en er zijn van tijd tot tijd gesprekken over gemeenschappelijke thema’s: hoe vrijwilligers vinden voor dergelijke grote evenementen, hoe de musea motiveren tot deelname, budgetten, communicatie: heel verrijkend.”

Valerie Vermassen: “Net als Sofie en Mieke denk ik dat het inderdaad aangewezen is dat binnen een organisatie een of meerdere professionele medewerkers zich gedurende een aanzienlijk deel van hun werktijd kunnen toeleggen op de uitbouw of de instandhouding van de internationale netwerken. Omdat momenteel de werkmiddelen ontbreken om dit te realiseren, verloopt de internationale netwerking van Familiekunde Vlaanderen via andere kanalen.”

Dankzij deelname aan internationale genealogische congressen ontmoeten de vrijwilligers, de professionele medewerkers en de bestuursleden van FV buitenlandse collega’s. Deze netwerkmomenten zijn een uitstekende gelegenheid om de laatste evoluties op genealogisch vlak te volgen en om aan gegevensuitwisseling te doen. De huidige contacten van FV met buitenlandse zusterorganisaties leveren wel wederzijdse resultaten op. Zo lijkt onze klemtoon op familiegeschiedenis – in de betekenis van de (re)constructie van de levensomstandigheden van je voorouders – enkele binnen- en buitenlandse partners te hebben geïnspireerd. Anderzijds leert Familiekunde Vlaanderen zelf uiteraard veel bij van voorbeeldpraktijken bij andere genealogische organisaties, archieven en documentatiecentra, vooral op het vlak van digitalisering, data(bank)beheer, methodieken om etnisch-culturele minderheden toe te leiden naar hun familiegeschiedenis ... We hopen in ieder geval de komende jaren werk te kunnen maken van een meer structurele uitbouw van onze internationale netwerken.”

Anita: “Inderdaad kan een verantwoordelijke voor de opvolging van internationale netwerking een belangrijke schakel zijn binnen internationale werking. Al was het maar om de interessante initiatieven in het buitenland op te sporen en organisatoren ervan te contacteren. Maar dit kan er evengoed toe leiden dat die contactpersoon als medewerker geïsoleerd wordt. Om dat te voorkomen, is het even belangrijk dat de internationale werking (en daarmee de beoogde resultaten) rechtstreeks in het beleid worden opgenomen. Zo kunnen er vanuit de eigen organisatie ook interessante thema’s aangereikt worden om internationale partners aan te trekken.”

Niet alles wat ad hoc gebeurt, is per definitie minder kwalitatief. Integendeel: ad-hocacties kunnen vaak verassend goede resultaten opleveren. Hoe zou je de goede resultaten van een ad-hocactie toch kunnen bestendigen voor de toekomst?

Hugo Verhenne: “Het zou zonde zijn mocht een efficiënte vertaling van buikgevoel, timing en enthousiasme enkel leiden tot een ‘one hit wonder’ om daarna in de vergetelheid te geraken. Het in kaart brengen van het proces van idee tot eindresultaat is daarom primordiaal: de ideevorming, de afbakening ervan, het leerproces – gedistilleerd uit de verslagen van werkvergaderingen – en tussentijdse evaluaties van de te ondernemen stappen moeten in samenspraak met je partners hun neerslag vinden in een organisch groeiend draaiboek. Dit als werkzame leidraad die je zonder omwegen naar je eindresultaat brengt en als mogelijk werkinstrument en inspiratiebron voor anderen.

Een blijvend eindresultaat kan best via een verankering ervan, de creatie van een blijvende meerwaarde, het regelmatig nog eens onder de aandacht brengen mits een passende timing of evenement. Maar ook als andere enthousiastelingen mits een aantal lokale aanpassingen dit kunnen verrijken of hernieuwen.”

Daniëlle De Vooght: “Naast het in kaart brengen van het proces, wat inderdaad absoluut noodzakelijk is om de actie enigszins te verankeren, is het ook interessant om in kaart te brengen waarin deze succesvolle actie nu net verschilde van vroegere activiteiten. Misschien was er net, eerder door toeval, aan alle noodzakelijke parameters voldaan: voldoende personeel, voldoende budget, een thema dat goed in de markt lag op dat moment, maar wat evenementen betreft evenzeer een goed gekozen datum, mooi weer, lekker eten ... Dit maakt het mogelijk om hier enigszins op in te spelen in de toekomst, maar ook om geen al te hoge verwachtingen te scheppen (en dus teleurstellingen enigszins op te vangen). Bovendien creëert deze analyse misschien het besef dat er steeds flexibel moet kunnen gewerkt worden, omdat niet alles voorspelbaar is.

Ten slotte kunnen deze ‘abnormale’ succesfactoren er misschien voor zorgen dat er aandacht komt voor de nood aan het verankeren van bepaalde structuren en kunnen deze

duis een meerwaarde bieden bij bijvoorbeeld het uittekenen van een toekomstig personeelskader of een volgende meerjarenbegroting.”

Frank Herman: “Het monitoren van het intern proces (van startidee tot realisatie) en het voeling houden met de veranderde context van een nieuw geplande actie zijn goede werkinstrumenten. Die interne en externe factoren benoemen en in kaart brengen, zijn van tel. Daarenboven biedt bij opeenvolgende acties het uittekenen van de verschillen in intensiteit of belang van die factoren een goede analytische basis. Maar deze verzamelde kennis is nutteloos indien deze niet wordt ingezet met een open mentaliteit die (ad hoc) creativiteit stimuleert, die risico niet weert en die een echte interesse toont voor wat rondom verandert.

Het startpunt is keer op keer: niets, maar dan ook niets zal hetzelfde zijn: intern of extern – dat wordt te vaak over het hoofd gezien. Een ad-hocactie kopiëren en herhalen is per definitie geen ad-hocactie meer. Dit wordt in een volgende actie een doordachte actie, die opnieuw in een succes – maar evengoed in een mislukking – kan resulteren. Te vaak trapt men in de val van het ondoordacht kopiëren, met soms desastreuze gevolgen. En leidt herhaling effectief toch tot succes, weet dan dat dit succes zich anders zal manifesteren. Indien niet, dan is onveranderd succes fataal, want ook hier wijzigt de context. Vers bloed, met vernieuwing in ideeën en met frisse acties, vermijdt het verzanden in bloedeloze succesformules. Ruimte laten voor ad-hocacties blijft vitaal. Zonder evenwicht tussen monitoring en een open mentaliteit zullen de voordelen ervan niet optimaal zijn. De uitdaging is om de richting, het werkveld en de impact van de ad-hocacties zo goed mogelijk te doorgronden. ‘Risico, durf & co’ zijn dan geen vijanden ... in het besef dat gezonde bescheidenheid een bondgenoot is.

Anita: “Inderdaad is men vaak geneigd om een succes te willen kopiëren en dat leidt zelden tot eenzelfde positieve resultaat. Hierin treed ik Frank dus bij. Anders is het wanneer men de achterliggende processen en werkwijze aanwendt om een nieuwe variatie op een successtema te ontwikkelen.

De succesfactoren uit de verschillende processen mogen wel herhaald worden, maar ze mogen niet automatisch leiden tot een gekopieerde *outcome*. Het is niet omdat een idee ad hoc ontstaat dat het niet goed kan gedocumenteerd worden en vervolgens kan leiden tot een gestructureerd proces. Hierbij zou ik willen inspelen op de uitspraak van Hugo over de “Vlaamse bescheidenheid”. Misschien moeten wij meer durven onze successen te (h)erkennen en bereid zijn die processen te delen met anderen. Door meer *good practices* te delen met de sector, zou er al minder warm water heruitgevonden worden.”

© FARO

Vrijwilligerswerk kan een welgekomen aanvulling betekenen van de (te) schaarse middelen van een organisatie. Maar tussen beroepskrachten en vrijwilligers kan er een spanningsveld ontstaan. Hoe ga jij om met dat spanningsveld? Slaagt je organisatie erin om hierbij een goed evenwicht te vinden?

Valerie Vermassen: “De erfgoedsector is een relatief jonge sector, die nog volop in ontwikkeling is. De overheid stuurt sterk aan op professionalisering van een veld dat traditioneel sterk steunt op de inzet van vrijwilligers. Er kan daarom inderdaad sprake zijn van een spanningsveld tussen deze ontwikkelende professionalisering en de bestaande erfgoedwerking. Dikwijls komt daarbij ook een generationeel aspect kijken, aangezien de instroom van professionele erfgoedmedewerkers hoofdzakelijk uit jonge mensen bestaat.

Om dit potentieel spanningsveld te ontmijnen is het essentieel dat beide 'partijen' elkaars meerwaarde erkennen. Dit houdt in dat erfgoedmedewerkers moeten voortbouwen op de ervaringsdeskundigheid van vrijwilligers en rekening houden met het voortraject in een erfgoedorganisatie. Anderzijds moeten vrijwilligers ook open staan voor de nieuwe ideeën en aanpak van professionele medewerkers en hun input benaderen als een verrijking. Mijns inziens wordt het potentiële spanningsveld tussen de professionele medewerkers en de vrijwilligers in onze organisatie vermeden door de eensgezindheid inzake de doelstellingen die we willen bereiken. Beknopt gesteld is dit de optimalisering van onze dienstverlening inzake familiekunde en de intensivering van onze publiekswerking.”

Sofie Clerix: “De missie en de visie van een organisatie evenals de doelstellingen die daaruit voortvloeien, vormen –zoals Valerie aangeeft– idealiter de rode draad doorheen de werking. Elke (al dan niet vrijwillige) medewerker werkt in principe mee aan de realisatie van hetzelfde einddoel. Dit creëert onderlinge verbondenheid en vertrouwen. Vrijwilligers kunnen een bijzonder waardevolle en nuttige bijdrage leveren, niet in het minst omdat zij in eerste instantie werken vanuit een intrinsieke motivatie.

Om onduidelijkheden te vermijden, lijkt het mij nodig de takenpakketten en verantwoordelijkheden van vrijwilligers en beroepskrachten voldoende te onderscheiden en af te bakken. Daarnaast dient de organisatie ook voor de vrijwilligers voldoende ondersteuning en begeleiding te voorzien. Het vrijwilligerswerk moet immers een aangename tijdsbesteding blijven waarbij men zich gewaardeerd voelt. Dit laatste betekent ook dat de vorm en de wijze van input vanwege de vrijwilligers en de feedback hierop vanuit de beroepskrachten ingebed dient te worden in de vrijwilligerswerking.

Mieke Deceuninck: “Zowel met stagiairs als met vrijwilligers spreken we op voorhand af welke taken ze zullen uitvoeren: daarbij trachten we rekening te houden met wat ze zelf graag willen. Precies omdat er tijdens het verkennend gesprek (waarom zoeken wij een vrijwilliger en wat hoopt de vrijwilliger bij ons te vinden?) duidelijke afspraken gemaakt worden over de taken, timing en deadlines, en wie hen begeleidt, is er bij ons (naar mijn mening) minder sprake van een spanningsveld tussen de beroepskrachten en de vrijwilligers. We maken ook steeds duidelijk dat er ook altijd minder toffe taken te doen zullen zijn, maar we tonen hen dat wij dat zelf

ook doen - *it's part of the job*. Tijdens teamvergaderingen en tijdens hun aanwezigheid horen ze vanalles, ook m.b.t. zaken die buiten hun project of hun taken vallen: daar proberen we zoveel mogelijk duiding en achtergrond bij te geven, zodat ze een beter zicht krijgen op wat er zoal reilt en zeilt bij de Brusselse Museumraad en de Brusselse musea. Zo raken ze meer betrokken en voelen ze zich op den duur ‘*part of the team*’.”

Anita: “Een belangrijk gegeven voor de aanpak van een vrijwilligersbeleid is het type en de doelstelling van de organisatie. Voor wat het type betreft, verschillen de drie organisaties sterk van elkaar. Waar Familiekunde Vlaanderen hoofdzakelijk een vrijwilligersorganisatie is waarin slechts enkele professionelen werkzaam zijn, is dat bij de Brusselse Museumraad net het omgekeerde. Bokrijk ligt daar zowat tussenin met hun 25 vrijwilligers. Voor alle is het vrijwel duidelijk dat goede afspraken de essentie van de samenwerking vormen. Een tweede moeilijkheid is de doelstelling van de organisatie. Voor Familiekunde Vlaanderen zijn die vrijwilligers net ook hun belangrijkste klanten; bij Bokrijk en de Brusselse Museumraad is dat een breed publiek. Dus naast de goede afspraken, is ook de mate waarin vrijwilligers betrokken worden bij het beleid van de organisatie van cruciaal belang.”

Slotwoord van Anita

In de eerste plaats wil ik de schrijvers van de kettingsbrieven bedanken voor hun heldere getuigenissen. We hebben uit een brede groep van kandidaten een zo verscheiden mogelijke selectie gemaakt. Als dit resultaat het gemiddelde is van wat we uit die brede groep mogen verwachten, dan ben ik vrij gerust in de toekomst van de erfgoedsector. Uiteraard zal er altijd wel werk aan de winkel blijven, maar binnen de groep ondervraagden is alvast de goede reflex met betrekking tot integrale kwaliteitszorg aanwezig. Een goede reden om in de toekomst jullie expertise te delen met aanverwante organisaties uit de sector. En voor wie dat nog niet gedaan heeft, om in te tekenen op de opleidingen die FARO inzake kwaliteitszorg en aanverwante thema's organiseert.

Dank aan iedereen voor de leuke en leerrijke samenwerking en tot binnenkort op een van jullie activiteiten.

Pinfo **Hybride info**

contentcuratoren: Bram Wiercx en Annemie Vanthienen

 if then is now

Crossmediaal communityplatform voor cultuur, geschiedenis en toerisme. 'if then is now' verzamelt verhalen, belevenissen en achtergronden van Nederlandse en Europese cultuurhistorische locaties, personen en gebeurtenissen. De content wordt voor een deel geschreven en geselecteerd door de redactie maar steeds vaker door een enthousiast lid van de community. Websitebezoekers kunnen binnenkort in één moeite door hun bezoek aan een stad, monument of museum online regelen.

<http://ifthenisnow.nl>

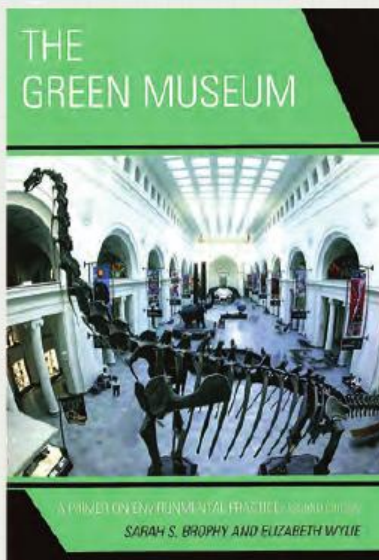
 Anita Caals met pensioen

FARO-medewerker Anita Caals nam eind augustus afscheid van FARO en van een rijk gevulde carrière. Voor we haar definitief uitwuiden, presenteerden we in mei dit jaar het boek *CERIZE*. Voor een b(1)oiend museum, over integrale kwaliteitszorg in musea.

<http://bit.ly/1317098>

 Groene musea

In 2008 verscheen het handboek *The Green Museum, a Primer on Environmental Practice*. Ondertussen is dit boek, dat toont hoe musea ecologisch duurzame methoden kunnen implementeren in hun werking, alweer toe aan zijn tweede editie. Nieuwe casestudies worden geflankeerd door geüpdatete standaarden, technieken en informatie.

The Green Museum (Sarah S. Brophy en Elizabeth Wylie, 2013) is een uitgave van AltaMira Press en is verkrijgbaar via de boekhandel. U kunt het boek ook raadplegen via de FARO-bibliotheek.

www.faronet.be/bibliotheek

 Straffe toeren!

Huis van Alijn
@huisvanalijn (21 juni 2013)

Eerste samenwerking van het #HuisvanAlijn met #GoogleCulturalInstitute is een feit. Het #circus krijgt de eer.

<http://bit.ly/1cMBjgL>

 MAFestival | Boek & tentoonstelling

MAfestival blaast dit jaar vijftig kaarsen uit. Wat begon als een klein maar ambitieus orgelfestival groeide de voorbije vijftig jaar uit tot een toonaangevend, internationaal georiënteerd en gespecialiseerd oudmuziekfestival. Musicologe Sofie Taes spitte in opdracht van het MAFestival in de archieven van 50 edities Musica Antiqua. Het resultaat is een boek en een tentoonstelling onder de titel *Het klavecimbel van Ligeti. 50 jaar oude muziek in Vlaanderen, van Musica Antiqua tot MAFestival*.

www.mafestival.be

 MuCEM

■ MuCEM J4: © Lisa Ricciotti

In juni opende in Marseille het Musée des Civilisations du XXIème siècle. Het nieuwe museum focust op de geschiedenis, de samenleving en het erfgoed van de cultuurgebieden rond de Middellandse Zee.

www.mucem.org

BEELD

TWEET

BOEK

WEBSITE

 50 jaar OKV

Het kunst- en erfgoedtijdschrift *Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen* publiceert dit jaar zijn vijftigste jaargang. Om dat te vieren, duikt het jubileumboek *50 jaar Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen* in de rijk geïllustreerde geschiedenis van het tijdschrift. Daarnaast brengen diverse auteurs vanuit verschillende invalshoeken interessante bijdragen over het begrip 'openbaar kunstbezit' of OKV als pionier van de kunsteducatie, de toenadering tussen openbaar en privaat kunstbezit en het belang van schenkingen voor onze grote kunstmusea.

Het boek *50 jaar Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen* is verkrijgbaar via de boekhandel (25 euro) of bij OKV zelf.

www.tento.be

 M HKA Ensembles

Met 'Ensembles' ontwikkelde M HKA een webapplicatie toegankelijk via alle gangbare modellen smartphones en tablets. QR-markers naast de kunstwerken zetten de bezoekers op weg naar multimediale extra's, nieuwe media en bijkomende informatie. De inhoud komt rechtstreeks uit de ensemblebank, een binnen het M HKA breed gedragen werkinstrument dat toelaat diverse betekenislagen te creëren rond de kunstwerken.

<http://ensembles.mhka.be>

 Museumpeil over 'het lerende museum'

Wat moeten museummedewerkers weten om hun werk goed – en beter – te doen? Die vraag staat centraal in *Museumpeil*, het vakblad voor museummedewerkers in Vlaanderen en Nederland. Diverse artikelen gidsen u door diverse opleidingsmogelijkheden, nieuwe initiatieven en beproefde methodes waarmee museummedewerkers hun kennis kunnen uitbouwen.

Een los nummer van *Museumpeil* kost 12,50 euro en kan besteld worden bij FARO via bestellingen@faronet.be.

 Expert in de klas III

'Expert in de klas' is er nu ook voor het buitengewoon onderwijs. Op 26 april 2013 stond een autismeklas van het MPI GO! De Oase in Gent via een beeldscherm in direct contact met het Huis van Alijn. En op 2 mei 2013 brachten twee klassen van de Mytylschool voor kinderen met een motorische beperking in Brasschaat een virtueel bezoek aan het depot met kermis- en draaiorgels in de Antwerpse haven.

www.faronet.be

 reVILNA. Vilnius Ghetto Project

Hoewel het getto van Vilnius slechts twee jaar bestond, ontwikkelde er zich tegen alle verwachtingen in een bloeiende gemeenschap met theaters, cafés en restaurants, een eigen ordedienst en rechterlijke macht. reVILNA brengt aan de hand van allerlei technische hulpmiddelen, een digitale kaart en een brede waaier aan bronnen het getto terug tot leven. Het project kwam bovendien volledig tot stand via crowdfunding.

www.revilna.org
<http://kck.st/18rHlRM>

 Doe mee met Oscar!

Werkt u in uw organisatie met vrijwilligers? Biedt uw organisatie vormingen aan? Of wil u nieuwe vrijwilligers rekruteren? Misschien is Oscar dan wel iets voor u! Oscar is een online systeem dat kennis en kunde in kaart brengt. Als blijk van waardering voor een vrijwilliger of als geheugensteuntje na een vorming. Organisaties die deelnemen aan Oscar reiken aan hun vrijwilligers en cursisten competentiedocumenten uit. Zo'n document vermeldt welke kennis, vaardigheden en attitudes tijdens de vorming of de taak aan bod kwamen. FARO testte het systeem het afgelopen jaar zelf uit en staat klaar om geïnteresseerde organisaties met raad en daad bij te staan bij hun instap in Oscar.

Meer info? Surf naar www.faronet.be/node/9718.

faro | tijdschrift over cultureel erfgoed, 6(2013)4

- Een focusdossier over *plastics* als breekbaar erfgoed

- Sint-Maarten en Sinterklaas: hippe blijvers op de Vlaamse feestkalender

- Nina Simons *The Participatory Museum*: verslag van een boeiend lees- en leertraject

- *en een reeks andere, boeiende bijdragen over de grote diversiteit aan cultureel erfgoed in Vlaanderen en onze actuele omgang ermee.*

Verschijnt in december 2013.

ERFGOED VAN WIE, VOOR WIE?

De visie op erfgoed en erfgoedzorg is zich radicaal aan het wijzigen. De aandacht verschuift van objecten naar hun betekenis. Daarnaast hebben erfgoedprofessionals te maken met steeds meer partijen, en is er sprake van een groeiende burgerbetrokkenheid. Hoe kunnen die krachten worden samengebracht ten faveure van het bestaande én nieuwe erfgoed?

Lees in dit nummer over de laatste inzichten en actuele discussies in de erfgoedsector. Met prikkelende essays, analyses, interviews, feiten, cijfers en columns. Kijk voor de inhoudopgave op www.boekman.nl

Boekman, hét tijdschrift voor kunst, cultuur en samenleving

Actuele thema's, multidisciplinair, vier keer per jaar, 128 pagina's

- FARO. VLAAMS STEUNPUNT VOOR CULTUREEL ERFGOED VZW
- PRIEMSTRAAT 51 | BE-1000 BRUSSEL
- T +32 2 213 10 60 | F +32 2 213 10 99
- INFO@FARONET.BE | WWW.FARONET.BE
- PRIJS LOS NUMMER: 8 EURO